

özgürlük

aylık siyasi dergi

yolu

● KÜRDİSTAN'IN GERİ
KALIŞININ ŞEKİLLENMESİ
ve 19. YÜZYILDAKİ
ULUSAL HAREKETLER

● «Öz Güç» Sorunu

● CHP Programının Eleştirisi /2

● Zulme ve Sömürüye Karşı
Kitle Eylemleri Yükseliyor

21-22

ŞUBAT-MART

İÇİNDEKİLER

KÜRDİSTAN'IN GERİ KALIŞININ ŞEKİLLENMESİ
VE 19. YÜZYILDAKİ ULUSAL HAREKETLER

— C. Aladağ 3

«ÖZ GÜÇ» SORUNU — İhsan Aksoy 43

CHP PROGRAMININ ELEŞTİRİSİ

— Sedat Özkol 48

ZULME VE SÖMÜRÜYE KARŞI KİTLE EYLEMLERİ
YÜKSELİYOR 71

TÖB-DER GENEL SEKRETERİ MUSTAFA DÜZGÜN'
ÜN DİYARBAKIR MİTİNGİNDEKİ KONUŞMASI.. 75

SANAT — EDEBİYAT

ÜSİF AXAYÊ Bİ NAMUS — B. Havin 80

OLAYLAR YORUMLAR 92

Sahibi : Faruk ARAS — Yazı İşleri Müdürü : A. Kadir AKEL
Yönetim ve Haberleşme Adresi : Dizdariye Medresesi Sok.
Deniz Apt. No. 8-8 Çemberlitaş - İSTANBUL — Abone : Yıllık
100 TL. — Altı aylık 50 TL. Dış ülkeler iki katıdır. — İstanbul
dağıtım : TAN-DA — Ankara Dağıtım : ANKARA BÜROMUZ
Sanlı Han 105-214 Kızılay - ANKARA — İzmir : EGE DAĞI-
TIM — Baskı : Ze Basımevi — Dizgi : Evren Matbaası.

*Sayın okurlar,
Adres değişikliği nedeniyle, Dergi, Kitap isteklerinin,
posta havalelerinin ve tüm yazışmaların;
Dizdariye Medresesi sok. Deniz Apt. No. 8 D. 8 Çember-
litaş — İstanbul adresine yapılmasını rica ederiz.*

Özgürlük Yolu

KÜRDİSTAN'IN GERİ KALIŞININ ŞEKİLLENMESİ VE 19. YÜZYILDAKİ ULUSAL HAREKETLER

C. ALADAĞ

Tarihte öyle ulusal sorunlar var ki ortaya çıkışları ile çözümlüşleri arasında uzun bir zaman görülmez. Ama kimilerinin onlarca, hatta yüzlerce yıl sürdüğü de olur. Örneğin Filistin sorunu otuz yılı aşkın bir süreden beri Ortadoğu'da ve tüm dünyada çalkantılara yol açan önemli bir düğüm oluşturmakta. Vietnam Halkı özgürlüğü için elli yıla yakın bir süre silâhını elden bırakmadı. Bir İrlanda sorunu var ki yüzyıllardır sürüyor; zaman zaman külleniyor ve tekrar alevleniyor. İşte Ortadoğu'da Kürt halkının özgürlük mücadelesi de iki yüz yıla yakındır süren böylesine bir sorun oluşturmuyor.

Bir kısım ulusal mücadelelerin nisbeten kısa dönemler içinde çözümlüşüne, bazısının çok uzun sürmesine etken olan pek çok neden var. Toplumsal gelişme ve değişme tek düze değil; o, düz ve doğru bir hat izlemiyor. Bir zamanlar ilerde olan toplumların geriye düştükleri ve geride olanların öne sıçradıkları görülüyor. Dünya tarihi bu tür görüntülerle, kaynaşmalarla dolu. Ne var ki tüm iniş çıkışları, karmaşıklığı içinde insanlık tarihi, anahatlarıyla gelişen ve ilerleyen bir doğrultu izler.

Dünyada özgürlüğe değer vermeyen, bu uğurda savaşımayan hiç bir halk düşünülemez. Çağımızda, Kürt halkı da dahil, birçok halk hâlâ ulusal özgürlüklerine bile kavuşamamışlarsa, bu elbette o halkların özgürlükleri için yeter çaba göstermediklerini, becerisizliklerini göstermez; bu durum, onların içinde bulundukları nesnel şartların sonucudur. Sömürgecilik ve zulüm zincirlerinin parçalandığı çağımızda, Kürt halkının da, hâlâ özgürlükleri için savaşan diğer halkların da sömürgeciliğin ve ırkçılığın zincirlerini parçalamaları, gelişme yoluna girmeleri çok sürmeyecektir.

Kürt ulusunun özgürlüğü uğrunda giriştiği ayaklanmalar 19. yüzyıl başından başlayarak bugüne kadar, denebilir ki aralıksız bir şekilde devam etti. Bu ayaklanmalar her keresinde kanlı bir şekilde bastırıldılar. Özgürlük mücadelesi bu kadar uzun sürmüş ve bu kadar acı çekmiş bir başka ulus göstermek güçtür. Kürt ulusu, iki kez, tüm Kürdistanı kapsamasa da, bu mücadelede başarıya yaklaştı: Bunlardan biri 1946 yılında kurulan Mehabad Kürt Cumhuriyeti idi. Gerici İran şahlığı, emperyalistlerin desteği ile onu 1947 yılında ortadan kaldırmayı başardı. Diğeri ise 1961 yılından beri Irak Kürdistanında yürütülen ve burada fiili otoriteyi sağlamış olan Kürt ulusal hareketi idi. Irak hükümeti 1970 yılında yapılan bir anlaşma ile Irak Kürdistanına geniş kapsamlı bir otonomi tanımayı kabul etmişti. Ancak Bağdat hükümeti, daha sonraki yıllarda, Kürt liderliğinin yanlışlarından, hareketi saptırmasından da yararlanarak güç dengesini kendi lehine çevirmesini bildi ve en azından Irak Kürdistanı halkını ulusal özgürlük ve gelişme aşamasına sokacak bu statü uygulanmadı.

Yüzyıllar boyu devam eden sömürü ve zulüm, ayaklanmalar, savaşlar, kırımlar, sürgünler Kürdistanı ekonomik yıkıntıya götürdü ve Kürt halkının sosyal gelişimini engelledi. Yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından son derece zengin olan bu ülkede halk şimdi de yoksulluk içinde yaşıyor. Kürdistanı kendi aralarında bölüşmüş olan devletlerin burjuvaları ve büyük toprak sahipleri ülkenin doğal zenginliklerini ve çalışan yığınları emperyalistlerle ortaklaşa, fütursuzca sömürüyorlar. Kürdistanın her bir parçası bu devletlerdeki en geri bölgeyi oluşturuyor ve bu ülkelerin bizzat kendilerinin de geri kalmışlığına rağmen, Kürdistan'la ülkenin geriye kalan kısmı arasındaki uçurum çıplak bir şekilde görülüyor. Bu ülkelerin tümünde de Kürt halkına en basit ulusal ve demokratik insan hakları tanınmıyor ve bu nitelikteki isteklere zulümle karşılık veriliyor. Kürt halkı kendi anadiliyle eğitim görme, kültürünü geliştirme olanaklarından yoksun. Diğer yandan Kürt toplumu aynı zamanda, kendi içindeki ağa, şeyh, aşiret reisi gibi feodal, çağdışı unsurlar tarafından sömürülüyor, bas-kı altında tutuluyor. Bu gerici sınıf ve kurumlar Kürt halkının mücadelesinin karşısında, sömürgeciler, şövenistler ve emperyalistlerle birlikte saf tutuyorlar. Böylece Ortadoğu'da, bugün nüfusu yirmi milyona yaklaşan bu halk, emperyalistler, sömürgeci ve militarist devletler, feodal ve aşiretçi gerici güçler tarafından korkunç bir cendereye sokulmuş durumda. İşte bu durumdur ki Kürt toplumunun yaşamında özgürlük sorununu ön plana getiriyor. Kürt halkının ulusal ve demokratik haklarına kavuşması, milli zulmün son bulması, Kürdistanın sömürge yapısının son bularak ülkenin kalkınması, feodal ve

aşiretçi yapının tasfiye edilerek demokratik bir toplum oluşturulması geniş halk yığınlarının ortak özelemlerini oluşturuyor.

Diğer yandan Kürt ulusal sorunu dış çevreden, Kürt halkının yanyana yaşadığı halkların sorunlarından, genel olarak dünyadaki güçler dengesinden ve bizzat bu toplumun geçirdiği değişimlerden, toplumsal yapıdan soyutlanarak ele alınamaz.

Bugün aklı başında hiç kimse bu soruna Kürdistan'ın birleştirilmesi olarak bakmıyor. Kürdistanı bölen sınırlar ne kadar sunî ve Kürt halkının rızası dışında oluşturulmuş olursa olsun, Kürdistan'ın her bir parçasının içinde bulunduğu ülkenin kendine özgü şartları, bu parçaların her birindeki özgürlük ve demokrasi mücadelesinin değişik bir yol izlemesine, farklı zamanlarda sonuçlanmasına yol açabilir. Birlik sorunu tarihi gelişme içinde ortaya çıkacak bir sorundur. Şimdiden bu konuda spekülasyonlara girişmenin ne gereği, ne yararı vardır? Kürt halkının mücadelesi, yanyana yaşadığı halkların özgürlük, demokrasi ve sosyalizm yönündeki mücadeleleriyle yakından ilgilidir ve bu nedenle de her ülkede, Kürt halkıyla diğer halkların devrimci ve demokrat güçlerinin en sıkı dayanışmasını, birliğini oluşturmak zorunludur.

Kürt ulusal sorunu hiç bir dönemde, salt bu bölgedeki devletlerin bir iç sorunu olmadı. Tüm 19. ve 20. yüzyıl boyunca sömürgeci ve emperyalist ülkeler onunla yakından ilgilendiler, bu bölgedeki her olaya vargüçleriyle karıştılar. Kürdistan'ın bugünkü parçalanmış durumunda ve Kürt halkının özgürlük hareketlerinin bastırılmasında batılı emperyalist ülkelerin büyük rolü ve payı vardır. Bu sorun, hiç kuşkusuz, dünya devrimci güçlerini de yakından ilgilendirmektedir. Çağımız dünyasında yer alan ulusal ve sınıfsal nitelikteki her olayda dünyadaki gerici ve ilerici güçlerin şu ya da bu ölçüde karşı karşıya geldikleri, ağırlıklarını koydukları herkesin bildiği birşey. Bu nedenle Kürt halkının yurtsever ve devrimci güçleri, ulusal sorunun çözümünde dünya güçler dengesini doğru biçimde değerlendirmek, dostu düşmanı doğru biçimde saptamak durumundadırlar.

Günümüzde Kürt toplumu içerisinde, geniş yığınların özgürlük ve demokrasi konusundaki ortak özelemlerine karşılık, farklı politik çizgiler varolduğu ve bunların kimi zaman birbirleriyle sert bir mücadeleye girdikleri görülmektedir. Bu da türlü iç ve dış etkenlerden kaynaklanıyor. En başta Kürt toplumundaki farklı sınıflar, ulusal soruna farklı bir gözle bakıyorlar. Ortaya çıkan çeşitli gruplar, politik çizgiler arasında iki başlıca çizgi giderek berraklaşıyor. Bunlardan biri Kürt feodal sınıfının ve burjuvazisinin çıkarları tarafından belirlenen hattır; ulusal sorunu her türlü demokratik özünden boşaltmak-

ta, ülkedeki ve dünyadaki devrimci güçlerle dayanışmadan kaçınmakta, gerici ve emperyalist güçlerle uzlaşmaya, teslimiyete varmaktadır. Bu politik çizgiye damgasını vuran Kürt feodal sınıfıdır. Özünde gerici ve ulusal harekete karşı olan bu sınıf, gelişen ulusal hareketi kendi çıkarlarına göre yönlendirmek, devrimci ve demokratik gelişmeyi saptırmak için bu yola başvurmuştur. Açıktır ki bu ulusal ve demokratik bir çizgi değildir ve toplumu kurtuluşa götüremez. Bu politikayla olsa olsa Kürt halkının gücü, enerjisi feodal güçlerin, gerici ve emperyalistlerin çıkarları için heder edilir, boş yere harcanır.

Ulusal harekette ikinci çizgi emekçi Kürt halkının, Kürdistan işçilerinin ve yoksul köylülerinin damgasını taşır. Bu, ulusal soruna işçi sınıfının dünya görüşü açısından çözüm getirmek isteyen politik çizgidir. Ulusal hareketin temel güçleri, elbette Kürdistan işçileri, yoksul köylüleri ve diğer emekçi halk yığınlarıdır. Ulusal baskının son bulmasını, ülkenin kalkınmasını, demokratik bir toplum kurulmasını yürekten isteyenler onlardır. Emekçi Kürt halkının dostları emperyalistler, feodal sömürücüler, yani iç ve dış gerici güçler değil, diğer halkların emekçileri, dünyadaki tüm devrimci, ilerici, demokratik güçlerdir. Bu nedenle de Kürt halkı, yanyana yaşadığı diğer halklarla ve dünyadaki tüm ilerici güçlerle en sıkı dayanışma içinde olmalıdır. Bu politik çizgi en tutarlı biçimde sosyalistler tarafından savunulmaktadır ve Kürt toplumunda ulusal ve demokratik devrimi başarıya götürecektir olan politika budur.

İşte Kürt toplumunda son dönemde ortaya çıkan ve çekişen iki başlıca politik akım, iki çizgi bunlardır. Bu iki ana eğilimin arasında ise, sağa sola yalpalayıp duran, duruma göre bir o yana, bir bu yana sendeleyerek çeşitli küçük burjuva eğilimler ve bunların temsil ettiği gruplar görülmektedir. Bu gruplar, ajitasyon ve propaganda alanında kitlelerin uyanmasında zaman zaman olumlu etkilerde bulunurken, diğer yandan kitlelere doğru bir yön gösterememeleri, acelecilikleri, kimi zaman feodal ve tutucu güçlerin kuyruğuna takılmaları nedeniyle de harekete zararlar vermektedirler.

Kürt ulusal hareketi günümüzde, bu iki politik akımın amansız çekişmesi nedeniyle bir dönüm noktası yaşıyor. Hareket devrimci bir raya mı oturacak, yoksa daha bir süre halk kitleleri tutucu güçlerin arkasında, çıkmaz yollarda oyalanacak mı? Kuşkusuz zafer en sonunda devrimci güçlerin olacak ve ancak onlar toplumu kurtuluşa götürebilirler. Ancak gerici güçlerin, kitleleri yanlış çizgiler içinde daha bir süre oyalamamaları ve hareketin doğru bir yolda bir an önce derlenip toparlanması, bu uğurda verilecek ciddi mücadeleye bağlı.

Bu konuda doğru bir politikanın saptanması aynı zamanda Kürt toplumunun sınıfsal yapısının, bu toplumun özellikle son iki yüz yılda geçirdiği değişmelerin, ulusal hareketin izlediği seyrin iyi bilinmesine bağlıdır. Geçen dönemlerdeki ulusal hareketlerin niteliği ve yenilgilerinin nedeni iyi bilinmeden günümüz için doğru bir politikanın izlenmesi ve başarı sağlanması mümkün değildir.

Kürdistan'ın Geri Kalmışlığını Oluşturan Tarihi Etkenler

Kürdistan'ın geri kalmışlığı, Osmanlı ve İran imparatorlukları arasında girilen ve 20. yüzyıla kadar dönem dönem sürdürülen savaşlarla birlikte şekillenmeye başladı.

Bu sonu gelmez savaşların amacı salt Kürdistanı ele geçirmek değildi. Suriye, Mısır, hatta Anadolu ve İran'ın ele geçirilmesi, ya da elde tutulması için yürütülen savaşların alanı da, ister istemez Kürdistan'dı.

Burjuva tarihçileri, tarihi olayların, savaşların altındaki gerçek nedenleri gözlerden saklar, onları kitlelere işlerine geldiği gibi yansıtır. Bu tarih kitaplarını okuduğunuzda padişahların, kırılların, şöşalyelerin hep şan ve şeref için ya da din uğruna, kimi zaman da soylarının yüceliği adına savaştıklarını görürsünüz. Elbette gerçek nedenler asla böyle şeyler değildir. Yavuz Sultan Selim'le Şah İsmail de böyle nedenler yüzünden savaşmamışlardır. Osmanlı tarihçileri bu savaşları bir şünni-şii, ya da kendi tabirleriyle «müslüman-kızılbaş» kavgası olarak nitelerlerdi. Cumhuriyet döneminde ise bu savaşlar ulusal ve şöven motiflerle süslendi, padişahlar, kazandıkları zaferlerle soyu yücelten ulusal kahramanlar haline getirildiler. Oysa o dönemde gerek Osmanlı, gerek İran devleti, ulusal niteliği olmayan devletlerdi ve bu savaşların temel nedeni, sömürülecek topraklar ele geçirmektir. Din unsuru, bu savaşlarda yayılmaya olanak hazırlamak, taraftar kazanmak, kitleleri savaşa sürüklemek için kullanılmıştı. Her zaferin arkasından bir ülkenin talanı gelirdi. Muzaffer ordu oranın hazinelerini, ürünlerini, «yükte hafif pahada ağır» ını ülkesine taşırdı. Halkı baskı altında tutmak için orada askerî birlikler görevlendirilir, yöneticiler atanır, vergiler konurdu. Böylece fethedilen her yeni ülke hazinenin dolması, savaşa katılanların hisselerini almaları ve devlete gelir getirecek yeni bir kaynağın, bir ürün ve asker deposunun bulunması demektir.

Osmanlı ve İran imparatorlukları da elbette sömürgeciydiler. Sömürgecilik salt kapitalist döneme özgü bir olgu değildir. Kapitalist dönemde, teknik gelişmenin verdiği olanaklarla sömürgecilik dünyamı-

zın dört bir tarafına kol salmış ve kapitalist döneme özgü bir nitelik kazanmıştır. Kapitalizm, eski talan, haraç, vergi, angarya yöntemlerinin yanısıra, meta ve giderek sermaye ihracı yoluyla yeni tip sömürgeciliği getirmiş ve onu yaygınlaştırmıştır.

Osmanlıların gelir kaynakları ve ele geçirilen topraklarda oluşturulan sistem incelendiğinde bu sömürü ağının nasıl planlandığı açık biçimde görülür. Osmanlı Devleti'nin, diğer bir deyişle padişahın, 1527-28 yılındaki toplam gelirleri 277.244.782 akçe tutmaktadır ki bunun imparatorlukta toprak rantının %51'i olduğu, o yıla ait bütçeden anlaşılmaktadır. Bu gelirin 116.538.994 akçesi Mısır'dan, 24.734.072 akçesi Halep ve Şam'dan, 7.169.190 akçesi Diyarbakır vilayetlerinden sağlanmıştır. Bu, toplam olarak padişah gelirinin yüzde 60'ını bulmaktadır. Yavuz Selim'in Kürdistan ve Mısır seferlerinin gerçek nedenlerini anlamaya bu sayılar yeter. (1)

Burada verilen rakamlar doğrudan padişaha ait hasların gelirleriyle ilgilidir. Oysa, bunun dışında da, diğer has ve timar sistemi yoluyla köylü üzerinde büyük bir sömürü ağı vardır. Bilindiği gibi Osmanlı toprak sistemi Kürdistan'da bazı farklı özellikler taşımaktadır. Burada, tipik Osmanlı timar sisteminin yanısıra, Kürt beylerine, aşiret reislerine «ocaklık», «yurtluk» adı altında ya topraklar verilmiş, ya da eski nüfuz alanları bırakılmıştır. Bunlar babadan oğula geçmektedir. Yine «hükümet» diye nitelenen Kürt sancakları, işçileri bakımından kendi başlarına buyrukturlar ve bunlarda timar sistemi yoktur. Bu tür sancaklar beylerin kendi mülkü sayılmış ve ürünlerin, vergilerin toplanması onlara bırakılmıştır. Ancak zamanla, devletle beyler arasında ortaya çıkan sürtüşmeler, bölgede yer alan savaşlar nedeniyle beylerin özerk durumları da ortadan kaldırılmıştır. Kürdistan'da, genel olarak devletin ve yerli beylerin sömürsünün iç içe geçtiği, halkın bu çifte sömürünün altında ezildiği, bunaldığı görülür. Özellikle imparatorluğun genişlemesi durduktan ve gerileme başladıktan sonra, ordunun, bitmez tükenmez savaşların, sarayın ve geniş yöneticiler ve ulema zümresinin masraflarını karşılamak için vergiler giderek ağırlaştırılmıştır. Artan sömürü ve baskılar bizzat Anadolu'da yaşayan halkı da cenderesine almış ve ünlü Celali isyanları birbirini izlemiştir.

II. Mahmut döneminde Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra 15 yıl süreli zorunlu askerlik hizmeti getirildi. Bu aslında ömür boyu askerlik demektir. Üretici nitelikteki yüzbinlerin tarlalarından, zanaatçı dük-

(1) Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, cilt 1, s. 271, Gözlem Yayınları.

kanlarından koparılarak, çoğu bir daha dönmek üzere uzak cephelere gönderilmeleri Anadolu'da tarımın ve el sanatlarının felce uğramasına yol açıyordu. İşte sözkonusu ağır vergiler ve uzun askerlik hizmeti, Osmanlı toplumunda, sermaye birikimini, kapitalist ilişkilerin doğuşunu aksatan önemli etkenler arasındadır.

Ağır vergilerden, askerlik sisteminden ve savaşlardan zarar gören yerlerin başında ise Kürdistan geliyordu. 1836-1839 yılları arasında Osmanlı ordusunda danışmanlık yapan ve o süre zarfında bazı Kürt isyanlarının da bastırılmasına katılıp bölgeyi adım adım dolaşan Alman subayı Moltke (Daha sonraları 1870 Alman-Fransız savaşında Prusya ordularına komuta eden Mareşal, bu konuda şöyle diyor:

«Kürtler (bunlardan hangi sınıfa mensup olursa olsun bütün ko-nuştuklarım) iki şeyden şikâyet etmektedirler: Vergi ve asker toplama.»

Vergilerin keyfiliğini belirten Moltke, şunları da ekliyor:

«Eğer devlet bugün bir dönüm yerin ürününü kendi ihtiyaçları için isterse çiftçi bundan sonra on dönüm yerine on bir dönüm ekecektir, çünkü işlenmeyen verimli topraklardan yeteri kadar vardır ve iş, bizim birçok yerlerimizde olduğu gibi, bütün kuvvetlerin artık daha fazlasına imkân olmayacak kadar çalıştırılması haline gelmekten henüz çok uzaktır. Fakat ya şimdi çiftçi ilkbaharda bir kat fazla toprağı ekerse ne olur? Sonbaharda ona iki kat vergi yükleyeceklerdir. Bu yüzden herkes, kimde çok varsa ondan çok alınacağını bildiği için kollarını kavuşturup oturuyor ve geçimi için zorunlu olan kadarını yetiştirmekle kalıyor.

Vergi tarzı müsellimin kendi eline verilmiş olan emir kullarını, işi onları isyan ettirecek dereceye vardırmandan, sıkabildiği kadar sıkıp sızdırmasından başka bir şey olmadığı sürece ziraat asla kalkınamaz, sanat da ondan daha az kök salabilir.»⁽²⁾

Askerlikle ilgili uygulama hakkında da Moltke şöyle yazıyor:

«Bu mükellefiyetin bazı bölgelere, buralarda da yine sadece bazı fertlere nasıl ağır bir şekilde uygulandığına Siirt şehri misal gösterilebilir.

«Reşit Paşa tarafından zaptından hemen sonraki sayım bu şehirde 600 Müslüman ve 200 reaya ailesi bulunduğunu göstermiştir. Bunlardan birincilerden ilk defa 200 asker, yani yüzde 5-6'sı birden, silâh altına alınmıştır; üç sene içinde Müslüman halk 400 haneye kadar inmiştir. Tam bu kasabayı gördüğüm bu sıralarda askere yenden 200 kişi istenmektedir. Bunun üzerine bütün erkek nüfus dağlara kaçmıştır ve sokaklarda sadece çocuklarla ihtiyarlar görülmektedir.

Buradaki hata da yükün eşitsiz bir şekilde dağıtılması ve uzun askerlik süresidir. On beş yıl askerlik süresi ömür boyu olanın bir

⁽²⁾ Feldmareşal H. von Moltke, *Türkiye Mektupları*, s. 195, Remzi Kitabevi.

başka türlü söylenişidir. Kürtler erken evlenirler; karıları, çocukları ve yurtlarından ebedi olarak ayrılmak, onların kaçma, ya da silâhla karşı koyma suretiyle kurtulmaya çalıştıkları bir kara alın yazısı olmaktadır. Şimdi mukadderat, yarı yarıya Kürtlerden mürekkep askeri kıtaları Kürtlerin memleketlerinin dağlarına sevk ettiğinden kadınlar ve erkekler, çoktan ümitlerini kesmiş oldukları evlatlarını, akrabalarını yahut dostlarını bir kere daha kucaklamak için her yandan akın akın geliyorlar. Fakat yarın yine yola çıkılacak ve bu, yine ebedi bir veda olacak.

Şu halde eğer ordugâhın etrafını, yüzleri düşmana değil kendi kıtalarına dönük, sık bir nöbetçi kordonu çevriliyorsa buna şaşmamak lâzımdır. Bir kaçağı yakalayana 250 kuruş vaadedilmesine rağmen hergün birçok asker kaçıyorsa buna da şaşmamalıdır.» (3)

«Konya, Ankara ve Malatya'da kırk bin kadar sipahi ve redif askeri toplanmıştır. Sadece bu bir felâket, hem de çifte felâkettir; çünkü hükümet bu insanları asker olarak beslemek zorunda kaldığı gibi onlardan uyruk sıfatıyla vergi alamaz; bunların ticaretleri, sanatları durur, tarlaları yoz kalır ve çoluk çocuğu sefaletе düşer. Rediflerden başka muvazzaf kıtaların da ikmalî lâzımdır. Bizim askerlerimiz arasında eşi görülmedik derecede ölüm var. Olayları kaydedeceğim: 3'üncü hassa piyade alayından, burada geçirdiği on iki ay zarfında 1026 kişi öldü, yani toptan kuvvetinin yarısı. Muhtar Paşa'nın hassa redif livası dört ayda 800 asker kaybetti, bu da on iki ayda 2400, yani mevcut kuvvetin yarısı eder; en az zayıat veren liva Kürt Mehmet Paşa'nın ki, Garzan dağına olan küçük seferimizde ölen ve yaralananlar da dahil bütün zayıatı 200 kişiden ibaret; geri kalan bütün alaylar hastalık yüzünden çok kayıp verdiler. Eğer bir barış yılı içinde kuvvetimizin üçte birini gördüğümüzü söyleyecek olursam muhakkak ki yine hakikatten geri kalmışım.

«Bu şartlar içinde ve ikmal hemen hemen tamamıyla Kürdistan'a yüklendiği için asker toplama, devlet makamlarının köylere baskın etmesi şeklinde. Öyle köyler var ki içinde genç ve çalışabilir kimse kalmamış. İnsan bu adam avcılığında hazır bulunmalı, bu elleri bağlı ve gazap dolu bakışlı yeni askerlerin gelişini görmeli ki, hükümetin bütün iyi niyetine rağmen (nasıl bir iyi niyetse?!.. C.A.), bu halkın ruhunda nasıl kendisine karşı tam bir nefret uyandırdığını anlayabilsin. Günümüzdeki bu dertlere gelecekte, aslında çok seyrek olan Müslüman nüfusunun zorunlu olarak azalması, milli servetin tükenmesi ve onların geldiği pınarların da tamamıyla kuruması katılacaktır.

Böyle önemli bir askeri kuvvetin varlığı vilayete de, dolayısıyla, müthiş bir baskı yapmaktadır. Yürüyüşler, kıtaların barındırılması, yiyecek, odun, yem gibi şeylerin sağlanması halka bir sürü angarya, binek ve koşum hayvanları sağlamak, aynı ve bedeni mükellefiyetler, vb... yüklemektedir. Gelenekler ve adetler bir evi, ya ev sahibinin, ya da konaklayanların bırakmasını zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple artık çadırda barınılamayınca bir şehir baştan aşağı boşaltılıyor, üstelik bunun için tazminat da verilmiyor. Bu kış önemli Malatya şeh-

(3) Moltke, adı geçen eser, s. 197.

rine tamamiyla işgal ettik, tek bir evi bile sahibine bırakmadık; ahali civardaki köylerde barınacak yer aramak zorunda kaldı. Bütün bunları sadece büyük asker yığınaklarının bu memlekette bize nazaran ne kadar yıkıcı sonuçlar verdiğini göstermek için yazıyorum.» (4)

«Ölüm nisbeti okadar korkunçtu ki, burada bulunduğumuz sürede piyadenin yarısını gömmüştük. Bütün bunların yerini doldurmak şimdi hemen hemen tamamiyla Kürdistan'a yükleniyordu. Köylerdeki halk dağlara kaçıyordu, peşlerinden köpekler saldırtarak kovalanıyordu; tutulanlar, çoğu zaman çocuklar ve sakatlar, uzun iplere sıralama bağlanmış ve elleri bağlı olarak getiriliyorlardı. Subayların dillerini bile anlamayan bu askerler daimi olarak esir muamelesi görmek zorunda idiler.» (5)

Osmanlı devletinin Kürdistan'ı nasıl bir asker deposu olarak kullandığını, bu durumun ve bu bölgedeki askeri birliklerin Kürdistan'ın ekonomik ve sosyal hayatı üzerinde ne derece büyük bir yıkım yarattığını Moltke'nin bu tespitleri yeteri kadar açıklıkla sergiliyor. Bu yıkımı arttıran bir şey daha var ki bölgedeki askeri hareketlerin birçoğu bizzat, sömürüye ve zulme başkaldıran Kürt halkına karşı yürütölmüşlerdir. Nitekim Moltke de, bu türden birçok harekete danışman olarak katılmıştır. Bu hareketlerde halka karşı her keresinde amansızca davranılmış, katliamlar yapılmış, hayvanlar ve diğer ürünler talan edilmiştir. Garzan bölgesinde bir dağ köyüne karşı girişilen hareketi Moltke şöyle anlatıyor:

«Yukarıya varınca gözü kızmış olan askerler, karşı koyan kim varsa vurup kırdılar. 400-500 kadar Kürt öldürölmüştü. Elli kadar kadın, götürölmek istenirken, kabarmış olan dağ deresinde boğuldu.

Paşa bizim bu harekete katılmamamızı istemişti, itiraf edeyim ki bu da bana pek uygun geldi. Bu harp için bize gıpta etmene değmez, baştan aşağı iğrenç ve korkunç. Binlerce baş hayvandan başka 600 de esir getirdiler. Esirlerin yarısını küçük çocuklu kadınlar teşkil ediyor. 6-7 yaşındaki bir oğlan kurşunla vurulmuştu, şimdi önümde duran kurşunu onun yarasından çıkardık, fakat çocuğun kurtulması çok muhtemel. Kadınlardan yaralıları var, ama asıl süngü yarası almış çocukların bulunuşu bütün bu harekât üzerine acı bir ışık serpiyor. Dün akşam da saat beşte, korku ve uzun bir yürüyüşten bitkin bir hale gelmiş bu zavallılara henüz bir lokma ekmek verilmemişti. ... Adamların köylerinde bile kendileri için un yok, çünkü atlarımız ve katırlarımız onların güzelim buğdaylarını yiyip bitirdiler.» (6)

Bu da Yezidi Kürtlere karşı girişilen bir hareketten:

«Evler, yakındaki köylerden getirilmiş olmaları muhtemel şeylerle tıklım tıklım dolu idi. Askerler oradan ganimetlerle yüklü ola-

(4) Moltke, adı geçen eser, s. 242.

(5) Moltke, adı geçen eser, s. 262.

(6) Aynı eser, s. 198.

rak döndüler. Bir süvari benden samimiyetle, atını tutmamı rica etti. Ben de o, ceplerini dolduruncaya kadar dediğini yaptım.

... Hafız Paşa'nın yanına gittim. Oraya ganimetleri ve esirleri getiriyorlardı. Kanlı yaralar içinde erkekler ve kadınlar, memedekilerden itibaren her yaşta çocuklar, kesik başlar ve kulaklar. Bunların hepsi, getirene 50-100 kuruşluk bir bahşişle ödeniyordu... Kürtlerin mukavemetinin ana kaynağı, ömür boyu süren nizamiye askerliği korkusu idi.

... Erzakımız bol, büyük koyun ve keçi sürüleri peşimizden getiriliyor, develer pirinç ve un taşıyor... Birkaç gün önce Araplardan yine birkaç yüz deve ele geçirildi...» (7)

Bu da bir şehrin (Silvan'ın) durumu:

«Sabaha doğru 'Miyafarkin'e' Ermenistan'ın bir zamanki kudretli kırallarının merkezi Tigranokerta'ya vardık... Fakat şehrin içinde sadece harabeler ve Kürtlere az zaman önce büyük zorluklarla baş eğdiren tahrip savaşının taze izleri görülüyor. Bu istila binlerce —yalnız silâhlıların değil— âcizlerin, kadın ve çocuğun hayatına mal olmuş, binlerce köyü tahrip etmiş ve uzun yılların emek ürünlerini yok etmişti.» (8)

Bütün tarihleri boyunca İranlılara karşı Kürtleri bir savaş aracı olarak kullanan Osmanlılar (aynı şeyi İran Şahları da onlara karşı yapmıştı), bizzat Kürt isyanlarını bastırma işinde de Kürt birliklerini kullanmayı tercih ediyorlardı:

«Kürt Mehmet Paşa harekâtı pek uygun geçmişti; topların erimesinden beş gün sonra kale teslim mecbur edilmişti, kıtaların sıhhi durumları mükemmeldi, yaralı pek azdı ve hemen hemen hepsi mütefik Kürtlerdendi, bunlar da zayıttan sayılmıyordu.» (9)

Şu olay da Kürt halkına karşı şoven ve ırkçı şartlandırmaların köklerinin nerelere dayandığını çok iyi gösteriyor:

«Kale kapısının altında yaralı kardeşini taşıyan bir Kürde rastladık, zavallı bacağından vurulmuştu, onu taşıyan kardeşi gözleri dolu dolu olarak kardeşinin yedi günden beri bu ızdırabı çektiğini anlattı. Cerrahı çağırttım, «manasız bir şey istediğini anlamıyor musun?» dermiş gibi, her seferinde sesini daha yükselterek birçok defa «Evet ama Kürt bu!» dedi durdu.» (10)

Moltke'den yaptığımız bu alıntılar, o dönemde Kürdistan'a ve Kürt halkına nasıl davranıldığını açık biçimde gösteriyor. Bu tür uygulamalar salt o döneme de özgü değildir. Kürdistan yüzlerce yıl boyunca böylesine olaylara ve daha da ağırlarına sahne oldu.

Osmanlılar ilk kez Yavuz Selim zamanında Kürdistan'ın geniş bir bölümünde hakimiyetlerini kurdular. Çoğu sünni olan Kürt beyleri,

(7) Aynı eser, s. 192, 193.

(8) Aynı eser, s. 200.

(9) Aynı eser, s. 189.

(10) Aynı eser, s. 187.

İran şahına karşı Osmanlı devletinin saflarında çarpıştılar ve onun himayesini kabul ettiler. Diğer yandan İran şahları da Anadolu'daki şii Türkmen ve diğer Kürt beyliklerini yanlarına çektiler. Ama bu ittifaklarda başka etkenler de rol oynuyordu. Beyler durumlarına göre bazan bir tarafı bırakıp diğer tarafla anlaşıyorlardı. İran şahları sefere çıktıklarında, Osmanlı ordusu toparlanıp karşısına çıkıncaya kadar, aylar, bazan da yıllar boyu yakıp yıkıyorlar, talan ediyorlar, kentler ele geçirip kılıçtan geçiriyorlar, yeni yöneticiler tayin ediyorlardı. Bunu Osmanlıların yaptıkları izliyordu. Yavuz Selim, doğu seferinden dönüşte Kürdistan'da ve Anadolu'da 40 bin şiiyi kılıçtan geçirdi. Beylerin ve aşiret reislerinin kendi aralarında çıkardıkları savaşlar da tahribatta ötekilerden aşağı kalmıyordu.

Bu şartlarda Kürdistan'da ticaret ve tarımın, sanatların gelişmesi beklenemezdi. Sürekli savaşlar, ayaklanmalar üretim güçlerini tahrip ediyordu. Artı ürünün, bir bölümü ya savaş, ya da barış dönemlerinde kurulu sömürü ağı yoluyla ülkeden alınıp götürülüyor, kalanı ise beyler tarafından türlü yollarla gaspediliyordu. Kırılarda tarımın, kentlerde el sanatları ve ticaretin gelişimine elverecek bir güvenlik ortamı yoktu. Yüzyıllar süren bu anarşi içinde, gelişkin, sanat ve ticaret merkezi olan birçok kentin harabeye döndüğü, silindiği, ya da küçük bir köy veya kasaba haline geldiği görüldü. Örneğin 19. yüzyıl ortalarında, kuyumculukta ve diğer el sanatlarında ün yapmış, canlı bir ticaret merkezi olan, birçok eğitim kurumları barındıran 100 bin nüfuslu Van, Osmanlı Rus savaşlarında yanıp kül oldu ve 20. yüzyıl başlarında 10 bin nüfuslu bir kasaba haline geldi.

Bazil Nikitin, «Kürtler» adlı eserinde ⁽¹¹⁾, Sovyet bilim adamı Vilçevsky ve diğer araştırmacıların eserlerinden de yararlanarak, geçen yüzyıllara ait Kürdistan ekonomisi hakkında ilginç bilgiler vermektedir. Nikitin, Kürdistan'da tarımın durumuyla ilgili olarak şöyle diyor:

«Ancak Kürdü yalnız çoban ve yarı-göçebe, ya da göçebe olarak görmek doğru olmaz. Yerleşik Kürtlerin çok başarıyla ekicilik yaptıkları, örneğin İran Kürdistanı gibi birçok Kürt bölgesi vardır. Ama Orta Kürdistan'ın ücra köşelerinde (Harki-Oramar) bile, son derece özenle ekim yapıldığına, her karış toprağın tıraşa tıraşa dizilmiş tarlalar halinde, çok iyi planlanmış ve bakımlı bir sulama sistemiyle ustaca işlendiğine rastladığımız oldu. Hatta yer yer su getirme çalışmalarının çok eski devirlere kadar çıktığına inanılabilir. Örneğin Lerch bu noktaya değinmiştir:

'Kürtler, eski Kaldeliler gibi çok beceriklidirler ve toprağın sulanması için su borularının yerleştirilmesinde çalışmaktan yılmazlar...'» ⁽¹²⁾

Kürdistan'da halıcılık, kuyumculuk, ağaç işlemeciliği, çömlekçilik ve benzeri el sanatlarının önemini belirten B. Nikitin, Kürdistan'

dan dışarıya ihraç edilen mallar hakkında da ayrıntılı bilgiler vermektedir. İhraç edilen malların başında canlı hayvan gelmektedir ve bunun büyük bir bölümü (1,5 milyon baş koyun-keçi) İstanbul'a gönderilmektedir. İhraç edilen önemli ürünler arasında mazı, yün, bu bölgede imal edilen şallar ve ipekliler (Diyarbakır ipeklileri), kök boyası, tütün vardır. «Türk hükümetinden gizli olarak» demir ve kurşun işlenmektedir.

Vilçevsky'nin, 19. yüzyılda, emperyalistlerin sızmasından önce Kürdistan'da ticaretin canlı olduğuna dair kanısını paylaşan Nikitin, şöyle diyor:

«Böylece Kürdistan'ın ücra köşelerinde bile vaktiyle bazı kapitalizm biçimlerinin varolduğunu kanıtlayan birçok gözlemler sıralanabilir. Gerçekten de Kürdistan, Bağdat'ı, İstanbul'u, Suriye'yi hayvan bakımından besleyen bir merkez hizmeti görüyordu. Aynı zamanda yün ve yünlü, bal, mazı, kitre ve bazı boya maddeleri ihraç ediyordu (...) Böylece, ihracatın ithalatı aştığı ve ithal edilen maddelerin —silâhlar dışında— başlıca müşterisini oluşturan yerleşik Kürtler kadar göçebe Kürtlerin de elinde büyükçe paralar kaldığı varsayılabilir.» (13)

Nikitin, Kürdistan'da ekonominin gelişmesini köstekliyen nedenleri şöyle yorumluyor:

«Genel olarak bütün gözlemciler, Kürtlerde tarımın tarımın yapılmasını köstekliyen başlıca engelin, her türlü girişimi baltalayan vergi sisteminde yattığı kanısında birleşmektedirler.» (14)

... Gerçekten de, ekonomik coğrafyanın ilk gerçeklerinden biri, Kürdistan'da da varlığı inkâr edilemeyecek doğal kaynakların, bir ülkenin ilerlemesi ve refaha ermesi için tek başına yeterli olamayacağını, bunun için «her şeyden önce politik rejime ve onun yöntemlerine bağlı belli bir genel ortamın» gerekli olduğunu bize öğretmektedir.

Nikitin, devamla Bedger'den şunları naklediyor:

... Kürtler şöyle cevap veriyorlardı: «Ne yapalım? Ovaya yerleşip köy kursak, bağ diksek, buğday eksek, kıraç toprağı sürmeye koyulsak, üzerimize o kadar ağır vergiler yükleniyor ki zahmetimize karşılık elimize hiç bir şey geçmiyor. Geriye yapılacak ne kalır? İstemeye istemeye evlerimizi terkedip dağlarda, herhangi bir baskı altında ezilmeyen kardeşlerimizin yanına sığınıyoruz...» (15)

Gerçi o «dağlardaki kardeşler»in yanına sığınmanın da insanları sömürü ve zulümden kurtarmaya yetmediğini biliyoruz. Nitekim yerleşik Kürtler kadar, göçebe Kürtlerin üzerinde de egemen devletlerin ve yerli feodallerin, aşiret reislerinin koyduğu birçok vergi ve

(11/2-3-4) Bazil Nikitin, **Kürtler, Özgürlük Yolu** Y. s. 106-112.

(15) B. Nikitin, a. g. e. sayfa: 116.

yükümlülükler bulunduğu, onların da soyulup soğana çevrildiği, biz-zat Nikitin'in ilgili bölümlerde verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır.

1639 yılında Osmanlı Padişahı IV. Murat'la İran Şahı II. Abbas arasında yapılan Kasrı Şirin anlaşması ile iki devletin sınırları belirlendi. Bu sınır Kürdistan'ı kuzeyden güneye ikiye bölüyordu. Gerçi gerek İranlılar, gerek Osmanlılar bu sınırı birçok kez çiğnediler, onu izleyen dönemde de aralarında birçok savaşlar oldu; ama bazı değişikliklere rağmen bu sınır iki devletin nüfuz alanlarını birbirinden ayırdı ve Kürdistan'ın ilk büyük bölünüşüne esas teşkil etti. Bu sınır, özellikle göçebe Kürt aşiretleri bakımından birçok sorunlara neden oldu. Göçebe aşiretler, kışlak ve yaylak durumlarına göre bazan bir tarafa, bazan diğer tarafa geçmek zorundaydılar. Bu geçişler kimi zaman bu devletlerin engellemeleriyle karşılaştı, çatışmalara, sınır olaylarına neden oldu. Bu da bölge hayvancılığı üzerinde olumsuz etkiler yaptı. Ama bu sınır aynı zamanda genel olarak bölgenin ekonomisi üzerinde olumsuz rol oynadı, serbest dolaşımı ve ticareti engelledi. 19. yüzyıl boyunca meydana gelen sınır ihtilaflarına, Osmanlı ve İran devletleri üzerinde etkinlik kurmuş olan İngiltere, Rusya gibi sömürgeci devletler karıştılar ve ilgili komisyonlarda adeta taraf oldular.

Daha 16. yüzyıl ortalarında, kapitülasyon adı verilen ticari anlaşmalarla, imtiyazlarla Osmanlı ülkesine sokulan batılı sömürgeciler, ülkenin ekonomik, giderek siyasi hayatında büyük etkinlik kazandılar. Kapitalizmin gelişimiyle birlikte batılı ülkelerde daha ucuza ve daha nitelikli üretilen mallar imparatorluğun pazarlarına akın etti. Örneğin ipekli, yünlü dokumacılık alanında yer yer manifektür düzeyine gelmiş olan yerli dokumacılık yabancılarla rekabet edemedi ve çözüldü; dokuma tezgahları sayısında hızlı bir düşüş görüldü. Çok geçmeden diğer el sanatları da aynı akibete uğramaktan kurtulamadılar. Yün ürünlerinin ekonomisinde önemli yer tuttuğu Kürdistan da bu değişikliklerden etkilenmekte gecikmedi. Nasıl ki daha sonraki dönemlerde, yabancı kapitalistlerin yanısıra, ülkenin batısında oluşan kapitalist pazar da bu bölgedeki el sanatlarını silip süpürdüyse.

Daha 18'inci ve 19'uncu yüzyıllarda, petrolün bilinmediği bir dönemde de batılı sömürgeciler Kürdistan'a büyük önem veriyorlardı. İngiliz, Fransız, Alman, Rus, daha sonraları da Amerikalı gezginler, araştırmacılar, devlet adamları, subaylar, misyonerler, bu bölgeyi tarayıp duruyorlardı. Hristiyan dinini yayma adına gönderilen misyonerler de dahil, bu adamların hemen tümü burada kendi ülkelerinin çıkarları için çalışıyorlardı. Kürdistan'ın zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının farkındaydılar. İngilizler ayrıca, Hindistan ve diğer uzak

doğu ülkeleriyle yaptıkları ticaret için Kürdistan'dan geçen kestirme yollar araştırıyorlardı. Bunlardan biri Trabzon üzerinden ve Fırat yoluyla düşünülen nehir ulaşımı idi. İngilizler bunun için bir hayli çalışmalar yaptılar. Daha sonraları ise Bağdat demiryolu projesi ortaya çıktı. Çarlık Rusyası, Osmanlılar ve İranla yaptığı savaşlarda ve İngilizlerle bu bölgede giriştiği nüfuz mücadelesinde Kürdistan'a özellikle askeri açıdan önem veriyordu. Sömürgelerin bölüşülmesinde geç kalmış olan Almanlar ise Asya'daki İngiliz sömürgelerine göz dikmişler, bu nedenle Osmanlı imparatorluğunun kaderiyle ve Kürdistan'la yakından ilgileniyorlardı. Ama tüm bu devletlerin politikası da bölgedeki güç dengesine, değişen şartlara, şu veya bu olaya göre değişik görünüm alıyordu. Örneğin İngilizler, duruma göre, kimi zaman Ruslara karşı Osmanlılarla birlikte savaşıyorlar (örneğin Kırım Savaşı), kimi zaman Osmanlılara karşı İran'la birleşiyorlar, bazan Kürt ayaklanmalarıyla ilişki kuruyor, bazan da Osmanlılar ve İranlılarla birleşip bu ayaklanmaları bastırmaya çalışıyorlar; çıkarları neyi gerektiriyorsa onu yapıyorlardı.

Şu var ki 19. yüzyıl başından itibaren bu bölgenin ve Kürdistan'ın kaderinde en büyük rolü artık bölgesel güçler değil, büyük sömürgeci ve giderek emperyalist güçler oynayacaktı. Nüfuz bölgelerini, sınırları, halkların kaderini başlıca onların çekişmeleri, oyunları, manevraları belirliyecekti.

19. Yüzyılda Görülen Kürt Ulusal Hareketleri

19. yüzyıl tüm Avrupa'da bir ulusal kaynaşma çağıdır. Fransız devrimini izleyen dönemde, Napolyon savaşlarının da etkisiyle bir dizi burjuva devrimleri ve ulusal devletler ortaya çıkar. Bu kaynaşmalar Osmanlı devletinin egemenliği altında bulunan Avrupa yakasındaki uluslar arasında da başgösterir. Sırplar, Bulgarlar, Romenler, Yunanlılar, Arnavutlar ulusal bağımsızlıkları için ayaklanırlar.

19. yüzyıl başlarında Balkanlarda bahse değer bir kapitalist gelişme ya da sermaye birikimi henüz yoktur, ya da çok zayıftır ve bu ulusların ulusal bağımsızlık sağlamalarına kadar da öyle kalmıştır. O dönemde Balkanlar'da da, Osmanlı devletinin baskı ve sömürsü şartlarında, feodal üretim ilişkileri egemendir. Bu durumda, bu ülkelerdeki bağımsızlık hareketlerini ulusal burjuvazinin pazar için savaşı gibi göstermek mümkün değildir. Bu hareketler, sonuçta bir burjuva iktidarıyla da sonuçlansa, onları doğuran, ulusal devleti oluşturan etkenler, batıda ilk örneklerini gördüğümüz, gelişen burjuvazinin feodaliteye savaş açarak meydana getirdiği ulusal devletlerin oluşumundan farklıdır.

Baskı ve sömürünün olduğu her yerde, belli şartlarda kitlelerin ayaklandığı görülür. Osmanlı tarihi de böylesine ayaklanmalarla doludur. Bu ayaklanmaların başarıya ulaşması, elverişli şartlara, ulusal bir devlet doğurmaları ise tarihin belli bir dönemine özgüdür. Ulusal devlet tipi kapitalist dönemle başlar. Çünkü ancak kapitalist dönem toplumların ulusal devletler halinde örgütlenebilmeleri için gerekli araçları sağlamış, zorunlu üretim ilişkilerini getirmiştir.

19. Yüzyılda Balkanlardaki milliyetleri ayaklanmaya iten nedenlerin başında kitleler üzerindeki baskı ve sömürü gelir. Bu kitleler daha önceleri de zaman buldukça ayaklanmışlardır. 19. Yüzyılda ise onların başarıya ulaşması için elverişli şartlar oluşmuştu. Osmanlı devleti,* görünüşte geniş toprakları hâlâ elinde tutmasına rağmen artık bir çöküntü, yıkım dönemine girmiştir. Öylesine bir çöküş ki, Padişah, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın İstanbul'a kadar yürüyüp tacını ve tahtını elinden almasını ancak «ezeli düşmanı» Ruslar'ın yardımıyla önleyebilmektedir.

Diğer yandan, Çarlık Rusyası ve Avusturya-Macaristan, Osmanlı ordularını yenilgiye uğratarak onların mücadelelerini kolaylaştırdılar. Özellikle Çarlık Rusyası, bu savaşlarda balkanlardaki başkaldırmalardan yararlandı ve bu ulusları bir ittifak unsuru olarak kullandı. Onların bağımsızlıklarına kavuşmaları da genellikle Osmanlı-Rus savaşlarının ertesinde mümkün oldu. Rusya ve Avusturya'dan başka, İngiltere, Fransa gibi kapitalist ülkeler de Balkanlarda Osmanlı egemenliğinin son bulmasını çıkarlarına uygun buluyorlar; ortaya çıkacak devletlerle daha elverişli ticarî ilişkiler kuracaklarını, pazarın genişleyeceğini, ticaret yollarının güvenlik altına gireceğini hesaplıyorlardı.

«Siyasetimizin bugünkü amacı tüccarlarımızın çıkarı değil, ticaretimizin gelişmesidir. (...) Küçük boydaki Rum gemileri (...) bizim mamul mallarımızı ve sömürge ürünlerimizi ülkedeki çeşitli ürünlerle değiştirirler; bizim pazarımız için gerekli malları ambarlara taşırlar, geri kalanı da isteğe göre dağıtırlar. Beceriklilikleriyle, çalışkanlıklarıyla, kendi aralarındaki rekabetle masraflar düşer, ticaretimiz teşvik görüp rahatlık kazanır.

Türkiye'yle ticaretinin (İngiltere'yi kastediyor, C. A.) bütün geleceği şu iki nokta üzerine dayanır: Ticaretin Doğu Kumpanyası'nın önüne diktığı engellerden; Yunanistan'ın da Türk egemenliğinden kurtarılması.» (16)

(16) Urquhart D. (Türkiye, Maddi Kaynakları, İdari Örgütlenmesi, Ticareti) Paris, 1836, Stefanos Yerasimos, a. g. e. den naklen, s. 544.

O dönemde bir başka Fransız da şöyle yazıyor:

«Doğuluların acaip ve toplum hayatına hayli aykırı adetleri, uygarlıklarının gelişmemiş hali ve aşırı kanaatkârlıkları yüzünden, Avrupa sanayii ve tarımının ürünü olan malların ancak çok küçük bir miktarına ihtiyaç duydukları düşünülürse, Avrupa Türkiyesini teşkil eden eyaletler Hristiyan prenslerin eline geçtiğinde, buralarla yapacağımız ticaretin bugün aynı eyaletlerle yaptığımız ticarete oranlı daha fazla kâr getireceğinden kimsenin şüphesi olmayacaktır. Şu besbelli ki bir ulus ne kadar az uygarlaşmışsa o kadar az tüketir.»⁽¹⁷⁾

Görüldüğü gibi kapitalist Avrupalı, ulusların özgürlüğü, devletlerin sınırları sorunlarına kendi ticari çıkarları, üretim-tüketim açısından bakmaktadır.

Kitlelerin Osmanlı yönetimine karşı başkaldırması ağır vergilere, angaryaya, zulme karşı bir ayaklanma niteliğindeydi. Köylüler ürünlerinin gaspedilmesine karşı çıkıyorlar, toprakların kendilerinin olmasını istiyorlardı. Bu nedenle başkaldırı, Sultana karşı olduğu gibi, büyük toprak sahiplerine ve feodal üretim ilişkilerine de karşıydı.

Bunların yanı sıra Fransız devriminin yaydığı özgürlük, eşitlik sloganları, cumhuriyetçi fikirler, Napolyon savaşlarının yarattığı ortamda tüm Avrupayı sarmış, burjuva devrimlerine, ulusal bağımsızlık hareketlerine hız kazandırmıştı. Balkan ulusları arasında da, özellikle aydınlar bu görüşleri benimsiyor ve ulusal bağımsızlık isteklerini heyecanla dile getiriyorlardı. Bu istekler, hiç kuşkusuz, o ulusların ticaret ve sanat erbabının çıkarlarına denk düşüyordu.

Aynı dönemde imparatorluğun doğu yakasında, Kürdistan'da da pekçok ayaklanma görüldü. Bunlar bütün yüzyıl boyunca Osmanlı devletine ve İran şahlığına çok güç dönemler yaşattılar; ama her keresinde ezilmekten kurtulamadılar.

Cumhuriyet döneminin burjuva tarihçileri ve ideologları bu ayaklanmaların ulusal özünü hep gizlemeye çalıştılar; bunları ya sadece kendi başına buyruk olmak isteyen bazı bey ve şeyhlerin ayaklanmaları, ya da büyük sömürgeci devletlerin oyunları olarak nitelediler. Soruna materyalist bir gözle yaklaşmak isteyen, ama onu hep 15-18 yüzyıl batı Avrupasındaki örnekler çerçevesinde düşünen bir kısım aydınlar da o dönem Kürdistanı'nda hareketin başını çekecek bir burjuvazi arıyor, bunu göremeyince de, hareketlerin başını çeken kişilerin feodal niteliğine bakarak bunların ulusal hareketler olamayacağı sonucuna varıyorlar.

19. yüzyılda Kürdistan'da görülen büyük ayaklanmaların başında ya bir beyin, bir şeyhin, ya da bir aşiret reisinin bulunduğu doğ-

(17) Adı geçen eser, s. 545.

rudur. Ama salt bu görüntü bu ayaklanmaları doğuran nedenleri, ayaklanmaya katılan kitlelerin niteliğini ve özelemlerini, hareketin yöneldiği hedefleri açıklamaya yetmez.

Osmanlı imparatorluğunun toplum biçimi ve ülkede hakim olan üretim tarzının niteliği uzun tartışmalara konu olmuştur. Osmanlılar Anadolu'da egemenliklerini kurarlarken feodal nitelikli Selçuklu beyliklerini ortadan kaldırdılar ve bazı istisnalar dışında esas olarak timar sistemini getirdiler. Bilindiği gibi bu sistemde toprak devletin mülkiyetinde idi, timarlarda intifa hakkı babadan oğula geçmezdi. Padişah dilediği anda has, zeamet, timar sahiplerini azlediyor ve yerine başkalarını tayin ediyordu. Avrupa feodalitesi ile karşılaştırıldığında gerçekten de bu çok farklı bir sistemdir. Timar sisteminin bozuluşundan sonra da, toprak mülkiyetini elde etmek için asker ve sivil bürokratlar, ulema, eşraf, devlete karşı ve kendi aralarında büyük mücadelelere giriştiler.

Oysa Osmanlılar Kürdistan'ın birçok yerinde timar sistemini gerçekleştiremediler. Kürt beylikleri onların döneminde de varlıklarını sürdürdü. Kürdistan'ın kontrolünün güçlüğü ve buranın tampon bir bölge oluşu da, Osmanlı ve İran devletlerini, Kürt beyliklerini ortadan kaldırmaktan çok, onlarla ittifak politikası gütmeye zorunlu kıldı. Kürdistan'da feodalitenin günümüze kadar canlı kalabilmesinin önemli nedenlerinden biri de işte bu uzlaşma politikasıdır.

Babadan oğula geçen özel mülkleri; vergi toplama, yargılama, cezalandırma hakları; genellikle sivri bir tepenin başına, sarp bir yere kurulmuş kaleleriyle kendi başlarına buyruk olan bu beyler, Avrupalı senyörlerden farksızdılar.

Ancak iki imparatorluk arasında süregelen ve bizzat beylerin kendi aralarında da eksik olmayan savaşlar nedeniyle sürekli olarak altüst olan bu bölgede, Kürt beylikleri de zaman içinde yıpranmaktan, yer yer dağılıp gitmekten kurtulamadılar. Onları yıkıntıya götüren, gelişen üretim güçleri olmadı. Tersine, şartlar bölgede artı ürün birikimine elverişli değildi ve feodal yapıyı parçalıyacak bir üretim güçleri gelişimi, yeni bir sınıflaşma, son 20-30 yıla gelinceye kadar görülmedi. Bu nedenle de beylikler özerkliklerini yitirdiler, birçokları silinip gitti; ama feodal yapı ve aşiret yeni şartlara ayak uydurdu, kendisini korudu, gidenlerin yerine yenileri türediler.

19. Yüzyılda görülen büyük Kürt ayaklanmalarında başı çekmiş olanlar feodal kişilerdir. Örneğin 1840-46'tardaki Kürt hareketine liderlik eden Bedirhan Bey güçlü bir feodaldır. Bedirhan Bey, Osmanlılara karşı yürüttüğü bağımsızlık hareketinde Hakkâri beyi Nurullah, Van çevresinden Mahmut Han ve diğer birçok aşiretlerle ittifak kur-

muştı. 1855'teki hareketi yöneten Yezdani Şêr Bedirhan Beyin yeğeni idi. Şeyh Ubeydullah güçlü bir ruhani liderdi ve çevresinde pek çok aşiret toplamıştı.

Bu hareketlere feodal kişilerin liderlik yapmış olmaları nasıl izah edilebilir? Acaba Kürt feodalleri sınıf olarak kendilerine yönelmiş bir tehlikeye karşı mı savaştılar ve bu hareketlerin temel nedeni bu mudur?

Osmanlı devletinde, 19. yüzyıl başlarından itibaren bazı yenilikçi hareketler, reform çabaları görülmektedir, ama daha çok orduyu ve yönetim aygıtını yenileştirmek için girişilen bu çabaların toplumsal yapı üzerinde ciddi bir değişim yaratması, hele Kürdistan'da ileri yünde, feodallerin zararına bir gelişmeye yolaçması düşünülemez bile. Devlet, ne toprak beylerinin, ne de dini feodallerin topraklarını, imtiyazlarını ellerinden almak için herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Hele devletin Kürdistan'daki çalışan halktan yana en küçük bir müdahalesi yoktur. Bilindiği gibi Osmanlıların ve İran Şahlığının politikası, hep Kürt beylerini birbirlerine karşı bir müttefik olarak kullanmak ve Kürdistan'ı onlarla ortaklaşa sömürmek olmuştur. Bu nedenle de onlar Kürdistan'daki feodal yapı ve aşiret organizasyonu ile uzlaşmışlardır. Kürdistan'ın üretici halkı üzerindeki baskı, zulüm ve sömürü bir yandan bu devletler, bir yandan da Kürt beyleri, ruhani reisleri, aşiret liderleri tarafından yürütülmüştür.

Ama bu genel uzlaşma politikası, egemen devletler ve yerli feodaller arasında sürtüşmelere, savaşımlara, çıkar çatışmalarına da engel olamamıştır.

Belli toprakları, nüfuz alanlarını paylaşma, kendi başına buyruk olma, sürekli rekabet, şövalyelik ruhu feodallerin özellikleridir. Her feodal kendi çöplüğünde öter. Ama bu kendi başına buyruluk, feodallerin kimi dış tehlikeler karşısında bir araya gelebilecekleri, asla kendi aralarında dayanışma kuramayacakları anlamına gelmez. Nitekim İran Şahının bölgeyi istila etme tehlikesine karşı Kürt beylerinin büyük bir bölümü bir araya geldi ve bunlar Osmanlı Sultanı ile bir çeşit konfederasyon oluşturdular. Dış istila hareketleri karşısında bu tür birlikler sık sık görüldü; Çarlık Rusyası'nın Doğu'da giriştiği saldırılar sırasında, İngilizler'in Irak Kürdistanı'na girişlerinde ve benzer olaylarda olduğu gibi. Bu tür birlikleri, hiç kuşkusuz, feodallerin çıkarları gerektirir. Kendilerine yönelmemiş tehlikelere karşı ise feodaller ve aşiretler pek aldırılmazlar. Bakarsınız, merkezi hükümete karşı ölüm kalım savaşına girmiş bir beye ötekiler seyirci kalır, kimi zaman da ya devletin baskısı, ya da kişisel rekabetleri yüzünden ona karşı yürütülen harekete katılır ve onun ezilmesinde rol alırlar. Aş-

retlerin hayatında da aynı şeyler görülebilir. Aşiretin, bir sosyal organizasyon olarak kendine özgü çıkarları vardır; dışa karşı güçlü bir dayanışma gösterilir, aşiretin güvenliği ortaklaşa savunulur. Kimi zaman da güvenlik sorunu ve ortak çıkarlar birçok aşiretin birlikte hareket etmesini gerektirir; belli bir olaya özgü olarak ya da sürekli nitelikte aşiret birlikleri ortaya çıkar.

Ancak 19. yüzyıldaki Kürt hareketlerinde belirleyici etkenin feodallerin ve aşiret reislerinin çıkarları olduğu söylenemez. Olsa olsa, diğer temel etkenler yanında bazı beylerin, din adamlarının, aşiret reislerinin çıkarı da bu olaylara katılmalarını gerektirmiştir.

Temel Etken: Zulüm ve Sömürü

Kürdistan'da 19. yüzyıl boyunca kitlelerin içinde bulunduğu kötü şartlar biliniyor. Yukarıda verdiğimiz örnekler bile Osmanlı Devleti'nin ve İran Şahlığının sömürü ve zulmünün nasıl akıl almaz ölçülere vardığını ve bu durumun nasıl kitleleri kendiliğinden başkaldırmaya ittiğini anlamaya yetiyor. Kürdistan'da halk o dönemde ağır vergiler, haraclar, angaryalar, askerlik hizmeti gibi nedenlerle ezilmekte, bunalmaktadır. Bir yandan Osmanlı ve İran yönetimi, diğer yandan beylerin, aşiret reislerinin, tarikat şeflerinin soygunu ve zulmü içiçe geçmiştir. O dönemde devreye Rus Çarlığı, İngilizler ve diğer büyük sömürgeci devletler de girmiş, bölgedeki sömürü ve anarşiyi yoğunlaştırmışlardır. İşte kitleleri ayaklanmaya iten temel neden, hiç kuşkusuz, onların içinde bulunduğu bu dayanılmaz şartlardır.

Tam bir çapul, bir katliam hareketi haline dönüşen Osmanlı ve İran sömürsünün, Kürdistan'ın üretici kitlelerinin, yoksul halk yığınlarının yanısıra, sık sık üst sınıflarını da içine aldığı görülmektedir. Birbirini izleyen ayaklanmalar sırasında onlar da herşeylerini yitirmekte kimi zaman başlarını da vermektedirler. Bir aşiret köyüne karşı girişilen saldırıyı aşiret, varlığını, güvenliğini korumak için, reisi de dahil, tüm üyeleriyle karşılamak zorundadır. Kürt toplumunun üst sınıflarından olan kişiler de kürt halkının nasıl savaşlarda bir araç olarak kullanıldığını, heder edildiğini hor görüldüğünü, kendisine düşmanca davranıldığını görmektedirler. Bütün bunların yanısıra, dünyada olup bitenler, Avrupa'yı saran ulusal hareketler yeni görüşler, Kürt toplumu içine de sızmakta, etkin olmakta ve üst tabakalardaki bazı uyanık unsurların bu ayaklanmalara katılmasında, ulusal taleplerde bulunmasında rol oynamaktadır.

İngiliz binbaşısı Rawlinson, 1835-1837 Revanduz ayaklanması ile ilgili olarak, Kürtlerin kendilerine şunları söylediğini anlatır:

«Biz bütün gün var kuvvetimizle çalışıyoruz, lakin elimize geçen bir parça ekmek karnımızı doyurmaya bile yetmiyor. Biz, çocuklarımız, kadınlarımız hepimiz yalın ayağız, açız.» (18)

1879'da Diyarbakır'daki Rus konsolosu, elçisine şöyle yazıyor:

«Burada yaşayan halkın ne iş, ne de hayat garantisi var. Bir te-cavüz karşısında kendilerini koruyacak idari bir mekanizmadan ta-mamen yoksundurlar. Derebeylik düzeni, dini taassup ve mülk sahip-lerinin tahakkümü bu halkın sırt kemiklerini çatırdatmakta ve leyh-lerine gelişecek herşeye engel olmaktadır. Buradaki halk kişiliği ile, ailesi ve emeği ile zulüm idaresinin tasarrufu altındadır.» (19)

1840 yıllarında İran'da bulunan Rus araştırmacılarından Ditol şöy-le yazıyor:

«Kırlı elbiseli ve omuzlarında beyaz işaret taşıyan bir zümre (hükümet kuvvetleri), bunlar kimsenin karşı koymaya cesaret edemediği askerler ve bunlar devletin koruyucusu ve sınırsız hak sahibidirler. Serbaz'lar yol kesiyor, çalıyor, soyuyorlar. İşsizliğe, tembelliğe, yok-sulluğa ve açlığa neden oluyorlar. Köy sakinleri bunların ve Osmanlı sınırında ise jandarma ismi verilen ve aynı zulümleri uygulayan çekirge sürülerinin hücumundan korunmak için taşıyabilecekleri eşya-larını, çoluk-çocuklarını alarak gizlenebilecekleri yerlere kaçıyorlar. Bu devlet eşkiyaları ise girdikleri bostanları, bahçeleri ya gasp ediyor, ya da harap edip herşeyi yerlerinden söküyorlar. Osmanlı askerleri de kendi bölgelerinde Şah'ın eşkiya kuvvetlerinden geri kalmıyorlar, geçtikleri yerlere korku saçarak, gördükleri her kıymetli şeyi istiyor-lar, ya da zorla alıyorlar.» (20)

Bu baskı ve zulmün bağımsızlık bilincini alevlendirdiğini söyle-yen Sovyet tarihçisi Halfin şöyle yazıyor:

Yine 1840 senelerinde Musul'da bulunan Ditol şöyle bahsediyordu:

«Hükümete karşı gelme suçu ile itham edilen bir Kürdü şehrin ortasında yaktıkları ateşin üstünde bir saca koydular ve diri diri yak-tılar. Yine ihtilalci Kürtlerden birisini kaynamış suya atarak işkence ile öldürdüler.»

Osmanlı ve İran yöneticileri zaman zaman meydana gelen ulusal hareketler karşısında hınçlarını sadece ayaklanmalara katılanlardan almakla yetinmiyorlar, masum halka da zalimce davranışlarda bu-lunuyorlar. Ve onların mallarını, yerlerini gasbediyorlardı. Egemen olanların bu dayanılmaz baskıları ve hırsızlıkları bölgede yaşayan-ları ekonomik olarak çökertiyordu. Bu durumlara Kürt aşiret reis-le-rinin kendi çıkarları uğruna birbirleri ile yaptıkları silâhlı mücade-leler ve bunların meydana getirdiği yıkıcı etkiler de ekleniyordu.

Kürt aşiretleri arasındaki kanlı çarpışmalar Kürtleri kökten za-yıflatması bakımından İran ve Osmanlı devletine yarıyordu.

İran Şahının ve Sultan'ın bu aşırı baskı ve kanlı politikaları ba-

(18) Halfin, 19. Yüzyılda Kürdistan Üzerinde Mücadele, Komal Y. s. 55.

(19) Halfin, a. g. e. s. 27.

(20) Halfin, a. g. e. s. 28.

zen Kürtleri zorunlu olarak karşı koymaya itiyor ve bağımsızlık bilincini alevlendiriyordu.

Nitekim 1906'da başlayıp üç yıl devam eden mücadele, bunların örneklerinden birisidir. Bu bağımsızlık savaşı Kürdistan'ın güneyindeki aşiretlerin Baban aşiretinden Abdurrahman Paşa'nın yönetiminde Süleymaniye'de birleşmesi ile başladı. Osmanlıların sürekli hücumları geri püskürtüldü ve Osmanlılara bir hayli kayıp verildi. Ama araya sokulan fesat ve reisler arasındaki kişisel rekabet bu hareketin başarıya ulaşmasına engel oldu.»⁽²¹⁾

«Osmanlı yöneticileri fırsat bulunca mevcut senenin vergisi ile yetinmiyor, gelecek senelerin vergilerini de bunlardan istiyorlardı. Halkın ödeme takatsizliği karşısında ise, mevcut malına haciz konuyordu. Erzurum'daki Rus konsolosu; «aşırı baskılar ve zulümler ile malları ellerinden alınan Kürtler çaresizlik içinde bazen kendiliklerinden, bazen de mahalli Osmanlı yöneticileri ile müştereken soygunculuk hareketlerine kalkışıyorlardı,» diyordu.

Osmanlı hükümeti Kürtlerden tabii vergi adı altında ayrıca bir takım vergiler de alıyordu. Ki bunların başında yol vergisi geliyordu. Ve onları topluluklar halinde yol yapımında kullanıyorlardı. Örneğin, Erzincan'dan Diyarbakır'a kadar yapılan yolda çalıştırılan Dersimliler bunun en canlı örneği idi.

Balkan Savaşı sıralarında İstanbul, Kürdistan'a haber gönderiyor, mal üstüne mal istiyordu. Ve asker üzerine asker talep ediyordu. İstanbul'un hizmetinde çalışan Kürt aşiret reisleri de bu hususta ellerinden geleni esirgemiyorlardı. Özellikle Dersim'de dayanılmaz duruma gelen yoksul halk, kendilerinden olan ve Babıali'ye hizmet eden satılmış reislerden kurtulmak için mücadeleye başladı. İlk olarak Dersim kaymakamı Celabi Bey ve ailesinden otuz kişiyi öldürdüler (1875). Ve bunu benzeri olaylar takip etti.

Bunun üzerine Osmanlı hükümeti Hakkâri, Botan ve Cizire hareketlerinde önemli rol oynamış olan İsmail Hakkı Paşa'yı Kürdistan üzerine vali tayin ederek çıkan olayları önlemesini istedi.

Girişilen kanlı ve vahşice saldırılar karşısında Kürtler, erişilmesi güç Dersim dağlarına çekildiler ve oraya sığındılar.»⁽²²⁾

1880'lerdeki Şeyh Ubeydullah ayaklanmasından hemen önce Kürdistan'daki durumu yine Halfin'den izleyelim:

«Mardin sancağından gelen bir haberde, hükümetin buğday ambarına saldıran Kürtler ve diğer mahalli sakinlerle devlet kuvvetleri arasında meydana gelen çatışmada bir hayli yaralı ve ölü bulunduğu, sonuçta Kürtlerin aç olan aileleri için elli çuval kadar buğday kaçırebildikleri bildiriliyordu...

Mazıdağ'da yine vergi için gelen görevlilere halkın karşı çıkması, silahlı çatışmaya yol açtı. Bunu bastırmak için Diyarbakır ve Mardin'den gelen hükümet kuvvetleri köyleri yakıp yıktılar. Halkın ellerinde olanı zorla alıp en ufak bir acıma hissi duymadılar. Bunun benzerini

(21) Halfin, a. g. e. s. 28-29.

(22) Aynı eser, s. 80-81.

Van'daki olay izledi. Bu sıralarda Hakkâri ve civarında açlıktan, sefaletten ölen halkın yüzde doksan sekizini Kürtler oluştuyordu.

Nitekim, Dersim'de yine vergi ve zorla mal gaspetme nedeni ile meydana gelen şiddetli çarpışmalar sırasında, birinci fırka kumandanı Fazlı Paşa İstanbul'a çektiği bir telgrafta uygulamanın usulsüzlüğünü bildiriyor (...) bu şiddet politikasına son verilmesini istiyordu.

İran'daki durum da bundan aşağı kalmıyor, aynı yol orada da izleniyordu. Birçok kimseler vatanlarını terk ederek Rusya'ya sığın-yordu...»

«... Hakkâri'deki iki büyük aşiret olan Botan ve Badiyan aşiret-leri harekete geçtiler...»

«... Yeni bir hareket Hakkâri ve Naçe'de başladı. Bunun yöne-ticisi Kürtlerin en büyük ruhani reisi Şeyh Ubeydullah idi...»

«... Şeyh Ubeydullah'ın elinde ihtilal için birçok gerçek ve haklı nedenlerin varlığını görürüz. Hatta, tamamen bozulmuş düzenin içe-risinde ona son derece bağlı olan ve ondan ümit beklemeye başlayan halkın, bu kurtuluş arzusuna yüz verilmemesi, onun etkinliğini de hiç derecesine düşürebilirdi.»

«Ubeydullah, bunun için önce İstanbul'a elçi gönderip, eğer hü-kümet olarak süratli ve kesin tedbirler alınıp halkın ızdırapları din-dirilmese, kendisiyle birlikte olanlarla İran'a sığınacağını bildirdi...»

«Artık çarpışmalar yer yer başlamıştı. Vergi almak için jandar-malarla gelen tahsildarlara halkın itirazı üzerine yapılan çatışmada kırk Osmanlı askeri öldürüldü.»

«Bu arada Ubeydullah'ın elemanları İran'a dağıldılar ve oradaki Kürtleri Şeyh'in etrafında toplanmaya davet ederek, yoğun bir pro-pagandaya başladılar. Ubeydullah, büyük devletler ile temas kurup onların desteğini alarak Osmanlı imparatorluğu ve İran karşısında savaşmayı tasarlıyordu...» (23)

İşte kitlelerin içinde bulunduğu ağır sömürü ve zulüm ortamın-dan kaynaklanan bu ve benzeri pek çok olay «Şeyh Ubeydullah ha-reketini» adım adım hazırlamış, Şeyh Abdullah'a ise, bir bakıma zo-runlu olarak, hareketin başına geçmek kalmıştır. Şeyh Abdullah bu ayaklanma sırasında geniş halk kitleleri adına konuşmakta, «halkın ızdıraplarının dindirilmesini» istemekte, Kürdistan'ı kurtarmak iste-yen lider rolünde ortaya çıkmaktadır. O'nun hareketi bağımsız bir devlet kurmaya yönelikti. Açıktır ki bizzat Şeyh Ubeydullah da bir feodaldi. İngiliz Curzon, ayaklanmadan bir süre önce onun hakkında şunları yazıyordu:

«Ubeydullah, Van'ın güneyine düşen köyünde adeta küçük bir Çar gibi yaşıyor. Geniş bir dini etkinliği olan Ubeydullah'ı ziyaret için her gün bir hayli insan buraya taşınır, onun eşliğini öpmek için can atar. Dini etkinliği yalnız Kürdistan'da değil, İstanbul'da saray er-kânı üzerinde de vardır. Hükümetin ileri gelenleri ona büyük bir say-gı beslerler.» (24)

(23) Halfin, a. g. e. s. 98-102.

(24) Halfin, a.g.e s. 79.

Rus sefiri de Ubeydullah hakkında şunları söylemektedir:

«Ubeydullah Hicaz'a giderken İstanbul'a da uğradı. Buradaki vezirlerin birçoğu gidip onu ziyaret ettiler. Önünde yerlere kapandılar ve elini öptüler.»⁽²⁵⁾

Bir de şu olaya bakalım:

«1836'da Mehmet Şah Kacar, Markavur'un (Mergever olacak) büyük bir kısmını Kürtlerin en büyük ruhani liderlerinden Şeyh Taha'ya vermişti. Buranın sakinleri ise vergiyi Osmanlı imparatorluğunda yaşayan Şeyh Taha'ya ödüyorlardı. Taha ölünce, oğlu ve varisi Ubeydullah'a ödemeye devam ettiler.

«Ekim 1872'de Urmiye ve Hoyi hakimi Yusuf Han, Mergever halından İran hükümetine vergi vermelerini istedi. Halk ise bunu kabul etmedi. Ve vergiyi Şeyh Ubeydullah'a ödediklerini bildirdiler. Bunun üzerine Şah, Yusuf Han'a, Mergever üzerine yürümesini ve eline geçirdiği malları vergiye karşılık olmak üzere zorla almasını emretti. Büyük bir kuvvet ve topraklar gelen Yusuf Han, buradaki köyleri harabe ederek, eline geçirdiği hayvanları ve diğer malları gasp ederek merkeze götürdü. Bu olay Şeyh Ubeydullah tarafından duyulunca derhal Hanlık üzerine Kürt kuvvetlerinin bir kısmı gönderildi. Hükümet kuvvetleri ile aralarında meydana gelen çarpışmalarda iki taraf da ağır kayıplar verdiler. Ayrıca Şeyh Ubeydullah Osmanlı hükümetine başvurarak, İran'dan tazminat istemek konusunda kendine yardımcı bulunulmasını, hatta doğrudan doğruya müdahale edilmesini istedi. Aksi halde bütün aşiretleri ayaklandıracağını da sözlerine ekledi.»⁽²⁶⁾

Görüldüğü üzere Şeyh Ubeydullah, nüfuzu Osmanlı sarayına kadar uzanan bir feodaldır, vergilerini topladığı kendi nüfuz alanları vardır ve buralara müdahale edildiği zaman aşiretleri ayaklandırılabilmektedir. Şeyhin politik tavırlarını belirlemekte kendi kişisel ve aile çıkarlarının büyük rol oynadığına kuşku yok. Diğer yandan, olayların gelişimi onu geniş bir kitle muhalefetinin, bir başkaldırının başına geçiriyor. Halk kitleleri üzerinde —Şeyh'inki de dahil— o derece yoğun bir sömürü ve zulüm olmasaydı Kürdistan'da geniş kitlelerin ayaklanması, kendisine bir baş araması, Şeyh'in de başına geçeceği böylesine güçlü bir hareket bulması mümkün değildi. O, salt kendi çıkarlarından hareketle, salt kendi nüfuzuyla böylesine geniş boyutlu bir hareket yaratamazdı. Burada, bir feodalin çıkarlarıyla ilerici, anti feodal bir öz taşıyan bir kitle hareketinin çıkarlarının, bir siyasi hareket içinde nasıl uzlaştığına tanık oluyoruz. Aslında bu şaşırtıcı bir şey değildir. Feodal dönemdeki kitle hareketlerinde bu tür örneklerle çokça rastlanabilir. Kitlelere liderlik edecek daha ileri sınıflar (burjuvazi ve proletarya) oluşmamıştır henüz. Ezilen halk yığınları (başta köylüler olmak üzere zenaatkârlar, esnaf, küçük tüccarlar) örgütsüzdürler, ya da o

(25) Halfin, a. g. e. s. 79.

(26) Aynı eser, s. 78.

denli güçlü bir örgütleri yoktur. Toplum, bu tür hareketlerde, ister istemez, çevresinde toplanacağı bir baş arıyacak, o da kaçınılmaz olarak geleneksel liderlerden biri, kişisel çıkarları hareketin çıkarlarına denk düşen bir bey, din adamı, aşiret reisi olacaktır.

Böylesine liderlerin tavrını, feodallerin bir sınıf olarak tavrına karıştırmamak gerekir. Tersine bunlar birbirine ters düşebilir.

Başka toplumların tarihlerinde de kitlelerin feodal zulme başkaldırısına, ulusal harekete liderlik eden feodaller görülür. Örneğin İspanya'nın birliğini sağlayan Ferdinand ve İzabella kendileri de güçlü birer derebeyi idiler. Ama diğer beylikleri ortadan kaldırdılar ve İspanya'nın ulusal birliğini oluşturdular. Bunu yaparken, hiç kuşkusuz kendi çıkarlarını gözettiler, İspanya'ya tek başlarına hakim olmak istediler; ama onların kişisel istekleri, ülkede geniş halk yığınlarının anti feodal mücadelesiyle birleşti ve feodal anarşiye son vererek birliği sağladı, kapitalist yöndeki gelişmenin önündeki engelleri kaldırdı.

19. yüzyıldaki Kürt ayaklanmalarına ulusal bir nitelik veren diğer etkenleri de hesaba katmak gerekir.

Ulusal Kültür Kaynakları

Ulusal hareketler tarihin belli bir döneminde ortaya çıksa da buna kaynaklık eden duygular daha eskilere gidebilir. Çünkü ulusal kültür, ya da ruhi şekillenme toplumların hayatında ansızın ortaya çıkmıyor, o, uzun tarihi dönemlerden süzülüp geliyor. Kürt toplumunun tarihine bakıldığı zaman, bu halkın yaşadığı acılı ve iyi günlerin onun kültürüne yansıdığı, bu mirasın kuşaktan kuşağa yaşatıldığı görülür. Örneğin Kürt halkının her yılın 21 martında kutladığı Nevruz bayramının yüzyıllar önceye dayanan bir geçmişi vardır. Çok eskiden beri anlatılagelen efsaneye göre, Kürtler o gün, Kave adlı bir demircinin önderliğinde Zalim Dahak'ın yönetimine son vermişler, özgürlüğe kavuşmuşlardır. Gerçi bu bayram diğer İran halkları tarafından da kutlanmaktadır; ama Kürt halkının onu ulusal bir bayram haline dönüştürdüğü görülüyor. Kürt halkı arasında yüzlerce, belki de binlerce yıldan beri söylenegelen Memê Alan destanı da böylesine ulusal motiflerle süslenmiş ünlü bir destandır. «Kürt Padişahı» olarak adlandırılan Memê Alan'ın aşk öyküsünün çevresinde Kürt toplumunun eski yaşamına, gelenek ve törelerine ait çok şey anlatılmaktadır. 17.yüzyılda yaşamış ünlü Kürt bilgesi Ehmedê Xani (Hani), bu destanı ele alıp, onu çağdaş bir biçimde yeniden işleyip yorumlayarak, Mem û Zin adlı ünlü manzum eserini yazmıştır. Hani'nin eserinin en ilginç yanı da, onun üç yüz yıl önce dile getirdiği ulusal özlemlerdir. Hani, «Arabistan'dan Gürcistan'a kadar» Kürt toplumunun iki büyük güç, Rumlar (Osmanlılar) ve İran şahlığı

arasında tampon bir rol oynadığını, iki tarafın da Kürt kabilelerini diğer tarafa karşı bir set olarak kullandıklarını, «imha oklarına hedef» yaptıklarını, Kürtlerin birleşemedikleri için boyunduruk altından kurtulamadıklarını, bu nedenle Kürt halkının yoksul düştüğünü, Kürdistan' da bilim ve sanatların gelişemediğini şaşırtıcı bir açıklıkla dile getiriyor ve kurtuluş yolunu, o dönemin şartlarına, değer yargılarına uygun olarak, Kürtleri biraraya getirip bağımsızlığa ulaştıracak bir Kürt padişahında görüyor. ⁽²⁷⁾

Hanî eserini, o zaman hakim olan geleneğe uyarak Farsça ve Arapça yazmayıp Kürtçe kaleme alışının nedenini de şöyle açıklıyor:

Duruyu bir yana itip içti tortuyu,
İnci gibi olan Kürt dilini
Düzene koydu, intizama getirdi,
Böylece amme için çekti cefa,
Ki el demesin «Kürtler
İrfansız, asılsız, temelsizdirler».

.....
Hayır, Kürtler o kadar kemalsiz değil,
Fakat öksüz ve mecalsizdirler.

.....
Olsaydı bizim de bir sahibimiz,
Yüksek himmetli, incelikleri bilen bir sahibimiz,

Ben o zaman manzum sözlerin bayrağını
Dünya damının üstüne asardım.

Geri getirirdim Cizreli Mela'nın ruhunu ⁽²⁸⁾

Ve diriltirdim onunla Harirli Ali'yi. ⁽²⁹⁾

Faki'yi Teyran'a öyle bir sevinç verirdim ki

Ebediyete kadar hayran kalırdı. ⁽³⁰⁾

Bütün bunlar Xanî'nin kişisel duyguları, düşünceleri olarak değerlendirilemez. O dönemde Kürt halkının içinde bulunduğu şartlardan kaynaklanan bu düşünceler, toplumsal isteklerin, özlere bir ozanın, düşünürün ağızından dile getirilişidir. Xanî ile aynı dönemde yaşamış diğer bir Kürt bilgini, Bitlis'li Şerefhan ise «Şerefname» adlı Kürt tarihini yazmıştır (Şerefhan ayrıca Osmanlı tarihi de yazmıştır).

(27) Ehmedî Xanî, **Mem ü Zin**, Koral Yayınları.

(28) Melayê Cızırî, 15. (bazılarına göre 16.) yüzyılda yaşamış ünlü bir Kürt ozanı. «Divan» adlı eseri İstanbul'da, Suriye'de, Almanya'da ve Rusya'da basılmıştır.

(29) Ali Harirî, 11. yüzyılda yaşamış bir Kürt ozanı.

(30) Feqiye Teyran, 14. yüzyılda yaşamış bir Kürt ozanı.

Xanî'nin olaylara daha ileri bir açıdan, geniş kitlelerin çıkarları açısından, ulusal bir özle yaklaşmasına karşılık Şerefhan, tarihi, o dönemin tarih anlayışına uygun biçimde, kendi sınıfının, beylerin dünya görüşüne uygun biçimde kaleme almıştır. Bu tarihte çalışanların toplumun alt sınıflarının durumuna pek değinilmez, beylerin ve beyliklerin başından geçenler anlatılır. Ama yazarının sınıfsal konumuna, dünya görüşüne rağmen bu eser, Kürt toplumu ve tarihi bakımından önemli bir belgedir. Kürdistan'da bilim ve edebiyatın durumuyla ilgili olarak Şerefname'de şöyle deniyor:

Kürdistan'da, özellikle bu sırada, akılcı bilimlerin kaynağı, edebi ve şerî bilimlerin çıkış yeri olan İmadiye'de birçok büyük bilginler ve örnek faziletli adamlar vardır. Kürtlerin akılcı bilimler öğrenimine, nakli bilimler ikmaline, özellikle hadis, fıkıh, sarf nahiv, kelam, mantık ve edebiyata karşı büyük tutkuları vardır. İslami bilimlerde kullanılan kitapları aralarında büyük bir şevkle incelerler ve bu kitaplara alabildiğine sarılırlar. Onların bu bilimlerin bir kısmı alanında çok değerli eserleri vardır; ama bu eserler şöhrete ulaşamamışlardır. Çünkü Kürtler, İran ve Turan hükümdar ve sultanlarının topladıkları resmi toplantılarda ve edebi meclislerde takdir edilen ve sahibine çıkar sağlayan şiir, inşa, güzel yazı yazma gibi edebi ve sosyal bilimleri öğrenip bir çıkar aracı olarak kullanmaya iltifat etmezler. Bundan ötürü de yüksek idari makamlar ve yüce bilim rütbeleri almaktan uzak dururlar. ⁽³¹⁾

Ülkemizde uzun yıllar devam eden baskılar, yasaklamalar nedeniyle Kürt halkının kültürüyle ilgili elde bulunan kaynaklar son derece sınırlıdır. Bu kaynaklar daha çok da Türkiye dışındaki yabancı araştırmacıların çabalarıyla yer yer ortaya çıkmaktadır. Son derece ilkel ve şoven bir tutumla bu ulusun kültür varlığını gizleyen, yok etmeye çalışan iktidarlar, onun bir kültürü olmadığını iddia etmekten ve bu yolda kitlelerin kafasını şartlandırmaktan da geri kalmamışlardır. Ancak bu ulusun da, kökleri binlerce yıla uzanan zengin bir kültürünün bulunduğu biliniyor. Bu kültür, içinde egemen sınıfların sömürücü, mistik unsurlarını taşıdığı gibi, ezilen kitlelerin direncini, özlemlerini, başkaldırısını yansıtan unsurları da taşıyor. Batı Anadolu'da Köroğlu'nun, Dadaloğlu'nun, Bedrettin'in, Pir Sultan'ın zulme karşı emekçi halkın özlemlerini, mücadelesini dile getirişleri gibi Kürdistan'da da, yüzlerce yıldır süregelen sömürünün ve zulmün halk kitlelerinde yarattığı tepkilerin, başkaldırıların sözcüleri her zaman ortaya çıkmıştır. Bu ulusun kültürü üzerindeki baskılar ortadan kalktığı zaman halkın ilerici kültürünü tanımak olanağı da doğacaktır.

Padişahların ve beylerin zulmüne karşı seslerini yükselten Kürt ozanları arasında özellikle Mela Ehmedê Cızirî ile Feqiyê Teyran ge-

⁽³¹⁾ Şerefname, Kürt Tarihi, Yöntem Yayınları, s. 24.

liyor. Cengiz'in istilasını «güzelim nergiz çiçeklerini kana buladı» diye niteleyen Melayê Cızîrî, padişah zulmünü de şöyle dile getiriyor:

Xeşmê lî feqîran meke zu padişahê mîn
Pursî bike carek lî xeta û gunehê mîn

(Yoksulların üstüne hışımla gitme padişahım / Bir kez suçumuzu, günahımızı sor bakalım.)

14. yüzyılda yaşamış Feqiyê Teyran, halkın acılarını dile getirmekle, beylerin zulmüne karşı koymakla ünlüdür. Bir şiirinde şöyle diyor:

Şîxulê zordestê mira
Xîrabe halê feqîra.

(Zorba beylerin elinden biz yoksulların hali duman).

Bir başka şiirinde şöyle diyor:

Bir türkücüyüm ben, buraya geldim,
Beylerin sesi varoluncaya dek
Yazarım ak kağıt üstüne,
Ne kiliseye giderim, ne camiye.

Yunus'un, «kısa çöp uzundan hakkın alacak» deyişi gibi, Feqiyê Teyran da gelecek hakkında umutludur; yüzyıllar sonra olacakları da-hice bir sezgiyle bilmekte, insanlığın özgürlüğe kavuşmasını, kurtuluşunu kaçınılmaz saymaktadır:

Acılı günler geçecek,
Gelecek onurlu, güzel günler;
Kendi bildikleri gibi yapıp
Bey zulmünden kölelikten uzak..
Güller olacak hep baharda gibi
Ve çayırklar hep yemyeşil,
Kaynakların suyu doğurgan, berrak..
Olmayacak kederli bir feqî.

Ama gideceğim ey gençler!
Yaşamı sevin! Ve savaşın hep;
Siz de kadınlar, çocuklar, hepîniz
Beylere karşı, zulme karşı. ⁽³²⁾

Gerek Xanî'nin, gerek Melayê Cızîrî ile Feqiyê Teyran'ın şiirlerinin Kürt halkı arasında yaygın biçimde bilinmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılması nedensiz değildir. Kitleler onlarda kendi seslerini bulmaktadırlar. Kürt halk türkûleri, ağıtlar, destanlar da bu bakım-

(32) Bakınız M. Tayfun, Özgürlük Yolu Dergisi, sayı 8, 12.

dan son derece ilginçtir. Hemen tüm siyasi olaylar, savaşlar, zulümler, sürgünler ve katliamlar bunlara yansımıştır. 19. yüzyıldaki ayaklanmalar da, daha sonrakiler de hemen halk türkülerine aksetmiş, bunların ağıtları, destanları yapılmıştır. Bu olayların kahramanlarının adları ve yaptıkları Kürdistan'da bir uçtan bir uca halk arasında bilinir; bazıları saatlerce süren bu öyküler düğünlerde, bayramlarda, toplantılarda, kış günleri evlerde **dengbêj** denen türkücüler tarafından okunup anlatılır.

İşte kökleri çok eskilere uzanan bu ulusal kültür değerlerinin, 19. yüzyıldaki Kürt ayaklanmalarının ulusal bir nitelik kazanmasına etki yaptıklarına kuşku yoktur.

Çağın Etkileri

Ulusal duyguların biçimlenip kabarmasında çağın önemli etkilerini de gözden uzak tutmamak gerekir. Avrupa'daki ulusal kaynaşmalar Osmanlı imparatorluğundaki halklar arasında, özellikle aydın kesimlerinde yankılar yapmaktadır. Türk unsuruna dayalı bürokrat aydın tabakası uzun süre, imparatorluğu ayakta tutma çabasıyla «Osmanlıcılık», «ümmetçilik» gibi sloganlara sarılırken diğer milliyetlerin, özellikle de Balkan halklarının aydınları arasında ulusal düşüncelerin, bağımsızlık arzularının güçlendiği görülür. Ulusal akımların, Balkanlardaki bağımsızlığa yönelmiş ayaklanmaların, o dönemde zaten zulme ve sömürüye karşı ardı arkası kesilmeyen bir ayaklanma halinde olan Kürdistan'ı etkilememesi olanaksızdır. Birçoğu Osmanlı devlet mekanizmasında görev alan Kürt aydınları, özellikle İstanbul'da Avrupalılarla, Balkanlardaki milliyetçilerle temas etmekte ve olup bitenlerden etkilenmektedirler. Gerçi bu tür bürokratların bir kesimi, hatta çoğunluğu «Hızır Paşa» rolü oynamıştır, bu da doğaldır, bürokrasinin niteliğine, işlevine uygundur. Ama değişime ayak uydurmuş, yenilikçi hareketlere katılmış çok kişi de vardır bunlar arasında. Nitekim Osmanlı devlet mekanizmasında, orduda ve yönetimde görev almış bu tip Kürt aydınları içerisinde, Kürt ulusal hareketlerine katılmış çok kişi görülmüştür.

Diğer yandan, 19. yüzyılda gerek Balkanlardaki, gerek Kürdistan'daki ayaklanmalara ulusal bir nitelik kazandıran şey, bizzat dünya çapındaki önemli değişimlerdir. Kapitalizm ve burjuva toplumu dünya çapında bir sistem haline gelmektedir. Kapitalizm Avrupa'nın sınırlarını da aşarak, kapitalist üretim ilişkilerini ve yaşama biçimini dünyanın dört bir ucuna taşımaktadır. Dünyanın neresinde olursa olsun, artık hiç bir toplum ondan etkilenmeden kalamaz. Asya, Afrika ve Amerika halkları, zulme ve sömürüye karşı başkaldırdıkların-

da, toplumsal yapıları ne kadar geri olursa olsun, siyasi hareketleri ister istemez (o dönemde sosyalizmin henüz devreye girmediği düşünölmelidir) burjuva karakterde olacaktı. Ayaklanan ve zorunlu olarak bağımsızlığa yönelen kitleler, ekonomik, politik, kültürel alanlarda kapitalizmden etkilenecekler, geri düzeyde de olsa ona uygun düşün kurumlar oluşturacaklardı. Ülkeyi gümrük duvarlarıyla çevirmek, demiryolları yapmak, yeraltı kaynaklarını işletmek, fabrikalar kurmak, bu yönde olanakların elverdiği adımları atmak kaçınılmazdı ve zaten bunların bir çoğunu emperyalizm zorlamakta idi. Ulusal bir meclis, eğitim kurumları v.s. de bunları izlerdi. Ulusal harekete bir beyin, din adamının, feodal menşeli kişilerin öncölük etmesi durumu değış-tirmez. Toplumsal hareketi çağın genel şartları içinde, yöneldiği hedefler ve sonuçlar çerçevesinde düşünmek gerekir. 19. yüzyılda Kürdistan'da görölen ayaklanmaların da özü ve yöneldikleri sonuçlar itibariyle ulusal, burjuva bir karakter taşıdıklarına kuşku yoktur.

Emperyalist Devletlerin Rolü

18. yüzyıl sonlarından itibaren büyük sömürgeci devletlerin Ortadoğu'daki siyasi olaylar üzerindeki etkileri büyük olmuştur. Bu tarihten itibaren imparatorluğun kesin yıkılışına kadar, bu büyük sömürgeci güçlerin Osmanlı devletini ekonomik, politik, askeri bakımdan avuçlarına aldıkları, değışen şartlara göre birinin ya da diğerrinin ona dilediği politikayı dikte ettirdiği herkesçe bilinen bir şeydir. Eğer onlar Osmanlı topraklarını daha önce aralarında bölüşüp onun varlığına son vermemişlerse bu konuda çıkarları birbirleriyle çeliştiği içindir. 1830'larda, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın İstanbul'u ele geçirmesini önlemek için Rus çarını Sultan'ın yardımına koşturan neden budur. 1856'larda İngiliz ve Fransızların, Sultan'ın yanısıra, Kırım'da Çara karşı savaşmalarına yolaçan nedenler de aynıdır. Denebilir ki, büyük sömürgeci devletlerin bu bölgede çatışan çıkarları «Hasta Adam»ın ömürünün bir hayli uzamasına neden olmuştur.

Sözkonusu devletler arasındaki bu çekişmeler, Kürdistan sorunuyla da ilgili olarak bütün 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılda devam etmiştir. Türkiye'de aydın kesimlerinde, Kürt ayaklanmalarının ardında hep bir yabancı parmağı aramak, bunları sömürgecilerin oyunu saymak gelenek olmuştur. Kürt halkının, özgürlüğü için mücadele etmeyi düşünmeyeceğini varsayan, Kürt ulusal hareketlerini hep birtakım tahriklerin sonucu gösteren bu şöven ve saçma görüş, gerçeklere tümüyle aykırı düşmektedir. Büyük sömürgeci devletler Kürt hareketleriyle yakından ilgilenmişlerdir; ama onların bu ilgisi Kürtlerden yana değil, aksine hep onların zararına olmuştur. Osmanlı dev-

letine dilediklerini dikte ettiren bu güçler, imparatorluk dahilinde yürürlüğe koydukları büyük ticari çıkarlarını korumak için, bu ayaklanmalara karşı onu korumuşlardır. Büyük sömürgeci devletler arasındaki çelişkiye, bu konuda da Hasta Adam'a yaramıştır yine.

Şöyle yazıyor Moltke:

«Osmanlı imparatorluğunun devamı ve kuvvetlenmesinde Avrupa devletlerinin nasıl yakın bir çıkarları varsa, aynı surette, emrindeki bir valinin tehditkâr yumruğunu babıaliye dayaması gibi acıklı bir durumu yatıştırmakta da o kadar çok ilgilidirler.» (33)

Moltke, Mısır sorunuyla ilgili olarak İngiltere, Fransa ve Rusya'nın politikasını, esprili ve son derece isabetli bir şekilde şöyle açıklıyor:

«Fransa (...) Türkiye ile Mısır aynı derecede kuvvetli hale getirilirse Doğunun tamamıyla emniyet altına girmiş olacağı fikrindeydi. Bu, aşağı yukarı şöyle demektir: Eğer siyaset terazisine iki ağırlık koyabilecek durumda isen bunları böl, birini sağ, ötekini sol kefeye koy, böylece *sauff'integrité de la Porte* (Osmanlı devletinin bütünlüğüne dokunulmaksızın), tartışılmıyacak kadar küçük bir parça olarak birazcık Cezayir sana kalır. Buna karşılık İngiltere her şeyden önce padişaha, kendisine ait olanları ele geçirmesi için yardım etmek fikrindedir; böylelikle İskenderiye'deki hidiv de (Mehmet Ali Paşa'yı kastediyor, C. A.) ticaret anlaşmalarını ve demiryollarını protesto etmeye kalkışamayacaktır; (...) Rusya'nın, aslında Boğaz kıyısında bir gölge hükümdarla Nil kenarındaki ikinci bir tanesine karşı hiç itirazı yoktur ve bu hükümetin de statükoyu devam ettirmek istediği anlaşılmaktadır.» (34)

İngilizler, 19. yüzyıl başından, bu bölgede etkinliklerini ABD'ye terkettikleri 1950'lere kadar Kürdistan sorunuyla en önemli rolü oynadılar ve bu sorunun üstesinden gelmekte Sultan'a bir hayli yardımcı oldular. Hem de, şu sihirli parmakları Kürt ayaklanmalarının nedeni olarak gösterilen İngilizler..

Daha önce de söylediğimiz gibi Kürdistan, yalnız doğal zenginlikleri nedeniyle değil, Hindistan yolu üzerinde bulunduğu için de İngilizler için büyük önem taşıyordu. İngilizler, yüzyılın başından itibaren gezgin, araştırmacı, misyoner, devlet adamı kılığı altında ajanları bu bölgeye seferber etmişlerdi. Hiç kuşkusuz onlar, Osmanlı devletini ya da Kürtlerin kaderini değil, kendi çıkarlarını düşünmekteydiler. Bu yolda Kürt aşiret reislerini, beylerini de kullanmaya çalıştılar. Ama olayların gelişimi, onları çıkarlarını korumak, statükoyu bozmamak için Osmanlı Devletinden yana çıkmaya itti. Bunu en iyi şe-

(33) Moltke, a. g. e. s. 242.

(34) Moltke, a. g. e. sayfa: 282-283.

kilde Sovyet bilim adamı Halfin'in eserinden izlemek mümkün. Halfin, Revanduz ayaklanması sırasında İngilizlerin tavrını şöyle anlatıyor:

«Bu sırada faaliyete geçen İngiliz diplomatları İran ile Osmanlıların birleşmelerini o andaki çıkarlarına uygun buldukları için, Kürtlerden önce davranarak, iki devletin birleşmelerini sağlamak amacıyla harekete geçtiler. Tebriz'deki İngiliz binbaşısı Şil (Shiel? C. A.), bu husus için Temmuz 1837 başlarında Osmanlı karargâhına geldi. Ayrıca İstanbul'da da sürdürülen çalışmalar sonucunda İran ve Osmanlı devletlerinin ortak olarak Revanduz'a saldırımları kararlaştırıldığı halde, bu birlik fiili olarak gerçekleşemedi.»⁽³⁵⁾

1855'teki Yezdanî Şêr hareketinde ise İngilizler ayaklanmanın bastırılması için adeta Osmanlılardan daha fazla çaba gösterdiler:

«... İngiliz hükümeti Yezdan hareketini kendi politik çıkarına uygun görmediği için derhal gereken tedbirleri alarak diplomatik temsilcilerini görevlendirdi. Ve bu uğurda sarfedilmesi gereken her türlü maddi imkânı da kullanmalarını emretti.

Musul'daki konsoloslukta görevli bulunan Risam, Yezdan ile görüşmeler yapmak üzere harekete geçti. Risam, yalnız Yezdan ile değil, aralarına ayrılık sokmak için diğer Kürt aşiret reisleri de görüşmeler yapıyor, çeşitli temaslarını, İstanbul ile Yezdan'ın arasında arabuluculuk yapmak adı altında yürütüyordu.

Bazı kaynaklara göre Risam, Yezdan'a dört yüz kese para da vermişti. Risam, yoğun çalışmaları sonucunda reisler arasına ikilik sokmayı başarmıştı. Çünkü aşiretlerin bir kısmı savaşı devam ettirmekten vazgeçtiler. Ayrıca olayların cereyan ettiği bölgelerde bulunan İngilizler de Osmanlı kuvvetlerine her yönden yardıma başladılar. Örneğin İngiliz kumandanlarından Kadon, Osmanlı topçu birliklerinin kumandanlığını yaptı.

Kuvvetlerini Kürtlerin üzerine yöneltmiş olan Osmanlı hükümeti, başarı sağlamak için İngilizlerden geniş ölçüde yardımlar görüyordu. Onlara İngilizler tarafından bu iş için gereken silahlar da bol sayıda verilmişti.

Yezdan, Van'ın güneyine düşen ve dağlık bir bölge olan Kısraklı'ya çekilip kuvvetlerini burada toplamaya başladı. Bu sırada Risam, Yezdan'a haber göndererek İstanbul'dan gelen hükümet temsilcisi ile beraber barış görüşmesi yapmak istediğini bildirdi. Yezdan'ın bunu kabul etmesi üzerine görüşmeler başladı. Ne var ki bu görüşmeler sırasında kurulan usta bir tuzakla Yezdan'ı kaçırmayı ve İstanbul'a göndermeyi başardılar.

... Liderlerini kaybeden ihtilalciler, yönetimsizlik ve üstün güçler karşısında dağlara çekildiler, sonradan da dağıldılar...»⁽³⁶⁾

Aynı yıl meydana gelen şu olay ise Osmanlıların İngilizlerle nasıl içli-dışlı (!) olduklarını göstermek bakımından son derece ilginçtir:

«13 Kasım 1955'te Osmanlılar Kars'ı Ruslara teslim ettiler. Kars'

(35) Halfin, a. g. e. sayfa: 56.

(36) Halfin, a. g. e. sayfa: 73-74.

ın teslimi anlaşmasını Osmanlılara vekâleten İngiliz kumandan ve diplomatları imzaladılar.» (37)

1866-69 yıllarında Osmanlı-İran sınır ihtilaflarını gidermek için toplanan komisyona İngiltere ve Rusya da katılmıştı. İngilizler kuru-
lun çalışmaları sırasında Osmanlı devletini desteklemişlerdi. Bu ça-
lışmalar devam ederken Kutur bölgesini işgal eden Osmanlı kuvvet-
lerinin başında ise bir İngiliz subayı bulunmaktadır.

Kurulun bu defaki toplantısının özelliği, Osmanlı hükümetinin her isteğini İngiltere'nin desteklemesiydi. İngiltere'yi bu tutuma sev-
keden neden ise, daha yeni bitmiş olan savaşta Osmanlı hükümetinin
kendi ittifakçısı, İran'ın ise muhalifi olmasıydı... Kutur bölgesi... Ku-
rul çalışmaları devam ederken Osmanlılar tarafından tekrar işgal
edildi.

İşgal kuvvetlerinin başında ise Osman Seyfi takma adıyla İngiliz
kumandanı Frederik Millingen bulunuyordu... (38)

İngilizlerin işin içine bu kadar karışmaları ilk değildir. Yezdani
Şer ayaklanması sırasında da bir İngiliz subayının Osmanlı topçu bir-
liklerine kumanda ettiğini görmüştük. 1877 Osmanlı-Rus savaşında
ise İngiliz subayları ordunun yönetimini nerdeyse tamamen üzerleri-
ne almışlardır:

Rus kuvvetlerinin gerek Kafkas, gerekse Balkan cephelerinde iler-
lemeleri İngilizleri telaşa düşürdü. İngilizler tarafsız görünmelerine
rağmen Osmanlı ordusuna silah ve erzak yardımını bol sayıda arttır-
dılar ve Osmanlı hükümetini külliyetli miktarda borç altına soktular.

Ayrıca İngiliz subayları kendi isimleri, ya da takma doğu isim-
leri altında Osmanlı ordusunda savaşa katıldılar. Örneğin Bikker Pa-
şa bir Osmanlı fırkasının yönetimini ele aldı. Layman Paşa, Şebekte
Osmanlı topçu birliklerini yönetti. Süleyman Bey adı altında bir di-
ğeri mayın döşeme işlerinde çalıştı. General Konbil Erzurum'a gele-
rek buradaki kuvvetlerin teftişini ele aldı ve Muhtar Paşa'nın resmi
müsteşarı oldu... (39)

Çıkarlarının gerektiği şekilde bölgede esnek bir politika güden İn-
gilizler, Şeyh Ubeydullah hareketi sırasında, bölgede bir Kürt devleti-
nin kurulma olanağını görerek Şeyh Ubeydullah'la ilişki kurdular. Ha-
rekete kendi çıkarlarına göre yön vermek istiyorlardı. Ayrıca Osmanlı
Devleti de başlangıçta Kürtleri İran'a karşı kullanmayı düşünmüştü;
bu nedenle İngilizlerin ilgisi onların politikasına uygun düşmüştü. İn-
gilizler Şeyh Ubeydullah'a savaş malzemesi ve silah verdiler. Ancak
sonradan Şeyh Ubeydullah'ın Osmanlı devletine karşı da cephe alması
ve bağımsızlık için çalışması, Osmanlı devletinin de ona karşı harekete

(37) Halfin, a. g. e. sayfa: 76.

(38) Halfin, a. g. e. s. 82.

(39) Halfin, a. g. e. s. 92.

geçmesine neden oldu. Bu Kürt hareketi sırasında Rus Çarlığı, İran'la iyi ilişkileri nedeniyle İranlılardan yana tavır koydu, Kürt ayaklanmasının bastırılması için bir hayli çaba gösterdi; hatta bunun için İran'a kuvvet göndermeye hazırlandı, ancak o sırada Kafkaslardaki Türkmen ayaklanması nedeniyle buna fırsat bulamadı.

Rus coğrafyacısı Feynekof'un 1877 yılında, Coğrafyacılar Cemiyetinde, «Kürt Sorununun Devletler Arasındaki Önemi» konusunda yaptığı konuşma, bu sorunla ilgili İngiliz politikasının açıklanması bakımından ilginçtir:

İngiltere İran'ı Rusya'nın korumasında gördüğü sürece Kürtlerin vatanını bu şekilde parçalayacaktır. Çünkü o, İran'ın, kendi bölgesinde bulunan Kürtlerin göçebe yaşantısından yararlanarak Fırat ve Dicle vadisine inmesini önlemek istiyor. Her ne kadar Kürt sorununa önem veriyor görünüyorsa da, aslında amacı Kürtlerin durumunu düzeltmek değil, doğudaki çıkarlarını yürütmektir. Sonuçta olaylar Kürtlerin aleyhine meydana gelmektedir.

Erzurum'daki Rus konsolosunun İstanbul'daki Rus sefirine gönderdiği raporda ise durum şöyle anlatılıyor:

Artık Kürt sorunundaki önemli rol Osmanlılar değil, İngilizler tarafından oynanıyor. Buradaki İngiliz konsolosu, hükümetinden çok önemli direktifler almıştır. Kürtlerin hareketleri karşısında onlara karşı şiddet kullanmayı kararlaştırmıştır. Aynı şekilde İstanbul'daki İngiliz sefirinin elinde de gerektiği zaman sürgüne gönderilecek Kürt aşiret reislerinin listesi var. ⁽⁴⁰⁾

Gerek Feynekof, gerekse Erzurum'daki Rus konsolosu, kendi hükümetlerinin de, çıkarı gereği, Kürt sorununda oynadığı olumsuz rolden (örneğin Şeyh Ubeydullah hareketinde olduğu gibi) söz etmiyorlar tabi. Oysa Rus Çarlığı da, Osmanlı Devletiyle ilişkileri bulunan, ondan tatlı imtiyazlar koparmış olan ve bu bölgede sömürge alanlarını, nüfuz bölgelerini genişletmek isteyen Fransa ve Almanya'da, İngilizler kadar olmasa bile, Kürt sorununa bulaşmaktan ve bu bölgedeki halkların, en başta da Kürt halkının kaderi üzerinde olumsuz rol oynamaktan geri kalmamışlardır. Örneğin bu yazıda adı sık sık geçen Alman subayı Moltke, Osmanlı ordusuna danışman olarak katılmış ve diğer bazı Alman subaylarıyla birlikte, Kürdistan'daki ayaklanmaların bastırılmasında aktif rol almıştır. O dönemde Prusya hükümeti, Osmanlı devleti üzerinde nüfuz kazanmak, bu bölgeye sokulmak istiyordu. Bu nedenle de Osmanlı ordusunu yenileştirme çabalarında birçok Alman subayı görev almıştı ve Osmanlı askerlerini eğitiyordu.

Amerikalıların da o dönemde, bölgenin politikasında etkin olmasalar bile, ileriye dönük yatırımlarda bulundukları, bu amaçla ge-

(40) Halfin, a.g.e. s. 84

niş bir misyoner örgütü kurdukları görülüyor. Halfin'in bildirdiğine göre Amerikalıların 1890 yılında bu bölgede 118 kiliseleri bulunmaktadır. Bu kiliselerde 891 misyoner, 11899 yardımcı faaliyet göstermektedir. Yine Amerikalıların açtıkları ilkokulların sayısı 464, orta dereceli okullar ise 44'e ulaşmıştır. O yıllarda Van'daki Rus konsolos vekili durumu şöyle anlatmaktadır:

Amerikalılar buralarda açtıkları okullarda ulusun yararına değil, kendi çıkarlarına çalışıyorlar. Başarılı olduğu halde ulusal düşüncelerini koruyanlara yüz vermiyorlar. Bu öğrencileri okullardan uzaklaştırıp başarılarını dikkate almıyorlar. Bunların amacı ulusun kültür ve teknik düzeyini yükseltmek değil, kendi amaçlarına hizmet etmektir...⁽⁴¹⁾

1840-46 yılları arasında yeralan Bedirhan Bey hareketiyle ilgili olarak büyük sömürgeci devletlerin, hareketin bastırılması yönünde gösterdiği çabalar hakkında, Hıdır Murat şu bilgileri veriyor:⁽⁴²⁾

Kürt isyanlarının arkasında «İngiliz parmağı»nın olduğu, veya bunları emperyalistlerin kışkırttığı iddiası ise safsatadır ve gerçeğin tam tersidir. Gerçek şu ki Kürdistan'ın bugünkü parçalı durumunun, sömürge içinde sömürge olşunun ve Kürt halkının çektiği bunca acıların başlıca sebebi emperyalizmdir.

Emperyalistlerin Kürt halkının yakasına yapışmaları daha 19. yüzyılın ilk yarısından başlar. Bedirhan Paşa olayı sebebiyle Musul İngiliz konsolosu, İngiliz elçisine yazdığı 19 Eylül 1846 tarihli uzun raporunda şöyle diyordu:

«Kürtler dağlı Hristiyanlar aleyhinde her türlü kötü muameleye başlamışlardır... Bedirhan Bey de istiklâl mevkiinde başı boş bırakılmamalıdır. Hükümeti Seniyye (Osmanlı hükümetini kastediyor, H.M.) Bedirhan Bey'in kuruntuya dayanan kuvvet ve kudretine aldanarak, kendisine bazı mertebe müsaade ile muamele etmektedir. Bedirhan Bey'in aleyhtarları ile düşmanı pek çoktur. Şeyhler buradan uzaklaştırılır, Bünyaniş, Zibari v.s. Kürt aşiretleri hükümetçe ele alınırsa, bunlar Bedirhan Bey'i bu dağlardan pek çabuk atarlar. Tuhup, Cilo ve Baz Nesturilerinin elinde birkaç bin tüfek vardır. Bu tenkil hareketinde onlardan da istifade edilebilir. Tayyar Paşa hazretleri bayramdan sonra Cizre'ye kadar devre çıkmak niyetindedir. Maiyetinde birhayli asker bulunacağından...» (Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Cilt 3, sayı 13)

Elçi durumu Londra'ya bildirmiş ve aldığı cevabı konsolosa ilettiği. Elçi şöyle sözler ediyor:

«İngiltere Devleti Nasturiler hakkında Devleti Aliyeye olan maruzatımı beğenmiştir. Nasturilerin iyi ve emin halde bulunmalarını İngiltere Devletinin istemesi, onların yalnız Hristiyan oldukları için değildir. Belki bu Devleti Aliye'nin (Osmanlı Devleti) siyasi menfaati

(41) Halfin, a.g.e. s. 125

(42) Hıdır Murat, Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş Mücadelesi Ronahi Yayınları, s. 69-73

İle münasebeti bulunduğu içindir. Devleti Aliye'ye karşı İngiltere'nin yol gösterisi ve öğütü...»

Açıkça görüldüğü üzere, İngiltere Devleti, Devleti Aliye'ye, «Bedirhan'ı ve Kürtleri ez, bu senin de menfaatin icabıdır!» diye nasihat ediyor ve bunu nasıl yapacağını da (aşiretleri birbirine karşı kışkırtma, şeyhleri sürgün v.s.) «yol gösteriyor»...

Bu konuda Musul Fransız konsolosu daha da ileri giderek, 20 Eylül 1846 tarihli raporunda şöyle diyor:

«Hükümeti Seniyye, birkaç yıldır Kürt asilerini terbiye etmeye çalışmışken, hepsinin kuvvetlisi olan Bedirhan Bey hakkında hâlâ bir tedbire başvurulmaması gariptir. Hatta Devleti Aliye'nin bu tereddüdü korkuya hamledilmektedir. Bedirhan Bey ise bu halden istifade ederek, hükümetin kuvvetini hiçe sayıp kendisine bağlı olan Kürtler üzerindeki kuvvet ve nüfuzunu çoğaltmaktadır. Şimdiye kadar bağimsız olan Kürt beylerini hükümetin zorla itaat altına alacağını İstanbul gazetelerinde okumuştum. İsmail Paşa'nın idaresinde tasarlanan hareketin, Bedirhan Beyi de kapsamı içine almasını arzu ederim. Fakat İsmail Paşa'nın maiyetindeki askerin kifayetsizliği hayırlı bir netice alınmasına mani olacağı gibi, eski Sadr-ı Azam merhum Reşit Paşa'nın sevkettiği, talim görmüş, yeteri derecedeki asker, Bedirhan Bey'in öntünden iki defa geri çekilmeye mecbur kalmıştı. Hükümetin bu bapta acele ve yeteri derecede tesirli tedbirler alması...»

Fransız elçisi, bunun üzerine hükümetine yazdığı uzun yazıda şöyle diyor:

«Nasturiler üzerine çevrilmiş olan beliyeyi, görüşme ve nasihat yolu ile uzaklaştırıp ortadan kaldıracığına inanmış ve bu kâfi bir tedbir sayılmıştı. Bu ümide güvenmezdim. Hatta Sadr-ı Azam ve devletli Ali Efendi hazretleri ile görüşmemizde vaziyet, devletin şan ve itibarının, menfaatlarının muhafazası bakımından, işin yumuşaklıkla değil, zor kullanmak suretiyle bastırılması lüzumunu ortaya koymaktaydı.. Birkaç gün önce Bedirhan Bey'in vücudu, Osmanlı hükümeti için bir noksanlık idi. Bugün ise Bedirhan'ın ortada durması devlet için bir utanç sebebidir. Onun kirli vücudundan Kürdistan'ı temizlemek lazım gelmektedir. Adı bile birgün unutulup gidecektir. Maruzatta bulunduğum zatın da, düşündüklerime inanmış ve uymuş olduklarını kesinlikle bildiğim için, sert ifadeden çekinmedim. Bu talimatın bir suretini devletli Ali Efendi hazretlerine teslim etmenizi rica ederim.»

(Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 3 Kasım 1846 tarihli rapor.)

Bilmem bu kadar açık yazıların yorumu gerekir mi? Devam edelim :

Erzurum'daki İngiliz konsolosu, 25 Şubat 1846 tarihinde İstanbul'daki elçiye gönderdiği ve bir suretini Dışişleri Bakanlığına verdiği raporunda, Osmanlı hükümetine, Kürt isyanını bastırmak için, akla gelmeyecek nasihatlar verdikten, mesela, «Esat Paşa askerlik fenninden habersiz, sevk ve idarede bilgisiz, at üzerinde duramayacak ihtiyardır, zararlı olacaktır,» dedikten sonra şöyle devam ediyor:

«Sevkedilmekte olan asker kifayetsiz olursa, korkarım ki isyanın bir kat daha şiddetlenmesine sebep olmasın... Hükümetin hareketin-

de küçük bir hata görülür veya maazallah (!) asker mağlup olursa... İhmal edilen ve küçümsenen isyanın, devleti büyük bir belaya sokmasa bile, önlenmesi ve söndürülmesi pek çok zahmet ve masrafı mucip olacak, daha büyük olaylara başlangıç olması ihtimali vardır. Bu ihtimaller hayal sanılmamalıdır. Zira onu kuvveden file getirecek, Ermenistan'da, Kürdistan'da ve Anadolu'da hükümetten memnun olmayıp, fesada müsait aşiretler, kabileler ve saire vardır...»

Bu kadar incelik ve ihtamam karşısında insan ne diyeceğini bilemiyor.. Acaba Osmanlı ülkesinin sahibi bu baylar mı? «Hasta Adam» için gösterilen bu şefkatin anlamı ne acaba?

İşe Rus konsolosu da karışıyor, bakın o ne diyor:

«Van asileri için hükümet tarafından asker sevk edilmesi muhtemeldir. Buna karar verilirse asilerin Muş ve Bitlis Kürtleri ile Han Mahmut ve Bedirhan Bey tarafından yardım görmeleri ve birlik halinde bulunmaları ihtimalden uzak değildir. Bu halde, Kürdistan'ın bütün kuvvetli reisleri tarafından girilecek olan bu hale karşı Hükümet, öncelikle icabeden tedbirleri almaya teşebbüs etmezse, neticede sebep olacağı uygunsuzluğun yalnız Van'a münhasır kalmayarak, memleket için çok korkulu sonuçlar doğuracağını tarafınıza bildirmekle görevimi yapmış oluyorum»

Başlıca Ayaklanmalar ve Yenilginin Nedenleri

19. yüzyılın başında ilk ayaklanma, 1806'da Süleymaniye'de Baban Kürtlerinden Abdurrahman Paşa tarafından başlatıldı. Süleymaniye ve çevresinde iki yıl süreyle hakimiyet kuran Abdurrahman Paşa, daha sonra Osmanlılarla giriştiği savaşlarda yenildi. 1812'de Abdurrahman Paşa'nın oğlu Ahmet Paşa yeniden ayaklandı ve Bağdat'a kadar ilerledi.

1820'de Zazalar ayaklandılar. 1829-1839 arasında Revanduz, Hakâri, Tur Abdin, Sincar ve Diyarbakır çevresinde birçok Kürt ayaklanması oldu. Osmanlı devleti büyük askeri birlikler seferber ederek ve yıllarca uğraşarak bu ayaklanmaları bastırabildi⁽⁴³⁾. Moltke, 15 haziran 1838'de bu bölgeden, «ancak üç seneden beri yeniden Türk egemenliği altına girmiş bu memleket» diye söz etmektedir. Oysa daha dokuz yıl sonra, Osmanlı Devletinin kendisi, bu bölgeden yine «yeniden fethedilmiş,» diye söz etmek gereğini duyacak ve tekrardan fetihlerin sonu bir türlü gelmeyecektir..

1835-1837 tarihleri arasında yeralan Revanduz ayaklanması iki yıl sürdü. Bu hareketin lideri Mehmet Paşa Azerbeycan'dan Irak Kürdistanı'nda Zaho'ya kadar geniş bir bölgeyi hakimiyeti altına aldı. Bağımsız bir devlet kurmayı amaçlamış olan Mehmet Paşa hem Osmanlı-

(43) Süreyya Bedirhan, The Case of Kurdistan Against Turkey.

lara, Hem İran'a karşı iki cephede savaşmak zorunda kaldı. Sonunda her iki devletin orduları tarafından kuşatıldı ve yenildi.

Revanduz ayaklanmasını Bedirhan Bey'in liderliğindeki çok daha geniş çaplı bir hareket izledi. Halfin bu hareketten şöyle söz ediyor:

«Otoriter ve gözü-pek bir kişi olan Bedirhan Bey, Kürt beyliklerinin biraraya gelerek, ortak düşmanlara karşı savaşmalarının gereğini kavramış ve bu amaçla harekete geçmişti. Dağlık bir bölge olan Cizire'de oturmakta olan Bedirhan Bey, ileri görüşlülüğü ve kararlılığı sayesinde Hakkâri bölgesindeki Kürtlerin reisi olan Nurullah Bey ile diğer aşiretlerin büyük bir kısmını ve Mahmut Han'ı ikna etti.

Bedirhan Bey askeri yönden de tecrübeli ve iyi bir kumandan olduğu için gereken kuvvetleri hızla oluşturmaya başladı. Bu çalışmalarında Bedirhan Bey için Kürtler her türlü yardım kaynağı oluyordu.

1840 yıllarında Bedirhan Bey'in ciddi, disiplinli çalışmaları sonucunda, Kürtlerin egemen oldukları toprakların sınırı Van gölü, Diyarbakir, Musul ve İran sınırına kadar genişledi. Bu yerler ismen Osmanlı Devletinin olmasına rağmen, gerçekte ise Bedirhan beyin egemenliğinde bulunuyordu.

Bedirhan Bey sadece kendi ulusuna değil, buralarda yaşamakta olan Ermeni, Keldani ve diğer azınlıklara da eşit davranıyordu.

Bu bölgeyi gezen Diti, şöyle bahsediyordu:

«Bu yörede gerçekleşen genel asayiş ve emniyet ilke haline gelmiş ve Bedirhan Bey'in ülkesinde çocuk, elindeki altın ile gezmeye başlamıştır. Diğer yörelerde yaşayanlar buralara göç ediyorlar ve insan buradan ayrılmak istemiyor» (Diti, Seyahat Notları: 5-6)

Diti bundan sonra Bedirhan Bey'in koyduğu kanunlardan, askeri yönetiminden ve toprak dağıtımından gururlanarak bahsetmektedir...»⁽⁴⁴⁾

Osmanlı Devleti Bedirhan Bey üzerine 60 bin kişilik bir ordu gönderdi, bu ordu Kürtler tarafından bozguna uğratıldı. Daha sonra Topal Osman Paşa yönetiminde 100 bin kişilik ikinci bir ordu gönderildi; bu ordu da geri püskürtüldü. Osmanlılar daha sonra eski yöntemlere başvurdular, aşiretleri birbirine düşürdüler ve Bedirhan'ın yeğeni Yazdan'ı elde etmeyi başardılar. Bunun üzerine hareket zayıfladı ve yenilgiden kurtulamadı.

Bu hareketin yenilgisinden sonra Osmanlı Devleti Muş, Hakkâri sancakları ile Cizre, Bohtan ve Mardin'i içine alan bir «Kürdistan Eyaleti» oluşturdu. Bununla ilgili olarak 1847 tarihinde padişaha sunulan sadrazamlık tezkeresinde şöyle denmektedir:

«Sırf Padişahımız efendimizin eseri olarak eşkiya elinden kurtarılan ve belki de bu suretle yeniden fethedilen Kürdistan Bölgesinin geleceğine dair... Müşir Paşa'nın evvela ifadesine göre ordu merkezi

(44) Halfin, a.g.e. s. 62-63

olan Harput kasabası, asker oturmasına yarar bir yer olmakla birlikte, ordu kumandanlığının çevresine isabet etmektedir. Van gölünün karşı yakasında bulunan Ahlat kasabasının ise... Ordu dairesinin tamamiyle ortasında bulunduğu gibi Harput'tan ziyade İran ve Rusya hudutlarına yakındır. Askeri mevkiele bağlantısı, her tarafa asker sevkinde kolaylığı vardır. Hususiyle Kürdistan'ın kalbinde bulunduğu ve bu suretle Anadolu ordusunun yumruğu, mütemadiyen nezaret altında tutulması icabeden Kürtlerin tepesinde bulunacağından dolayı, Ahlat'ın bundan böyle Anadolu ordusuna merkez ittihaz edilmesi...» (Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı 16)

19. yüzyıldaki Kürt ayaklanmalarının ulusal niteliğine bundan daha iyi bir kanıt bulunamaz..

Daha sonraki yıllarda görülen Kürt ayaklanmaları içinde en önemlileri, yukarda da değindiğimiz 1855 tarihli Yezdani Şêr ayaklanması ile 1880'de girişilen Şeyh Ubeydullah hareketidir. Ubeydullah Kürt aşiretlerinden geniş bir ittifak sağlamıştı. Şeyh Ubeydullah da bağımsız bir devlet kurmayı hedef almış, bu amaçla yabancı devletlerle ilişkiler kurmaya çalışmıştı. Kürt hareketi önce İran'a yönelmekle birlikte, biraz da sınır bölgesinde başlamasının etkisiyle, çok geçmeden Osmanlı bölgesine de yayıldı. Ubeydullahın çevresinde büyük kuvvetler oluştu. Örneğin salt Ardahan yönündeki hareketi yürüten Mehmet Sıdık'ın gücü 80 bin kişiye ulaştı. Kürtler tebriz'e kadar ilerlediler, Tahran paniğe kapıldı, Şah Rus Çarlığından yardım istedi. Rus Çarı İran'a askeri birlikler göndermeye hazırlanırken Osmanlı devleti de büyük askeri kuvvetleri Kürtlere karşı harekete geçirdi. Ubeydullah geri çekilmek zorunda kaldı ve bu hareket de ötekilerin akıbetine uğramaktan kurtulamadı.

Kürdistan'ın iki imparatorluk arasında bölünmüş olması, 19. yüzyıldaki Kürt ulusal hareketlerinin yenilgiye uğramasında da, görüldüğü gibi, önemli bir etken olmuştur. Gerek Osmanlı Devleti, gerek İran Şahlığı, aralarındaki tüm çekişmelere, savaşlara rağmen Kürdistan'daki ulusal hareketlere karşı birlikte hareket etmişlerdir.

Büyük sömürgeci devletlerin, emperyalist ülkelerin bu bölgedeki politikası da Kürt halkının aleyhine işledi. Oysa Balkanlarda bunun tersi olmuştu. Gerek Rus Çarlığı, gerek Avusturya ve İngiltere, buradaki milliyetlerin Osmanlı Devletinden kopmasını çıkarlarına uygun bulmuşlar ve bunda büyük rol oynamışlardı. Oysa Kürdistan'da onların çıkarı ya statükoyu korumak, ya da, duruma göre, ilişkilerinin iyi olduğu, çıkarlarına hizmet eden Osmanlı veya İran devletlerinden birine yardım etmeyi gerektiriyordu. Balkanlara oranla çok daha güçlü ayaklanmaların görüldüğü Kürdistan'da, ulusal hareketlerin başarıya ulaşamamasının nedenlerinden biri de budur.

19. yüzyıldaki Kürt ayaklanmalarının başarıya ulaşamamasında etkin olan önemli nedenlerden biri de toplumun feodal ve aşiretçi yapısıdır. İşçi sınıfı ve burjuvazi gibi modern sınıfların oluşmadığı o şartlarda, ağır sömürü ve zulme başkaldıran kitleler, ister istemez geleceksel şeflerin, feodal unsurların ardından gidiyorlar, ortaya belli bir program koyamıyorlar ve kalıcı bir örgüt oluşturamıyorlardı. Feodal ve aşiretçi yapının kendisi de zaten ulusal hareketin karşısında bir engeldir. Ulusal hareket ancak bu yapıyı parçalıyarak, feodal duvarları aşarak gelişebilir.

Bazı durumlarda sömürü ve zulüm üst tabakaları, feodal beyleri de kapsamına alır. Aşiret bir bütün olarak dış tehlikeyle karşı karşıya kalır. Böyle durumlarda beyler ve bir tüm olarak aşiret mücadeleye girer. Kimi zaman kitle hareketi, beyleri ve aşiret şeflerini sürükleyecek kadar güçlü olur. Bazen de beyin gücü, onu egemenliğini yaygınlaştırmaya, bağımsız olmaya iter ve onun arzuları kitlelerin dıştan gelen sömürü ve zulme karşı tepkileriyle denk düşer. Böyle durumlarda güçlü bir feodal bağımsızlık hareketinin başını çeker. Ama bütün bu durumlarda feodal yapının karakterinden gelen zaafılar da kendini gösterir. Bazı beyler ulusal harekete katılırken, başka beyler de aralarındaki rekabet, çıkar farkları gibi nedenlerle karşı saflarda yer alır. Bazıları hareket içinde saf değiştirirler. Aynı şey birlik halinde hareket eden aşiretler için de sözkonusudur. Nitekim bu durum hemen tüm Kürt ulusal hareketlerinde görülmüştür. Kürdistan'ın belli bir bölgesinde kitleler silaha sarılıp ayağa kalkmışken, ona hemen bitişik olan yerlerde kitlelerin hareketsiz kaldığı, hatta başka beylerin ve aşiretlerin merkezi hükümetin oyununa gelip kendilerine sağlanan çıkarlar veya eski düşmanlıklar, rekabetler yüzünden hükümet güçleriyle birlikte hareket ettikleri çok görülmüştür. Örneğin Bedirhan Bey'in yeğeni Yezdan bile, hareketin en sıcak bir anında Osmanlı idaresi tarafından aldatılabilmiş ve önemli güçlerin başında bulunan bu kişi Osmanlıların safına geçerek halkına ihanet etmiştir. Kendisine mükâfat olarak Hakkâri sancağı verilen Yezdan, daha sonra bu kez yeni bir ayaklanmaya girişecek ve gösterdiği kahramanlıklar nedeniyle halk ona Yezdani Şêr (Aslan Yezdan) adını verecektir.

Gerek Osmanlı Devleti, gerek İran, gerekse emperyalist devletler beylerin ve aşiretlerin bu rekabetini çok iyi kullanmışlardır. Aşiret düşmanlıklarını körüklemişler, türlü oyunlarla onları birbirlerine karşı kullanmışlar, böl ve yönet politikasını usta bir şekilde uygulamışlardır.

Gerek Osmanlı Devleti, gerek İran, Kürt beylerini, şeyhleri, aşiret reislerini zararsız kılmak, hatta kendi politikalarına destek güçler ha-

line getirmek için daha akıllıca yöntemler de uyguladılar. Yoksul Kürt halkına karşı çok acımasızca davrandıkları halde beylerin, şeyhlerin, reislerin imtiyazlarına temelde dokunmadılar. Bazı hallerde de, Hamidiye alayları örneğinde olduğu gibi onlara yeni rütbeler de verildi. Böylece, merkezi hükümetle yerli feodal güçler arasında zaman zaman çatışmalar eksik olmasa da, yoksul halk kitleleri üzerindeki sömürü ortaklaşa yürütüldü. Kürt toplumunun ekonomik ve sosyal gelişmesinin önünde ciddi bir ayakbağı olan bu feodal ve aşiretçi yapı varlığını koruyarak günümüze kadar gelebildi.

Sömürgeciler, bu bölgede egemenliklerini sürdürmek için, aşiret çatışmalarının yanı sıra, din ve mezhep çatışmalarını da kışkırttılar, halklar arasında düşmanlık soktular. Alevi-Sünni çatışmasının yanı sıra Müslüman-Nesturi, Müslüman-Ermeni çatışmaları yaratılarak yüzyıllarca yanyana, kardeşçe yaşamış insanlar birbirine saldırtıldılar. Bizzat devlet eliyle yürütülen din savaşlarıyla, «cihat»larla, örneğin Ermenilere ve zaman zaman Yezidilere karşı yapıldığı gibi onbinlerce, yüzbinlerce insanın kanı döküldü.

Kürdistan'ın geri kalmışlığı yüzyıllardan beri süregelen savaşlar, ağır zulüm ve sömürü, ayaklanmalar, yenilgiler içinde işte böyle şekillendi. 20. yüzyıl başlarında bölge önemli değişikliklere sahne oldu. Petrol bulundu, Osmanlı devleti yıkıldı, yeni sınırlar çizildi, yeni devletler doğdu. Kapitalizm bu bölgedeki halkların yaşamına iyice girdi. Kürdistan ise daha çok parçaya bölündü. Kürt halkı üzerindeki sömürü daha da ağırlaştı. Kürdistan eski tip bir sömürgeci kapitalist döneme özgü, çağdaş anlamda bir sömürge haline geldi.

Gelecek yazı: 20. Yüzyılda Kürdistan
Ve Kürt Ulusal hareketleri.

«ÖZ GÜÇ» SORUNU

İhsan AKSOY

Özgürlük ve eşitlik mücadelesi günümüzde daha bir yoğunluk ve derinlik kazanarak dünyanın her yerini sarsarak ilerlemektedir.

Asya'da, Afrika'da, Avrupa ve Amerika'da ve yeryüzünün her yerinde yüzbinlerce ve milyonlarca insan özgürlük ve eşitlik için; mutlu bir dünya için kararlı ve fedakâr bir mücadele yürütmektedirler... Gelişmiş kapitalist-Emperyalist ülkelerde işçi sınıfı ve emekçi kitleler emperyalizmi içinden vurmaktadırlar. Köle uluslar emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı ülkelerinin kurtuluşu ve toplumlarının eşitlik ve özgürlüğü için yeni yeni kahramanlık örnekleri vermektedirler. Dünya sosyalist sistemi bir yandan kendi toplumunu her alanda geliştirirken diğer yandan da en «kudretli» örgütlü sosyalist bir güç olarak emperyalizmin, sömürgeciliğin ve her türlü gericiğin karşısında durmaktadır.

Her ülkedeki devrimci güçler içinde bulundukları somut şartlardan hareket etmek zorundadırlar. Ama bu hiç bir zaman devrimci mücadelenin birbirinden kopuk olduğu anlamına gelmez. Tabidir ki kendi ülkelerindeki devrimci güçleri örgütlemek görevi her ülkenin devrimcilerine düşmektedir. Halkı bilinçlendirip örgütlendirmek ve ulusal ve uluslararası ittifaklarıyla birlikte mücadeleye sokmak zafere yegâne güvencesidir.

İç dinamikleri olgunlaşmamış bir ülkede dış destekle devrimci başarılar beklemek veya önermek son derece yanlış ve bilim dışı bir görüştür.

Sosyalizmi saptırmak isteyenler, kitlelerin devrimci kudretine ve becerilerine inançsızlık yayarak devrimci hareketi pasifize etmek isterler. Mücadeleden kaçınanlar yada mücadeleyi durdurmak isteyenler enternasyonalist dayanışmayı fetişleştirerek ve yanlış yorumlayarak devrimci hareketin karşısına dikilirler.

Dünya sosyalist sistemi, kapitalist ülkeler işçi sınıfı mücadeleleri ve ulusal kurtuluş hareketlerinin oluşturdukları devrimci dalgayı sağ revizyonistler sürekli surette yanlış yorumlamaktadırlar. Dünya sosyalist sisteminin ulusal kurtuluş hareketlerine yaptığı yardım ve gösterdiği destekler de yine ters yüz edilip «devrim ihracı» şeklinde gösterilmek istenmektedir.

Söylemeye gerek yoktur ki devrimci mücadeleler her ülkenin kendi somut şartları içinde gelişip, yürür. Bu şartlarda kendiliğinden oluşmaz. Baskı ve zulüm altındaki kitleleri mücadeleye sokabilmek için her şeyden önce onları bilinçlendirip örgütlemek gerekmektedir. Devrimci mücadele de bu güçlere dayanılarak yürütülür. Demek ki ilk önce Öz güç»ün oluşturulması gerekmektedir. Toplumdaki karşıt güçlerde dışarda değil bizzat o toplum içinde gelişip olgunlaşarak mücadeleye girerler. «Her şey koşullara, zamana ve yere bağlıdır.» Kendi şartlarının ve günün dışında kurtuluş olanakları aramak veya bu tür düşünceleri yaygınlaştırmaya çalışmak devrimci mücadeleyi çarpıtmaktan başka bir şey değildir. Bunun için de bu görüşlerin karşısına dikilmek, onlarla mücadele etmek devrimci bir görevdir.

Bu hiç bir zaman devrimci bütünden tecrite götürmemelidir. Devrimci mücadeleleri uluslararası ittifaklarından ayırmakta en az diğer görüş kadar yanlış ve bilim dışı bir görüştür. Bir hataya karşı çıkılırken başka bir hatayı işlemek devrimci mücadeleye çıkar sağlayamaz.

Günümüzde dünya sosyalist sisteminin varlığını inkâr ederek ona karşı çıkan Maocular ve diğer bazı sosyalizm dışı görüşler Dünyaya sosyalist sistemini gözden düşürmek ve devrimci mücadeleleri tecrit etmek için «Öz güç»ü yanlış kavratmaya çalışarak onu fetişleştirmektedirler...

Maocular ve yandaşları dünya sosyalist sisteminin karşısına dikilirlerken Sovyetler Birliğinin «sosyal emperyalist» olduğunu ileri sürerek, dünya sosyalist sisteminin ulusal kurtuluş hareketlerine yaptıkları yardımları ve gösterdikleri dayanışmaları emperyalist amaçlı göstermeye çalışmaktadırlar. Maocular, emperyalizm ve sömürgeciliğin karşısında korkunç olanaksızlıklar içinde mücadele veren kurtuluşçu güçlere kendileri yardım etmediği gibi, onları dünya sosyalist sisteminden de tecrit ederek emperyalizmin ve sömürgeciliğin askeri ve teknik gücü karşısında yapayalnız bırakmak istemektedirler. Bunun için de hiç bir devrimci hareket başka bir yerden destek aramayarak «kendi öz gücüne» güvenmelidir şeklinde aldatıcı ve ikiyüzlü tezler geliştirmeye çalışıyorlar..

Halbuki Çin yönetimi, bugünkü yanlışları, sapmaları içine düşmeden önce 1957'deki Dünya komünist partileri konferansında karar taslağındaki «Devrim ihraç edilemez..» pasajına «..haklı olarak karşı-devrimin de ihraç edilemeyeceği, devrimci savaşa girmiş olan ve bir karşı devrimci müdahaleye uğrayan bir halkı desteklemek için, silahlı kuvvetler dahil hertürlü yardımda bulunmanın iktidardaki komünist partilerinin görevi olduğu sözlerinin eklenmesi için direnmişlerdir» (F. Kürschener, Angola, Savaşa Devam shf., 131 Teori Y.) Emperyalist-Kapitalist sistem dünya ölçüsünde tüm devrimci hareketlere karşı çıkmaktadır. Bu karşı-devrimci girişimler sistemleştirilmiş bir halde ve uluslararası planda uygulanmaktadır. Bunun içindir ki Emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı mücadelede pek doğal olarak tüm devrimci güçlerin ulusal ve uluslararası ittifakı söz konusudur. «Öz güç» olmadan mücadele mümkün değildir, ama bu öz güç kavramı hiç bir zaman devrimci güçlerin birbirlerinden tecriti anlamına gelmez ve gelmemelidir. Emperyalistler, sömürgeciler ve yerli gericiler dünyanın her yerinde devrimci güçleri gözden düşürmek onları geniş kitle tabanından tecrit etmek için sürekli olarak devrimcilerin Sovyetler birliğine bağlı olduklarını, onların ajanı olarak davrandıklarını ileri sürmüşlerdir. Bunların bu iddialarının aynısını Maoçular ve diğer maskeli gericiler de yapmaya başlamışlardır. Bunun nereden kaynaklandığını ve amacını MPLA önderi Aghistinho Neto açık bir biçimde ortaya koymaktadır. «..Angoladaki gizli polis kuruluşları MPLA'nın Portekiz Komünist partisine ve Sovyetler Birliğine bağlı olduğunu ve seçim kampanyası için yüz Portekizli komünistten yardım istediği haberini yaydılar. Bu apaçık yalandır.»

«Düşman demegoji yaparak sadece ABD tarafından gelen yeni-sömürgecilik tehlikesi değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği tarafından gelen «Sovyet yeni-sömürgeciliği» üzerinde de durmaya çalışıyor. Bu anlamsız bir suçlamadır. Sovyetler Birliği Angolanın hiçbir maddi varlığı üzerinde, hak talep etmemektedir. Tam aksine tartışma götürmez gerçek şudur ki, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkeler sömürgeci ve emperyalist güçlere karşı koyabilmemiz için, politik ve maddi dayanışma yoluyla bizim halk kurtuluş hareketimize yardımda bulunmuşlardır. Gericiler çevreler hareketimizi daha kolay bastırabilmek için bizim sosyalist ülkelerle olan dostluğumuzu yıkmak istiyorlar. Halkımız buna asla izin vermeyecektir. Biz 'iktidar halkındır.' ilkesine sadık kalıyoruz...» (F. Kürschener, Angola Savaşa Devam shf, 72-73). Bunun yanında MPLA siyasi bürosu 29/Ağustos/1975'te Luanda'da yayınladığı bildiride şunları söylemiştir; «..Halkımızın sömürüyü karşı başlattığı bu savaşta göstermiş olduğu

cesaret emperyalist sömürüye karşı direnen tüm dünya halklarının tarihinde yeni bir örnek olacaktır.» (Aynı eser shf. 114)

Andoladaki kurtuluşçu güçler MPLA'nın yol göstericiliğinde kendi devrimci gücüyle, «öz gücüyle» emperyalizme, sömürgeciliğe ve yerli gericiğe karşı mücadele vermiştir. Bu mücadeleyi verirken emperyalistlerin sömürgecilerin ve yordakçıların tuzakına düşmeyecek uluslararası devrimci güçlerle dostluk ve dayanışma içinde yürümüşür.. Dünya sosyalist sistemi ve MPLA'nın yol göstericiliğindeki kahraman Angola halkı enternasyonalist dayanışmanın örneğini vermişlerdir. Gerçekten de Angola halkının «...sömürüye karşı başlattığı savaşta göstermiş olduğu cesaret emperyalist sömürüye karşı direnen tüm dünya halklarının tarihinde..» yeni, coşku ve övünç verici bir örnek olmuştur..

FRELİMO başkanı Samora Machel Kasım 1975'te Angola Portekizden ayrıldığı tarihte MPLA'yı Angola halkının temsilcisi olarak şu şekilde kavratmaktadır: «...Her kişi ve Afrikanın bütünü anlamalıdır ki Afrika devriminin sonuçları tam şimdi Angolada belirlenmektedir. Geçmişte olduğu gibi ittifak kurduğumuz MPLA'yı her zaman destekleyeceğiz. Bu hareket ne kendiliğinden ne de uyarılmış bir harekettir. Sağlam ve etkin dayanışma münasebetlerimiz aynı düşmana karşı verdiğimiz uzun mücadele yolunda gelişmiş ve pekişmiştir...» (aynı eser., shf., 156)

MPLA'nın temsil ettiği devrimci hareket Angola halkının sömürsüz, özgür ve eşit bir toplum ofuşturması doğrultusunda dünya sosyalist sistemi ve uluslararası ilerici ve devrimci güçlerle ittifak kurarak, onlarla karşılıklı hak eşitliği içinde dayanışarak yürümektedir. Angola halkının düşmanları ise onun kölelik zinciri altında kalması için ellerinden geleni yapmış ve Angola devrimci hareketini uluslararası müttefiklerinden kopararak onu yalnız bırakmak istemişlerdir.

Bu, dünyadaki ilk örnek değildir ve sonuncusu da olmayacaktır. Devrimci mücadeleleri yenilgiye uğratmanın en geçerli yolu hareketi yalnızlığa ve tecrite sürüklemekten geçer. Fakat bilimsel sosyalizmin ilkeleriyle donatılmış devrimci hareketleri yozlaştırmak, onları, kitle tabanından tecrit etmek veya uluslararası ittifaklarından soyutlamak mümkün değildir. Emperyalistler, sömürgeciler ve yerli gericiler saldırılarını çok yönlü yoğunlaştırmaktadırlar. Bu saldırıların en büyük desteği de bugün Mao'cu akım ile onun yandaşlarıdır. Dünya sosyalist sistemini gözden düşürmek için onun «sosyal emperyalist» olarak nitelenmek, sosyalistleri tecrite ve yenilgiye uğratmak için de, «öz güç»ü fetişleştirmek ve yanlış bir şekilde yorumlamak.

Enternasyonalist görünüşler altında sahtekârlık yaparak devrimci güçlere uluslararası planda destek olmamak..

Dünyanın her yerinde de benzer metotlar kullanılmaktadır. Türkiye’de maocular ve sosyalizm düşmanları sosyalistleri kitleden tecrit etmek için büyük uğraş vermekte, yalan kampanyasıyla kitleleri aldatmaya çalışmaktadırlar. Neto’nun önderliğini yaptığı hareketin uğradığı saldırılara Türkiye’deki sosyalistler de uğramaktadır. A. Neto «...Angoladaki gizli polis kuruluşları MPLA’nın Portekiz Komünist partisine ve Sovyetler Birliğine bağlı olduğunu yayıyorlar» derken, sanki Türkiye’deki durumu ortaya koymaktadır. Bunun yanında sosyalizm düşmanları sosyalist mücadeleyi yıpratmak için sosyalist gibi görünerek «..onlar ‘öz güç-e’ güvenmiyorlar.., dışardan kurtuluş bekliyorlar vb.» saçmalıklar ileri sürerek hem «milliyetçi duyguları» sömürmeye çalışıyorlar, hem de sosyalistlerin etkinliğini kırmaya uğraşıyorlar.. Bunlar apaçık yalan ve aldatmacalardır. Sosyalistler ve kurtuluşu gerçekten isteyenler bu tür saldırılar karşısında hiçbir zaman gerilemezler ve onların asıl amacının ne olduğunu çok iyi bilirler. Dünya devrimci bütünü parçalamak isteyenler «öz güç» fetişizmi yaratarak devrimci hareketleri tecrite ve maceraya sürüklemek istemektedirler. Angolada MPLA Angola devrimci hareketinin «öz gücü» değilde nedir? Portekiz sömürgeciliğine ve emperyalizmin ve maocuların müttefiki güçlere karşı Angolalılar MPLA’nın yol göstericiliğinde mücadele etmemiş midir? Angolaya özgürlük başka güçler tarafından değil, aksine Angolalıların kendi güçleriyle verdikleri mücadele sonucunda gerçekleşmiştir. Ama Angola devrimci mücadelesi emperyalistlerin sömürgecilerin ve yerli gericilerin tüm isteklerine ve uğraşlarına rağmen dünya sosyalist sisteminden ve ilerici güçlerden kopmamıştır. Bu şekilde Angolanın kahraman halkı yalnız özgürlüklerini almakla kalmamış aynı zamanda mücadele veren halklara da değerli deneyler bırakmışlardır..

Hiç kimsenin kuşkusu olmasın, sosyalistler devrimci mücadelenin ön saflarında büyük bir fedakarlık ve özveriyle mücadele verirken dostlarının ve düşmanlarının kimler olduğunu bilmektedirler. Sosyalistler dünya devrimci pratiğinden büyük dersler çıkararak kavgalarına devam etmektedirler.. Halklarının özgürlüğünün ve eşitliğinin gerçek temsilcisi olan sosyalistler sağ ve sol revizyonist hareketler ve maocular ile her türlü gerici görüşlerle mücadele etmenin canalıcı bir görev olduğunu bilmektedirler..

İşte «öz güç» kavramı sosyalizm düşmanlarınca bu şekilde kullanılmaktadır.. Sosyalistler ise «öz güç»ün ve enternasyonalist dayanışmanın gerçek anlamını bilerek ve sosyalizmin düşmanlarına karşı dikkatli davranarak mücadelelerini geliştirmektedirler.

TÜRKİYE BURJUVAZİSİNİN «AZAMİ» PROGRAMI: «AK GÜNLERİN ŞAFAĞI»

Sedat ÖZKOL

Geçen yazımızda CHP Programı'nın ekonomi politika ile ilgili bölümleri üzerinde durulmuş ve Ecevit'in «öztürkçesi»nin bile, bu politikayı iflâstan kurtaramayacağı açıklanmağa çalışılmıştı. Uluslararası ve yerli tekeller egemenliğine karşı mücadeleyi göze alamayan bir politikanın kaçınılmaz olarak tekелci kapitalizmin değirmenine su taşıyacağı ve kısa sürede ortaya çıkacak ekonomik bunalımların faturasınınsa işçi sınıfımızla emekçi kitlelere ödetilmeğe çalışılacağı ortadaydı. O zaman kapitalizmi görünüşte bile reddetmeyen ve fakat sosyalizme kategorik olarak karşı çıkan bir CHP'nin tekелci zümrelerle tekел dışı burjuvazi, hatta işçi sınıfımızla emekçi kitleler arasında yaratmağa çalışacağı uzlaşma ortamının, üretici güçlerin gelişim düzeyi düşük ve emperyalizme bağımlı bir ülke olan Türkiye'deki kaçınılmaz iflâsı gözönünde tutulduğunda, işçi sınıfımızın ve emekçi kitlelerin teşkilâtlandırılması sorunu, Türkiye sosyalistlerinin en yakıcı sorunu olarak gündeme getirilmiş oluyordu. Teşkilâtlanma; kitlelerle somut ve kalıcı bağların oluşturulması, sosyalist hareketle en geniş kitlelerin buluşturulması ve kucaklaşması ve kendiliğinden gelişen sosyal muhalefete «bilinç» ve içerik kazandırılması anlamına geliyorsa, mevcut demokratik mevzilerin korunması ve yeni mevzilere ulaşılması da bir zorunluluk haline geliyordu. Özetçesi, sorun «Demokrasi» sorunuydu temelde. Ve sırf bu nedenle bile, Türkiye somut gerçekliği içerisinde faşizme karşı tavır almış ve aldırılmış bulunan CHP'nin demokrasi ve barış konusundaki görüş ve önerileri de, toplumsal tarihimizin bu «kritik» kesitinde, olağanın üzerinde bir anlam ve önem taşıyordu.

a. Genel:

Program CHP'nin demokrasi anlayışını şu şekilde açıklıyor : «Cumhuriyet Halk Partisi'nin Demokratik Sol toplum ve devlet anlayışı ve gelişme kavramı uyarınca; demokrasi, ekonomik ve toplumsal düzenle bir bütün oluşturur. Bu anlayış ve kavram uyarınca demokrasi kuralları ekonomik ve toplumsal düzenin tümünde geçerli olmalıdır; ekonomik ve toplumsal düzen de demokrasinin daha çok yaygınlık, derinlik, gerçeklik kazanmasına katkıda bulunmalıdır.

«Yaygınlık kazanmak için demokrasi toplum yaşamının her katında ve kesiminde geçerli olmalıdır ve halkın kendini yönetme yetkisi ve olanağı kurumsal düzenlemelerle sürekli genişletilmelidir.

«Derinlik kazanması için demokrasinin sağladığı özgürlüklerden, haklardan herkesi eksiksiz ve eşitçe yararlandırıcı ekonomik ve toplumsal olanaklar sağlanmalıdır.»⁽¹⁾

Görüldüğü gibi CHP Programı'nın demokrasi konusundaki yaklaşımı, kendi geçmişindeki yaklaşımlarla diğer burjuva partilerinin günümüzdeki yaklaşımlarından önemli ve somut farklar taşıyor; ekonomik ve toplumsal düzenle demokrasi arasındaki sebep - netice ilişkisine dikkat çekilmekle birlikte, demokrasinin sadece bir maddi temel değil, aynı zamanda sübjektif teşkilatlanma sorunu olduğu da ortaya konulmaya çalışılıyor. Soruna bu açıdan bakıldığında, CHP'nin sosyal sınıf yapısından kaynaklanan bütün bulanma ve bulandırmalara rağmen,

bu kadarı bile, olumlu bir gelişme sayılabilirdi.

Program'da maddi temel-teşkilatlanma diyalektiği CHP'nin gördüğü, daha doğrusu görebildiği ölçüde, somutlaştırılmağa da çalışılmamış değildir: «Cumhuriyet Halk Partisi demokrasiyi korumak ve yaşatmak uğruna, en güç koşullarda, her çabayı ve özveriye göstermiştir ve başarılı olmuştur. Fakat artık demokrasiyi korumak ve yaşatmak için çaba göstermek yeterli değildir. Demokrasiyi çağın gereklerine ve toplum koşullarına göre değiştirerek güçlendirmek de gereklidir.

«1961 Anayasası bu yönde geniş olanaklar sağlayan ileri bir aşamadır. Demokrasiyi sağlam, hukuksal ve kurumsal güvencelere kavuşturduğu gibi, demokrasiye daha çok yaygınlık, derinlik ve gerçeklik kazandırmak üzere atılabilecek adımların da yolunu açmıştır.

«Anayasanın açtığı bu yolda Cumhuriyet Halk Partisi yeni atılımlar yapacaktır.

«Kendi iç düzeninde ve ilişkilerinde de bu atılımları yapan Cumhuriyet Halk Partisi, halkın ve başta işçi sendikaları ve köylü kooperatifleri olmak üzere, demokratik halk kuruluşlarının, siyasal yaşamdaki etkinliklerini arttırmağa katkıda bulunmayı ödev saymaktadır.

«Öylelikle Cumhuriyet Halk Partisi, toplumsal güç dengesindeki değişimi siyasal güç dengesine de yansıtması olacaktır.

«Bunun gerçekleşmesini güçleştiren tüm ekonomik, toplumsal ve yasal engelleri kaldıracaktır.»⁽²⁾

Güzel sözler. Bununla beraber

(1) (CHP Programı 'Ön Tasarı' s. 289)

bu güzel sözlerin ete kemiğe bürünebilmesi, yani «başta işçi sendikaları ve köylü kooperatifleri olmak üzere, demokratik halk kuruluşlarının, siyasal yaşamdaki etkinliklerini arttırmağa» katkıda bulunmak, temelde tekellerin kuşatılması ve etkinliklerinin kırılması için gayret sarfedilmesi demek değilse nedir ve bu kuşatmanın başarıya ulaşması için Türkiye işçi sınıfı sosyalistleri ile CHP arasında, somut bir dayanışmayı oluşturmak gerekmiyor mu? Doğrusu CHP'nin bu konudaki tavrı hiç te umut verici değildi. Tekelci sermayeye «güvence» vererek iktidara yürümeyi yeğleyen Türkiye Sosyal Demokrasisi, işçi sınıfından ve emekçi kitlelerle tüm yurt-severlerden gelen en bilinçli ve örgütlü dayanışma çağrılarını kulak arkasına atmamış, demokrasi mücadelesini «tek başına» yürüteceğini dosta - düşmana ilân ederek, Türkiye işçi sınıfı sosyalistlerine «gölge etmeyin, başka ihsan istemem» dememiş miydi? Oysa Türkiye sınıflar mücadelesinin bugünkü konumunda, yani faşizmden yana olan güçlerle barış, demokrasi ve bağımsızlıktan yana olan güçlerin hesaplaşmasında, gerek mevcut demokratik mevzilerin korunması gerekse yeni mevzilerin elde edilmesi, hatta CHP Programında yeralan özelemlerin gerçekleşmesi için bile, böyle bir dayanışmanın gerekliliğini bilince çıkartmanın zamanı kesinlikle gelmiş bulunuyordu. Ama sosyal sınıf körlüğü, CHP'yi karanlıkta, hiç değilse alaca karanlıkta bırakmazlık edemezdi.

Doğaldır ki «tarih tekerrürden ibaret» değildir; ama eşdeğer olmasalar bile, ana hatları ve genel

gelişim yönleri açısından benzer tarihsel kesit ve durumların gerçekliği de inkâr edilemez. Bir yandan, bu tarihsel anlamdaki benzer gerçekliklerin varlığı, diğer yandan işçi sınıfı biliminin sağlamış olduğu diyalektik maddeci yöntemle geleceğe ışık tutulması olanağı, bilimsel sosyalistlerin olayların arkasından gözü kapalı olarak koşmalarını gereksiz kıldığı gibi, bu olayların belirli bir yönde gelişimine bilinçli olarak katkıda bulunmayı somut pratiğin bir sorununu biçimine sokar. İşte Türkiye gerçekliğine bu açıdan bakıldığında, faşizme karşı işçi sınıfı biliminin sağladığı teori ve pratik «silâh»ını en iyi kullananların başında gelen Dimitrov usta'nın 1920'lerdeki Bulgaristan sosyal gerçekliği konusundaki değerlendirmesi, kendi sorunlarımızın çözümüne 50 yıl öncesinden ışık tutabiliyor: «Savaşlar ve felâketlerden, burjuva partilerine indirilen ağır darbelerden ve bu partilerin geçmişteki iflâslarından sonra kapitalist azınlık, ulusal bir program adına kitleler üzerindeki egemenliğini sürdürme şansını kaybetmiş bulunmaktadır. Bu kapitalist azınlık artık gücünü şiddet ve teröre başvurmaktan, emperyalizme ve yabancı saldırganlara uşaklık etmekten almaktadır.

«Bazı eski burjuva partilerinin Demokratik Birlik adı altındaki gülünç birleşmesi, meseleleri zerrekadar değiştirmemiştir. Aksine bu durum, kapitalist azınlığın gerici art niyetlerini halkın gözü önüne apaçık sermiştir.

«Bu şartlar altında parlementer rejim, kapitalistler için epeyce mahzurlu görülmekte, sermaye saldırısına, sömürü politikasına, halk

(2) (a.g.e. s. 292, 293, 294)

çoğunluğunun soyulup soğana çevrilmesine karşı bir engel teşkil etmektedir. Yasal olmak onlar için boğucu ve öldürücüdür. Onlar yıllardan beri, büyük Fransız Devrimi tarafından gerçekleştirilen demokratik hükümet ilkelerinin karşısındadır. Onlar, parlamenterizmin, anayasa özgürlüklerinin ve yasallığın karşısında yerlerini alıyorlar.»⁽³⁾

1970'ler Türkiye'sinde Dimitrov'un sözünü ettiği «eski» burjuva partileri AP, CGP, MHP gibi arzi endam ederken bunların arasındaki «Demokratik Birlik»se MC iktidarı şeklinde somutlaşıyor. Ve işte bu iktidar da, en az 1920'ler Bulgaristan'ındaki «Demokratik Birlik» kadar, demokratik hükümet ilkelerinin, anayasal özgürlüklerin ve yasallığın düşmanı.

Böyle bir hesaplaşma kesitinde, işçi sınıfı sosyalizminin demokrasi düşmanları ile mücadele konusundaki en önemli değerlendirme ve bu değerlendirmeye bağlı somut önerisi şudur: «Faşizmin sadece 'komünist tehlike'ye karşı yöneldiğini düşünenler kendilerini acı bir şekilde aldatıyorlar. Bunlar ilerde yanlışlıklarının ve siyasi dar görüşlülüklerinin karşılığını epeyce pahalı ödemek zorunda kalacaklardır.

«Faşizm sadece anti-komünist olmakla kalmayıp, aynı zamanda özünde halka da karşıdır. Faşizmin görevi sermaye saldırısını, kitlelerin kapitalist bir azınlık tarafından sömürülmesinin siyasi anlamda başarı kazanmasını ve bu azınlığın halk çoğunluğu üzerindeki egemenliğini sağlamaktır.

«Eğer faşizm, komünizm tehlike-

si ile mücadele için sağlam bir şekilde Bulgaristan'a yerleşecek olursa, onun canavarca saldırıları, şu veya bu biçimde, emekçilerin çıkar haklarını korumaya hazır siyasi parti ve ekonomik örgütler tarafından da en acı şekilde hissedilecektir. Sosyal Demokratlar ve Radikaller, Bulgar kapitalistlerini gözleri kapalı izledikleri sürece bu darbelerden kurtulabileceklerdir.

«Faşizmin klâsik memleketi İtalya örneği, bunun en iyi ispatıdır. Bugün İtalyan faşizminin sosyalistlere ve diğer radikal örgütlere indirdiği darbeler komünistlere indirdiklerinden daha hafif değildir.

«Bununla beraber, bugün kitleler ve emekçi aydınlar ile onların siyasi parti ve ekonomik örgütlerinin hayati önem taşıyan bir tek ortak çıkarı var; Ortak çabalarla, başkaldıran burjuva gericiliğine ve onun tipik siyasi görüntüsü olan faşizme başından engel olarak kendi özgürlüklerini, haklarını, şeref ve hayatlarını korumak.»⁽⁴⁾

Demokrasi Cephesi'nin gerekliliği ve maddi temelli böylesine duru bir şekilde ortaya konulunca, faşizmden yana olan güçlerin niteliği de somutça belirginleşiyordu: «Güneydoğu Avrupa ülkelerindeki özel şartlar faşizme kendine özgü bir nitelik kazandırmaktadır. Bu özellik, örneğin İtalya'nın aksine, faşizmin iktidara bir kitle hareketinin sonucunda aşağıdan gelen değil, yukarıdan inen bir hükümet biçimi halinde ortaya çıkmasından doğmaktadır. Faşizm, devlet gücünün denetimini, burjuvazinin askeri gücünü ve banka sermayesi-

⁽³⁾ (Georgi Dimitrov. Faşizme Karşı Birleşik Cephe. May Yayınları. s. 9-10)

⁽⁴⁾ (Dimitrov, a.g.e. s. 11)

nin mali olanaklarını eline geçirerek kitlelere işleyip yayılmak ve kitleler arasında, politik ve örgütsel bir temel yaratmak çabasında-
dır.» (5)

Demek ki demokratik mevzilerin korunması ve yeni mevzilere ulaştırılması iki şartın yerine getirilmesine bağlı bulunmaktaydı:

I — Militarizme Son.

2 — Finans Kapital Egemenliğine Son.

Gerçekte bu iki şart birbirine bağlı, birbiri ile içiçeydi.

İşte bu gerçeklere kendi toplumumuz açısından baktığımızda, Kıbrıs «uygulaması» ile şovenlik biti kanlanmış bir CHP'nin militarizm ve hele finans kapital karşısındaki tutumunun hiç te yürek açıcı olmadığını teslim etmek gerekiyor. Çünkü «Ak Günlerin Şafağı»nı gerçekleştirmeğe çalışan CHP şu gerçeği unutuyor ve de unutturuyor: «Faşizm neden başariya ulaştı? Nasıl?

«Faşizm emekçi sınıfının ve emekçilerin; Alman halkının yüzde doksanınin, Avusturyalıların yüzde doksanınin, öteki faşist ülkelerdeki halkların yüzde doksanınin en kötü düşmanıdır. Öyleyse bu kötü düşman nasıl ve hangi yollarla zafere ulaşmıştır?

«Sosyal Demokrat Önderler burjuvaziyle sınıfsal işbirliğine gitti ve burjuvazi saldırıya geçtiği için emekçi sınıfı bölündü, siyasal ve örgütsel bütünlüğünü yitirdi; böylelikle faşizm rahatlıkla yönetimi eline geçirdi.» (6)

Aynı şekilde: «Bütün vahşetiyle ve barbarlığıyla faşist Almanya, son çözümlemede, Sosyal Demokra-

si'nin burjuvazi ile sınıfsal işbirliğine gitme siyasetinden doğmuştur.» (7)

Oysa işçi sınıfı sosyalistlerinin burjuva demokrasisi konusundaki görüşleri olağanüstü derecede açıktı: «Bir takım Sosyal Demokrat önderler 'Sosyal Demokrasi, demokrasiyi, sosyalistler diktatörlüğü öngörür. Dolayısıyla sosyalistlerle birleşik cephe kuramayız' diyorlar. Biz size şu anda proleteryanın diktatörlüğünü ilân etmek için birleşik cephe kuralım diyor muyuz? Şu anda böyle bir öneri de bulunuyor muyuz?

'Sosyalistler tanısınlar demokrasiyi, onu korumak için çıksınlar ortaya. İşte o zaman birleşik cepheye hazırız' diyorlar. Cevabımız şudur: Bizler Emekçiler Demokrasisinin, dünya üzerindeki en gerçek demokrasinin taraftarlarıyız. Ama kapitalist ülkelerde faşizmin ve burjuva gericiliğinin saldırısına uğramış burjuva demokratik özgürlükleri koruruz, koruyacağız da. Çünkü prolertayanın sınıf kavgası çıkarları böyle emretmektedir.» (8)

Böylece Dimitrov usta, yine 50 yıl öncesinden sadece sosyal demokratları değil, burjuva demokrasisinin ne olduğunu ve ne olmadığını, objektif olarak bir türlü kavrayamayacak olan «goşist»leri de cevaplandırmış oluyordu.

Tarih işçi sınıfı sosyalistlerinin gerek demokrasinin savunulması gerekse sosyal demokratlarla birleşik cephe içerisinde faşizme karşı birarada mücadele etme konusundaki prensiplerine, sonuna kadar, bağlı kaldıklarını yeterince kanıt-

(5) (Dimitrov, a.g.e. s. 30)

(6) (Dimitrov, a.g.e. s. 56)

(7) (Dimitrov, a.g.e. s. 67)

(8) (Dimitrov, a.g.e. s. 70)

lamış bulunuyor. Portekiz gerçekliği bu örneklerin en sonuncusu olarak göze çarparken, sosyal demokratların demokrasiye ve tüm çalışanlara ihaneti de, aynı ülkede en «çağdaş» görünümüne kavuşuyor. Demek ki sorun ne sadece bir takım şirin «öztürkçe» sözcüklerin kafiye ve tımturaklı bir biçimde arka arkaya sıralanması, ne yeni softalıkların yaratılması ne de yeni putlar önünde secdeye gelinmesi değil, işçi sınıfı sosyalizmine el uzatmadan ve işçi sınıfı sosyalizmi aracılığı ile dünya sosyalist sistemi ile diyalog oluşturmada, faşizme, tekelci kapitalizmin kanlı diktasına karşı, hiçbir zaman başarılı olunamayacağının bilince çıkartılması ve bu bilinçlenmenin pratiğe dönüştürülmesi sorunudur. Dolayısıyla CHP'nin demokrasi ile ilgili özlem ve niyetleri bile, ancak Türkiye işçi sınıfı sosyalistleri ile dayanışma içerisinde, tekellerin kuşatılması ve egemenliklerine son verilmesi ile bir işlerlik, bir geçerlilik ve gerçeklik kazanabilir.

Tarihin ve işçi sınıfı biliminin ortaya koyduğu bu gerçeklerin ışığında CHP Programı'nın demokrasi ile ilgili bölümleri, «özel» de incelenebilir şimdi.

b — Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü:

CHP bu konuya şöyle bakıyor: «Demokrasiye gerçeklik kazandırmak için, demokrasiyi yaygınlaştırıp derinleştirici çözümlerden başka.

● Düşünce, inanç ve anlatım özgürlüğü, her türlü, sınırlamadan kurtarılacaktır.

● Örgütlenme ve siyasal çalışma

özgürlüğü ve hakkı, özgürlükçü demokrasi ölçütlerine uygun olarak genişletilecektir.

- Sendikaların siyasette etkinleşebilme olanakları arttırılacaktır.
- Toplantı ve gösteri yürüyüşleri özgürlüğüne, can güvenliği ve toplum erinci için gerekenden başka bir sınır konmayacaktır.
- Adaletin kesin bağımsızlığı ve yargıç güvencesi ilkesine aykırı mahkemeler kurulmayacaktır.» ⁽⁹⁾

Aynı şekilde: «Anayasamızda, Anayasanın temel demokratik ilkelerine aykırı olarak ve iç tutarlılığını zedeleyecek biçimde yapılmış olan değişiklikler —olanak bulunduğu— kaldırılacaktır.

- Danıştay kararlarının etkinliği sağlanacaktır.
- Üniversite öğrencilerine siyasal partilerde çalışabilme hakkı geri verilecektir.
- Sıkıyönetim yasasının temel demokratik hakları ve özgürlükleri sınırlayıcı hükümleri kaldırılacaktır.
- Gözaltında tutma süresi 24 saate indirilecektir.
- Radyo ve televizyona yeniden özerklik sağlanacaktır.» ⁽¹⁰⁾

Ve yine:

- Basın ve yayın özgürlüğünü sınırlayıcı sonuçlar doğurabilecek olan Anayasa değişikliği kaldırılarak, mahkeme kararı olmaksızın toplatma kararı verilebilmesi önlenecektir.
- Dışardan gelen yayınların yönetsel kararlarla yasaklanabilme ve toplatılabilme yetkisi kaldırılacaktır.» ⁽¹¹⁾

Bu yazılanların tümüne katıl-

⁽⁹⁾ (CHP Programı, 'Ön Tasarı' s. 302)

⁽¹⁰⁾ (a.g.e. s. 303)

⁽¹¹⁾ (a.g.e. s. 304)

mamak elde mi? Hele «düşünce, inanç ve anlatım özgürlüğü her türlü sınırlamadan kurtarılacaktır» cümlesiyle TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin kesinlikle kaldırılacağı kastediliyorsa. Ama bu konuda fazla iyimser olabilmek için yeterli neden mevcut değil henüz. Aksine; Nitekim CHP konusunda en tutarlı ve ciddi, bilimsel araştırmalardan birini yapmış bulunan Kardam'ın: «CHP iktidardan uzaklaştıktan sonra, özellikle 1975 kısmi senato seçimlerine giderken, parti başkanı Bülent Ecevit, burjuva demokrasilerinde olan örgütlenme ve düşünce özgürlüklerinin Türkiye'de de sağlanacağı vaadini yineliyordu. Ama, bir CHP iktidarının bunu gerçekten sağlayıp sağlayamayacağı, 141. ve 142. maddeleri 'tadil etmekle' yetinip yetinmeyeceği henüz belli değildir.»⁽¹²⁾ şeklindeki değerlendirme ve kuşkusuna, Anayasa Mahkemesi eski başkanı Muhittin Taylan tarafından, CHP'nin «ideolojik» yayın organında şu şekilde açık bir karşılık veriliyordu: «Demokrasiye geçerlik kazandırma konusunda şunlar söyleniyor: Düşünce, inanç ve anlatım özgürlüğü sağ düşünce akımlarına karşı geniş tutulmakta ya da yasalar bu yolda yorumlanmaktadır. TCK yasasının 141 ve 142 nci maddeleri ise sol düşünce alanında geçerli sayılmaktadır. Bu maddeler hem sağ-sol düşünce açısından EŞİTSİZLİK oluşturmakta hem de düşün özgürlüğünü, sol düşün açısından özüne dokunacak biçimde kısıtlamaktadır. Bu maddelerde yapılacak DÜZENLEMELERLE düşün özgürlüğünü sınırlayan kurallar ortadan kaldırılmalıdır.»⁽¹³⁾

Demek ki CHP iktidara gelmeden önce «takke düşüp kel görünmeğe» başlamıştı bile. CHP 141. ve 142. maddeleri kaldırmayı değil, Kardam'ın korktuğu gibi, sadece «tadil etmeyi» vaad ediyordu. Soruna sağ ve sol düşün arasındaki «eşitsizlik» açısından bakıldığında, «eşitsizlik»in çözümü, doğaldır ki 141 ve 142 nin kalkmasında değil, yapılacak «düzenleme»lerde yatacağı ancak. CHP, sadece «sol»cuların cezalandırılmalarını «eşitlik» ilkesine aykırı buluyordu anlaşılan. Elbette ki böylesine bir yaklaşım tekelci sermayeye hoş görünmeye çalışan CHP'nin sosyal sınıf yapısına tarihsel geleneklerine de, sosyal demokrasinin ağababası Alman finans kapitalinin Türkiye üzerindeki «emelleri»ne de uygundu. Yalnız temel bir gerçek unutuluyordu burada; işçi sınıfımızın bu konudaki tutumu da tıpkı CHP gibi, kendi sosyal sınıf yapısı ve tarihsel mücadele gelenekleri ile de kesin bir uyum içerisindeydi. Üstelik Türkiye'de politik ve ekonomik egemenliğin sahipleri, artık giderek artan bir ölçüde, dünya sosyalist sistemin maddi ve manevi gücünü de dikkate almak zorundaydılar. Dolayısıyla ne «yeni» CHP, ne «Ak Günlerin Şafağı» vaadleri ne de «Halkın Umudu» Ecevit, işçi sınıfının kendi içindeki ve dünya sosyalist sistemi ile olan uyumluğunu etkisiz kılacak güce sahip değildi artık. 141 ve 142. maddeler, ne pahasına olursa olsun kalkacak daha doğrusu kaldırılacaktı. İşçi sınıfımız bu konuda kendisine düşen «uyarı» yada «dürtme» görevini yerine getirmeğe sonuna kadar kararlıydı. Diğer bir deyişle CHP Türkiye

(12) (Ahmet Kardam, CHP Nedir? Ne Değildir? Ülke Yayınları s. 151)

(13) (Muhittin Taylan, Hukuk Düzeni, Özgür İnsan, Sayı. 38, s. 39)

sosyal gerçekliğinin bu ileriye dönük yönünü de «gereği» gibi değerlendirebildiği takdirde daha gerçekçi davranmış olacaktı.

c— Çalışanların Hakları:

CHP Programı'nda işçi sınıfımızın ve diğer emekçi kitlelerin ekonomik ve demokratik hakları konusunda da ayrıntılı açıklamalar yer alıyor. Demokrasiye temel oluşturmaları açısından önem taşıyan bu görüş ve vaatleri sırayla şöyle özetleyebiliriz: «Kamu görevlilerine de sendikalaşma ve toplu sözleşme hakkı tanınacaktır ve kamu görevlileriyle işçilerin sendika hareketleri bütünleşmeğe özendirilecektir. Öylelikle işçi kamu görevlisi ayırımını belirlemekte karşılaşılan güçlük te aşılmış, bu sorun temelden çözülmüş olacaktır.»⁽¹⁴⁾

Görüldüğü gibi, kamu kesiminde çalışanların demokratik kitle örgütleri TÖB-DER, TÜTED, TÜSDER ve TÛM-DER gibi kuruluşlar tarafından yıllardır savunulan görüşün gerisinde kalmıştı CHP. Memurlar, öğretmenler, teknik elemanlar sadece toplu sözleşmeli sendikal haklar değil, GREV hakkını da istiyorlardı. Grev silâhından yoksun bir sendikal hak, ekonomik ve demokratik mücadelede ne dereceye kadar yararlı olabilecekti? Açıkladı ki CHP, tıpkı 141 ve 142. maddeleri tümüyle kaldırmaktan korktuğu gibi, kamu kesiminde çalışanlara da grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklar tanımaktan korkuyordu. Nitekim Program'da bu tutum, daha ilerde, hiç bir kuşkuyla neden bırakılmıyacak şekilde açıklanacaktı: «Kamu görevlileri sendikalaşma özgürlüğüne ve toplu sözleşme hakkına kavuşturulacaklardır. Kamu görevlileri sendikaları işçi sendikalarıyla bü-

tünleşmeğe özendirileceklerdir. Yeni kamu yönetimi düzeni yerleşip işlerlik kazandıkça belli dallarda grev hakkı da tanınabilecektir.

«Grev hakkı bulunmayan kamu görevlilerinin toplu sözleşme hakkına etkinlik kazandırıcı başka olanaklar sağlanacaktır»⁽¹⁵⁾

Demek ki memurlar, öğretmenler, teknik elemanlar v.b. açısından «vuslat başka bahara kalmıştı». Ancak yeni «kamu yönetimi» yani, CHP'nin sosyal-demokrat politikası «işlerlik» kazandıkça, kamu personeline, o da BELLİ DALLARDA, grev hakkı, TANINABİLECEKTİ, (tanınacak değil, tanınabilecekti). O halde BELLİ DALLARDA grev hakkının tanınması uzun sürede de söz konusu değildi. Bu belli dalların hangi dallar olduğunu ise, başbozuklar değil «Devletli»lerimiz, yani, CHP kurmayları, CHP «kadro» ları bilebilirdi ancak.

Yalnız, CHP, tıpkı işçi sınıfımızın 141 ve 142. maddeler karşısındaki kararlılığını unuttur gördüğü gibi, burada da, memurların, öğretmenlerin, teknik elemanların kararlılığını unutmışa, hiç değilse, ihmal etmişe benziyordu. Oysa, bir TMMOB Kongresine konuşmacı olarak katılan Ecevit, yurtsever teknik elemanların karşısında Kıbrıs Fatihî pozunun tepki yarattığını nasıl somut olarak görmüşse, geleceğin muhtemel bir CHP iktidarı da, kamu kesiminde çalışanların GREV'li Toplu Sözleşmeli Sendikal Haklar konusunda ne derecede kararlı olduğunu, daha da somut olarak, görecekti. Doğrusu ne işçiler ne memurlar ne diğer çalışanlar CHP iktidarından da, Ecevitten de «lütuf» ve «ihsan»

(14) (CHP Programı 'Ön Tasarı' s. 126)

(15) (a.g.e. s. 317)

beklemiyorlardı. Geçmişte olduğu gibi, gelecekte de demokratik haklar kılıcı hakkına alınacaktı.

Öte yandan Programda işçi sınıfı açısından büyük önem taşıyan referandum konusunda şunlar söyleniyordu: «Toplu sözleşme yetkisi bakımından anlaşmazlık çıkan durumlarda, işçilerin yetkili sendikayı belirleyebilmeleri için, yargıç gözetiminde REFERANDUM hakkı tanınacaktır.» (16)

İşçi sınıfımızın, özellikle DİSK aracılığı ile sarı sendikacılığa karşı yürüttüğü etkin mücadele, referandumu fiili olarak sosyal hayatımızın gündemine sokmuş bulunuyordu. CHP Programı, bu «defacto» durumu teşcil etmekle, işçi sınıfımızın gücünü ve tepkisini dikate almak zorunluğunu duyduğunu somutça ortaya koyuyordu ki, böyle bir gelişim bile, hem CHP hem de çalışanlar açısından olumlu bir gelişme sayılırdı. Dolayısıyla gerçekte, CHP referandum hakkını «vermiyor», kendi kelimeleriyle, işçi sınıfının gücünü «tanıyor» du.

İşçi sınıfımızın sosyal muhalefetinin CHP Programı'na en somut ve çarpıcı şekilde yansıması ise LOKAVT konusunda belirginleşiyor ve Türkiye'de barış, demokrasi ve bağımsızlık mücadelesinin bugün ulaşmış bulunduğu boyutlar, CHP'yi «Lokavtın, sınaileşme sürecindeki toplumsal bunalımı arttırıcı, sert sınıf çatışmalarına yol açıcı biçimde ve grev kırıcılığı amacıyla kullanılması eğiliminden doğan büyük sakıncalar nedeniyle LOKAVT YETKİSİ KALDIRILMAKTIR.» (17) demeye zorluyordu. Burada da «söyleyene değil söylete-

ne» yani, işçi sınıfımıza bakmak gerekiyordu.

Öte yandan CHP Programı: «Türüm kesimindeki, genellikle mevsimlik veya geçici işlerdeki, o arada yapı iş kolundaki işçilerin ayrıca kapıcıların ve ev hizmeti görenlerin, örgütlenebilmeleri ve haklarını daha etkin biçimde koruyabilmeleri, toplumsal güvenlikten eksiksiz yararlanabilmeleri kolaylaştırılacaktır.

«Esnaf ve sanatkâr, bu Programda belirlenen çözümlerle, her türlü güvenliğe ve birleşip güçlenme olanağına kavuşturulacaktır.

«İşsizlik sorunu, bu Programda belirlendiği gibi, işsizlik sigortasıyla tüm işçiler için çalışma olanağı sağlamakla ve halk kesiminin, köy-kentlerin ve ekonomik alandaki başka Demokratik Sol çözümlerin iş alanlarını çoğaltmasıyla, ağırlığını yitirmiş olacaktır.» (18) şeklindeki açıklamalarla, belirli anlamda ilerici bir yapı içerdiğini ortaya koyuyordu. Doğaldır ki bu «vaat»lerin yazılması başka şey, yerine getirilmeleri ise yine başka bir şeydi. Diğer bir deyişle, «Demokratik Sol» iktidara «vaat»lerinin faturasını sunabilmek için işçi sınıfımız ile tüm emekçi kesimler örgütlü ve uyanık olmak zorundaydılar. Çünkü iktidara geldikten sonra CHP'nin nasıl bir dönüş yapmağa «yetenekli» olduğunu, 7 aylık CHP-MSP koalisyonu açıkça ortaya koymuştu. Nitekim CHP'yi objektif olarak inceleyen Kardam, haklı olarak, şöyle bir değerlendirmeye bulunuyordu: «Demokratik bir düzenin kurulabilmesinin ve bu düzenin savunulabilmesinin en ön-

(16) (a.g.e. 131)

(17) (a.g.e. s. 132)

(18) (a.g.e. s. 126, 127)

de gelen koşullarından biri de, demokrasinin en tutarlı savunucusu işçi sınıfının yaşama ve mücadele koşullarının düzeltilmesidir. Seçim Bildirgesi bu konuda, bütün çalışanların fiilen iş yasası ve sosyal sigortalar yasası kapsamına alınmalarını, işçi - memur ayırımının kesin ve geçerli ölçülere bağlanmasını, tarım iş yasasının derhal çıkartılmasını, orman işçilerinin çalışma ve sosyal güvenliklerinin sağlanmasını, ücretli şoförlerin işçi sayılmalarını, kıdem tazminatının otuz güne çıkartılmasını, bu haktan emekli işçilerin de yararlanmalarını, işsizlik sigortasının kurulmasını, lokavt hakkının sınırlandırılmasını, toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt yasaları ile sendikalar yasasının işçi lehine değiştirilmesini, referandum hakkının tanınmasını, sendika yönetimlerinin demokratikleşmesini, işçilerin haksız yere işten çıkartılmalarının yasal olarak önlenmesini, kamu işletmelerinin hepsinde yönetime işçilerin katılmalarını, bütün işletmelerde iş başında eğitim yapılmasını, asgari ücretlerle hayat pahalılığındaki artış arasında daha sıkı ve etkin bir bağlantı kurulmasını, kadınlara daha erken emeklilik hakkı verilmesini, bütün yurttaşlar için sağlık sigortası, emeklilik aylıklarının ücret artışlarına paralel olarak artması, prim ödeyenlerin sosyal güvenlik kurumlarının yönetimlerine katılmaları gibi önlemler içermektedir. Bu önlemler, lokavt hakkının tümüyle yasaklanmasını değil de, yalnızca kısıtlanması ve benzeri bazı yetersizlikler ve belirsizlikler dışında, çok ileri ve demokratik önlemlerdir. Ancak ne var ki, Ecevit'in 'programda iki partinin de kendi-

leri açısından önemli tavizler verdikleri kanısında değilim' diyerek Seçim Bildirgesi'nin 'Ak günler'ini gerçekleştirmeye yeterli bir program olarak sahip çıktığı CHP-MSP hükümet programında bu vaatlerden geriye yalnızca tarım ve orman işçilerinin haklarının yasal güvenceler altına alınacağı, kıdem tazminatının 30 güne çıkartılacağı, işsizlik sigortası, referandum hakkı, iş başı eğitimi kadınlara emeklilik hakkı kalmıştı. Bu kadarının bile bir burjuva program için çok ileri olduğunu söylemek başka bir şeydir. Seçim Bildirgesi'nden bunca ödünler verdikten sonra bile halâ hiç bir ödün verilmediğini ileri sürmek ise bir başka şey.» (19)

Kardam'ın üzerinde değerlendirmeye yaptığı, Seçim Bildirgesi'nden farklı olarak, Program'da lokavt yetkisinin tamamen kaldırılacağı ileri sürülüyordu ve bu ileriye doğru, olumlu bir adımdı. Bununla beraber, CHP-MSP Koalisyonu oluşturulurken CHP'nin görüşünde MSP'ye ama gerçekte Türkiye tekelci sermayesine ödün verdiğini çok iyi hatırlayanlar için «Demokratik Sol»dan kendi vaatlerini bile, harfiyen yerine getirmesini «beklemek» basiretsizlik değil, açıkça budalalık olurdu. Açık ki burada da «hak verilmez alınır» temel ilkesi, sonuna kadar geçerli olacaktı.

Denilebilir ki, CHP-MSP Koalisyonu iki başlıydı ve böyle bir oluşturma CHP'nin kendi «öz» programını aynen uygulaması düşünülemezdi. Doğru. Yalnız sosyal demokrasinin bir burjuva tavizler politikası karmaşası olduğu ve CHP'nin de bu yasallığın dışına çıkamayacağı gözönünde tutulacak

(19) (Kardam. a.g.e. s. 157-158)

olursa, gelecekteki bir CHP iktidarını, kendi vaatlerinden sorumlu tutmak «sorumluluğu» ve görevinin de işçi sınıfına ve işçi sınıfı sosyalistlerine düştüğü, bir kere daha anlaşılır.

d — Devlet ve Devlet'e ait Kurumlarda Demokratikleşme:

CHP'ye, hatta genel olarak sosyal demokrasinin sağ kanadına göre, Devlet, topluma politik ve ekonomik anlamda egemen olan sınıf ve zümrelerden, göreceli olarak değil, adeta, mutlak anlamda «bağımsız», kendi kendine varolabilen ve kendi kendine yeter bir toplumsal gerçekliktir. CHP'nin sosyal sınıf yapısından kaynaklanan bu bilim ve gerçek dışı görüş, örneğin Ecevit tarafından şu şekilde dile getiriliyor: «Genellikle Batı toplumları, kişi özgürlüğü için girişim özgürlüğünün sınırsız olması gerektiği noktasından hareket etmişlerdir. Bunun yanlışlığı olduğunu, yanlış olduğunu bir ölçüde anlayınca ya kadar iş isten geçmiştir. Ve sömürücü kapitalizme (sömürücü olmayı da var mı?), insanın yabancılaşmasına yol açılmıştır. Batı halâ bunun sıkıntılarından kurtulma, bunun yol açtığı sorunları çözme çabası içindedir. (Hangi Batı? Batı'da hangi sınıflar? Bu yok ve olamaz da). Buna karşılık Marksistlerin de çoğunluğu Batıdaki bu deneye bir anlamda tepki olarak (sınıflar yok, sınıflar mücadelesi yok, maddi üretici güçler ve üretim ilişkileri yok, bazı marksistlerin subjektif tepkisi var, hepsi o kadar) insanı sömürüden ve yabancılaşmaktan kurtarmak için girişim özgürlüğünü kaldırıp (kimlerin girişim özgürlüğünü? Uluslararası finans kapitalin ve yerli te-

kelci sermayenin mi, yoksa işçilerin, emekçilerin, aydınların, gençliğin ve tekel dışı burjuva sınıf ve tabakaların girişimini mi? Açık konuşmak 'Demokratik Sol'un doğasına aykırı) tüm ekonomik gücü Devlet elinde yoğunlaştırma yoluna gitmişlerdir. Bu da onları bürokratik totaliterliğe götürmüştür (hoş geldin Soares, hoş geldin Brand) insan yabancılaşmaktan yine kurtulamamıştır. (Ezeli ve ebedi anlamda değişmez kendi 'özü'ne karşı yabancılaşmaktan kurtulamamıştır mı demek istiyor?). Cumhuriyet Halk Partisi ise, Demokratik Sol felsefesi ve tutumuyla her iki sürecin de çelişkilerinden arındırılmış, YENİ BİR TOPLUM DÜZENİ ve YENİ BİR YÖNETİM BİÇİMİ oluşturmaktadır. (Haydi hayırlısı)»⁽²⁰⁾ Görüldüğü gibi böyle bir yaklaşım, Devletin «sahibi» olan sınıf ve zümreleri dikkate almayan bir yaklaşımdır. Yaklaşım bu olunca, bu yaklaşıma bağlı ve bağımlı olan öneriler de doyurucu olamayacaktır.

CHP Programı'nın «Demokratik Sol Düzen'de Devlet» başlığını taşıyan bölümünde, şu görüşlere yer veriliyor: «Cumhuriyet Halk Partisi, demokrasi kurallarını toplum yaşamının her kesiminde ve düzeyinde geçerli ve etkin kılarak, demokrasiyi, en insanca yönetim biçimi olmanın da ötesinde, insan kişiliğinin gelişmesi önündeki tüm engelleri kaldıran, insanı, kendine (gördünüz mü? İnsanın ezeli ve ebedi olarak hiç değişmez bir özü varmış), topluma ve Devlete yabancılaştırmaktan kurtaran, insanı özgürleştirerek toplumla kaynaştıran, en insanca yaşam biçimine dönüştürecektir. (inşallah).

(20) (Bülent Ecevit, CHP Kurultayı ve Türk Toplumunu, Özgür İnsan, Sayı 38, s. 2)

Bu amaçla, Cumhuriyet Halk Partisi, demokrasiye çağın gereklerine uygun olarak, yaygınlık, derinlik, gerçeklik kazandıracaktır. (21)

Devletle insan arasındaki «yabancılaşma»yı kaldırmanın «Demokratik Sol» yöntemi ise şudur: «Oy kullanma hakkının başlangıç yaşı 18'e, seçilebilirlik yaşı da -olana kadar bulunduğunda- yapılacak Anayasa değişikliği ile 21'e indirilmiştir.» (22)

Veya aynı şekilde: «Oy kullanma yaşına gelmiş herkes, hangi görevde veya hizmette bulunursa bulunsun, seçimlerde, demokrasi-nin gereği olan özgürlükle ve güvencelerle oy kullanabilmelidir... «Yurt dışındaki yurttaşlarımıza, Türkiye'deki seçimler için, bulundukları ülkede oy kullanma hakkı tanınmalıdır.» (23)

Olumlu öneriler, ama, Türkiye'nin bugün varmış olduğu sosyal aşama ve özellikle insan üretici güçlerinin gereksinimleri açısından tatminkâr sayılamayacak adımlar bunlar. Oysa, sadece oy verme ve seçilme yaşını indirmek oy veren kitlenin sayısını arttırmak değildir sorun. Bu gelişmeyle birlikte ve aynı anda, seçim sisteminde de belirli değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Şöyle ki: «Milletvekilleri, yasama döneminin herhangi bir anında, onları seçen halkın belirli bir oranının isteği üzerine, parlamentodan uzaklaştırılabilir ve bu yolla boşalan sandalyeler için derhal yeniden seçim yapılabilir.»

«Ayrıca, halk oylarının bir teki-

nin bile boşa gitmemesi, parlamentoda temsil edilebilmesi sağlanmalıdır. Bunun için de, bir zamanlar CHP'nin de katılımıyla seçim yasasından çıkartılmış bulunan ulusal artık sistemi geri getirilmelidir.» (24)

Ayrıca: «Devlet organlarında yer alan kişilerin halktan kopmaları, halkın yaşam koşullarına yabancılaşmaları için, milletvekilleri, başbakan, cumhurbaşkanı da dahil, hiç bir memurun maaşı, uzman bir işçinin aylığının belli bir oranından yüksek olmamalıdır.» (25)

CHP'nin seçme ve seçilme ile ilgili öneri ve vaatleri, yukarıda çizilen çerçeve içerisinde bir anlam ve işlerlik kazanabilir ancak.

Öte yandan CHP'nin «Bakanlar Kurulu» ya da hükümetin yapısında yapılmasını öngördüğü değişiklikler de, yeterli gözüküyor. Nitekim Program'da CHP'nin bu konudaki görüşü şöyle açıklanıyor: «Kamu yönetiminin etkinleştirilebilmesi için başta gelen koşullardan biri de Bakanlar Kurulu yapısının ve çalışmalarının, toplumdaki, değişime, gelişme sürecinde varılan aşamanın gereklerine ve uluslararası ilişkilerdeki yeni gereksinimlere göre düzenlenmesidir. Bu arada, kamu kuruluşları arasında bağlantı ve uyum sağlamayı kolaylaştırıcı ve kamu hizmetlerini hızlandırıcı düzenlemeler yapılacaktır.

● Bakanlar Kurulunun ve Bakanlar Kurulu üyelerinin hizmetlere ilişkin ayrıntılarla gereğinden çok ilgilenmesini önle-

(21) (CHP Programı. 'Ön Tasarı' s. 294)

(22) (a.g.e. s. 295)

(23) (a.g.e. s. 296)

(24) (Kardam. a.g.e. s. 153)

(25) (Kardam. a.g.e. s. 154)

yen yeni bir yetki düzenlenmesi yapılacaktır. Öylelikle, Bakanlar Kurulu ve Bakanlar Kurulunun üyeleri asıl siyasal işlevlerine daha çok zaman ayırabileceklerdir.

- Bakanlar Kurulu üyelerine yetki alanlarıyla ilgili siyasal kararları oluşturmalarında yardımcı olacak siyasal danışmanlar, kendilerini görevlendiren Bakanlar Kurulu üyeleriyle birlikte görevden ayrılacaklardır. Kamu görevlilerinden ayrı durumları olacaktır.» (26)

Özetle «teknik» düzenlemelerle yetinilecektir. Oysa: «Hükümetin yapısı, halk oylarına dayanılarak seçilmiş olan parlamentonun isteklerini yansıtmalı, hükümetin her üyesi, tek tek, parlamentoya karşı sorumlu olmalıdır. Bunun için de hükümetler doğrudan doğruya parlamento tarafından seçilmelidir.» (27). Böylesine bir yaklaşım, teknik düzenlemelerin ötesinde, belirli ölçüde, nitel değişimi amaçlayan bir yaklaşım olduğu için, uzlaşmacılığı ilke haline getirmiş CHP'nin «Sol»dan gelen bu öneriyi kulak arkasına atmasından daha doğal bir şey olmayacaktır.

«Demokratik Sol Düzen»in Hukuk Düzeni hakkındaki Program önerileri ise şu şekilde özetlenebilir: «Bağımsız ve etkin adalet, demokratik özgürlüklerin ve hakların güvencesidir.

«1961 Anayasası, yargı organlarının bağımsızlığa kavuşturmakla, yasaların Anayasa uygunluğunu denetleyen Anayasa Mahkemesini kurmakla ve Danıştay'ın yönetsel kararları denetleme olanağını ge-

nişletmekle ülkemizi, demokratik hukuk devletinin gereği olan hukuk düzeni yolunda ileri bir aşamaya ulaştırmıştır...

«Ancak henüz ülkemizde adaletin etkinliği yeterince sağlanamamıştır. Adaletin bağımsızlığı da, daha sonra Anayasada yapılan değişikliklerle bir ölçüde zedelenmiştir...

«Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye Büyük Millet Meclisinde yeterli çoğunluğu sağladığında, bu Anayasa değişikliklerini kaldıracaktır.» (28)

Tüm yurtseverlerin bütünüyle katıldığı, katılacağı görüşler hepsi de. Ama bu görüşler somuta indirgendirildiğinde, gene teknik düzenlemeler çerçevesine hapsediliyorlar: «Mahkemelerle Yargıtay arasında ara mahkemeler kurularak Yargıtay'ın,

- Uyuşmazlık mahkemesi kurularak ve kamu kuruluşlarınca yapılan yanlışlıklardan ötürü her yurttaşın ayrı ayrı adaletle başvurması zorunluğu kaldırılarak Danıştay'ın
- Uzlaşmazlık konusu olmayan işleri adalet yoluyla izleme zorunluğu kaldırılarak bir çok mahkemelerin, yükü büyük ölçüde azaltılacaktır.» (29)

Sınırlı yapısal değişiklikler ise şu şekilde:

- «Doğal yargı yolundan ve yargı organlarının bağımsızlığından bütün sapmalar giderilecek ve önlenecektir.
- Yasalarımıza Anayasa, özgürlükçü demokrasi, çağdaş Türk toplum yapısı ve ekonomik yaşam arasındaki çelişkiler, tu-

(26) (CHP Programı. 'Ön Tasarı' s. 324-325)

(27) (Kardam, a.g.e. s. 153)

(28) (CHP Programı. s. 306)

(29) (CHP Programı. s. 308-309)

tarsızlıklar ve toplumsal adalete aykırıklar incelenerek kısa sürede giderilecektir. İnsanca ve hakça bir toplum düzeninin, hızlı ekonomik, toplumsal ve teknolojik değişimin gereği olan yasalar öncelikle hazırlanacaktır.

- Hukuk dili yalınlaştırılacaktır. Yasalar tutarlı biçimde düzenlenip dizinlenecektir. Öylelikle yurttaşların haklarını ve hak arama yollarını daha kolaylıkla kavrayabilmeleri sağlanacaktır.» (30)

Aynı şekilde:«

- Danıştay kararlarına etkinlik kazandırılacaktır.
- Adalet kolluğu kurularak, soruşturmada yürütme organlarının ve siyasal iktidarın baskı ve saptırma olanakları önlenecektir.
- Dar gelirliilerin hak aramalarını ucuzlaştırıp kolaylaştırmak üzere Devlet yardımı olanakları genişletilecektir. Toplumsal sigorta düzeni içinde hukuk sigortası dalı da kurularak, sigortalıların avukat ücreti ödemeksizin hak arıyabilmeleri veya kendilerini savunabilmeleri sağlanacaktır.» (31)

Ve belki de hepsinden önemlisi:

- Orduyu doğrudan ilgilendirmeyen suçlardan ötürü sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmaları sonucunu doğurabilen hükümler kaldırılacaktır.» (32)

Nihayet: «Can kutsallığı uyarınca ölüm cezası kaldırılacaktır.» (33)

Gerçekten de sonuna kadar sa-

vunacağımız ileri nitelikli adımlarla karşı karşıyayız burada. Fakat: «Devlet mekanizmasının demokratikleştirilmesiyle ilgili olarak alınması gereken bir diğer önlem de, bugünkü adalet sisteminin oluşturulmasıdır. Bunun için atılacak ilk adım, diğer devlet organları için olduğu gibi, yargıç ve savcıların da halk oylarıyla seçilmesidir.» (34) şeklinde tanımlanan «ilk adım» neden gözden kaçmış ya da kaçırılmıştır?

Ayrıca madem ki hukuk düzeni, daha «halkçı», daha «adil» bir biçime kavuşturulacaktır, ilkel komünal toplumdan miras kalmış en olumlu geleneklerden biri olan «jüri» sisteminden yararlanmak niçin düşünülmemiştir? Halkımız «cahil» olduğu için mi?

Ve bütün bunların ötesinde, mevcut hukuk düzeninin demokratikleşmesinin ve hatta aklanmasının temel koşulu: «12 Mart rejiminin sorumlularından, özellikle işkencecilerden hesap sorulması, bunların adalet önüne çıkartılmaları, bunların hâlâ oturmakta oldukları mevkilerden uzaklaştırılmaları, 12 Mart öncesi ve sonrası işlenen siyasi cinayetlerin suçlularının cezalandırılmaları.» (35) değil midir? Ama 12 Mart'ın temel sorumlularından bir Muhsin Batur'a, bir Kemal Kayacan'a kucak açan CHP'nin böylesine gerçek bir demokratlaşma sürecini başlatması, buna «cüret» etmesi düşünülebilir mi? Nitekim, CHP-MSP Koalisyonu sırasında, Ecevit, bir barış meleği pozunda, geçmişte olup bi-

(30) (CHP Programı. s. 309-310)

(31) (CHP Programı. s. 311)

(32) (CHP Programı. s. 312)

(33) (CHP Programı. s. 313)

(34) (Kardam. a.g.e. s. 154)

(35) (Kardam. a.g.e. s. 155)

tenlere «sünger» çekmeğe kararlı olduklarını açıklayarak 12 Mart sorumlularıyla tüm işkencecilerin yüreklerine su serpmemiş miydi?

CHP Programı'nın Kamu Yönetimi ile ilgili bölümünde ise şöyle bir görüş yer alıyor: «Bir kamu yönetiminin iyi işlemesini, halka doğrulukla, eşitlikle ve alçakgönüllülikle hizmet etmesini, yargı denetiminden de, hükümetin gözetimin de önce halk sağlayabilir. Bunun için kamu görevlilerinin eğitiminde halkla ilişkilere öncelik verilmelidir ve kamu görevlileri üzerinde halkın gözetimi ve denetimi kurumsallaştırılmalıdır.» (36) Bu kurumsallaştırma ise şöyle gerçekleştirilecek: «Böyle bir demokratik ve etkin kamu yönetimi düzenine geçilirken, yetki ve sorumluluk dağılımı, her kamu görevlisinin yetkisini ve sorumluluğunu genişletecek, fakat keskin çizgilerle de belirleyecek, denetimi kolaylaştıracak ve hizmette verimlilik ve hız sağlayacak biçimde yeniden saptanmalıdır. Öylece işi gereğince görülmeyen veya kendisine bağlı yönetim birimlerinin işleyişinden yakınan üst, bundan hangi görevliyi sorumlu tutabileceğini, kimden hesap sorabileceğini bilmelidir.» (37)

Ve daha somutçası: «Yurttaşların ve kuruluşların kamu yönetimiyle ve kamu görevlileriyle ilgili yakınmalarını dinlemek ve kovuşturmak üzere her ilde ve ilçede birer kamu yönetimi izleme kurulu oluşturulacaktır.

- Böylelikle, kamu yönetimince yurttaşlara karşı yapılabilecek her türlü haksızlığı veya rüşvet ve işi savsaklama gibi du-

rumları halkın denetleme olanağı artmış olacaktır.» (38)

Kamu yönetimini izleme kurullarında hangi nitelikteki «yurttaş»ların ve yine hangi kurumların temsilcilerinin yer alacağı açıklanmadığına göre, bu yurttaşlar sakın «halk plajlara hücum ettiği için denize giremeyen yurttaşlar» ve kuruluşlar da yine bu yurttaşların «ali menfaatleri»ni savunan kurum ve kuruluşlar olmasın? Bekleyelim, er-geç, göreceğiz.

Yerel Yönetim konusundaki yaklaşım da, gerçek demokratik bir özden yoksun görünüyor: «Ülkemizde gerek yerel yönetimin yetkileri ve kaynakları, gerek halkın yerel yönetime katılabilme ve onu denetleyebilme olanakları çok sınırlıdır. Cumhuriyet Halk Partisi, bu yetkileri kaynakları, olanakları arttırarak yerel yönetime ve yerel yönetimde, halka daha çok etkinlik kazandırmak üzere:

- Belediyelerin yetki ve görev alanlarını, kentlerin beklenen veya istenen gelişme alanları yönünde genişletecektir...
- Belediyelere, gelirlerini adaletli yollardan arttırabilmeleri, hizmetlerini gereğince yapabilmeleri ve geliştirebilmeleri için ve sağlıklı ve düzenli kentleşme için gereksindikleri gelir artışı sağlamak üzere, yasalarla geniş ve esnek yetki tanınacaktır.» (39)

Ve «halkçı» Ecevit'in «halkçı» iktidarında, «halk» belediyeleri şu şekilde denetleyecektir: «Belediye Meclisi toplantılarını halkın yakından izleyebilme olanakları art-

(36) (CHP Programı, s. 316)

(37) (CHP Programı, s. 317)

(38) (CHP Programı, s. 318, 319)

(39) (CHP Programı, s. 326, 327)

tırılacaktır»⁽⁴⁰⁾. Nasıl? Daha çok davetiye vererek. Anti-demokratik bir merkezi yönetimin simge ve uygulayıcısı durumundaki vali ve kaymakamlar için CHP'nin düşündükleri, daha da, ilginçtir: «Valilerin ve kaymakamların, il ve ilçelerindeki kamu kuruluşları ve hizmetleri arasında bağlantı, uyum ve işbirliği sağlamak ve halkın yapıcı ve girişimci gücünün gelişmeye katkısını hızlandırmak üzere YETKİLERİ GENİŞLETİLECEKTİR.»⁽⁴¹⁾

«Demokratik Sol»un halkı yönetime katma, yerel yönetimi demokratlaştırma yolundaki öneri ve vaatleri bunlardır işte. Oysa, sadece işçi sınıfı sosyalistleri değil, vali, kaymakam, karakol ve jandarma baskı ve terörünü etinde, kemiğinde yıllardan beri duymakta olan emekçi halkımız da çok iyi biliyor ki «Devlet» tarafından tayin edilen bu gibi «Devletli»lerin zulmünün sınırı yoktur ve bunu önlemek içinse: «Valiler, kaymakamlar, güvenlik kuvvetlerinin yöneticileri gibi halkla doğrudan ilişki içinde bulunan yerel organlar, halk oylarıyla seçilmelidir; ki bu organlar, halka karşı, halkın demokratik haklarını yok etmek için kullanılsınlar. Bu ayrıca, halkın oylarına güvenmenin ve bu oylara saygılı olmanın da asgari koşuludur.»⁽⁴²⁾

Gerçekten de halkı teşkilatlandırmadan, onun teşkilatlı girişimciliğinden sonuna kadar yararlanmadan, gerek yerel gerekse ulusal düzeyde politik karar mekanizmasının gerçek sahibi ve uygulayıcı-

sı haline getirmeden, «teknik» düzenlemelerle yetinmek, şirin sözcüklerin arkasına gizlenerek mevcut anti-demokratik düzenin özünü korumak değilse nedir?

e — «Ulusal Güvenlik» ve Barış :

Dünya sosyalist sisteminin giderek belirleyici niteliğe bürünen ekonomik, askeri ve politik gücü, CHP'yi barış konusunda «gerçekçi» bir tutum takınmaya zorlamışa benzer. Nitekim, CHP Programı'nda yeralan: «Barış bir bütündür. Onun için Türkiye kendi ulusal güvenliğini sağlarken, dünya barışına, özellikle bölge barışına yönelen tehlikeleri arttırmayan, azaltan, öylece bölge ve dünya barışına katkıda bulunan bir tutum izlemelidir...

«Uluslararası silâhlanma yarışının önlenmesine elverişli bir uluslararası ortak güven ortamı oluşması için kendine düşen çabayı her zaman göstermelidir.»⁽⁴³⁾ görüşleriyle bu gerçekliğin, belirli ölçüde de olsa, kavrandığı göze çarpıyor.

Ayrıca, Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye'nin önemini, etkinliğini ve ulusal yararını gerginliğe değil, uluslararası ilişkilerde yumuşamaya ve dünya barışının güçlenmesine bağlayan bir dış politika izleyecektir ve dünya barışının korku dengesine değil, insanlık sevgisine ve her ulusun bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün dokunulmazlığı ilkesine dayanması için çaba gösterecektir.»⁽⁴⁴⁾ denilmek suretiyle «Detant» olgusunun benimsendiği

(40) (CHP Programı. s. 331)

(41) (CHP Programı. s. 331)

(42) (Kardam. a.g.e. s. 154)

(43) (CHP Programı s. 347)

(44) (CHP Programı s. 355)

de daha somutça belirtilmiş oluyor.

Bununla beraber, Program'da «Ulusal Güvenlik» ve Barış konusunda belirtilen görüşlerin hiçbirinde, dolaylı yada dolaysız bir şekilde Türkiye'nin NATO üyeliğine, NATO'nun değerlendirilmesine, Türkiye-NATO ilişki ve çelişkilerine değinilmiyor bile. Oysa: «Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı (NATO), İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, artık bir sistem olarak ortaya çıkan sosyalist sisteme ve bağımsızlık ve egemenlikleri için savaşıyan sömürge ve yarı-sömürge halklarına karşı ABD ve İngiltere gibi emperyalist ülkeler tarafından kurulmuş askeri bir örgüttür. Gerek bu örgütün kuruluş amaçları ve gerekse çeyrek yüzyıllık yaşantısı boyunca gördüğü işlev, CHP'nin Seçim Bildirgesi'nin ne lâf plânında ortaya koyduğu iç politika hedefleriyle ve ne de dış politika hedefleriyle uyusmamaktadır. Kuruluş nedeni sosyalist sistemin varlığına bağlı olan, kendi varlığıyla dünyadaki değişik sistemlere sahip ülkeler arasındaki ilişkileri gerginleştiren, hızlı bir silâhlanma yarışına yolaçan, dünya barışını varlığıyla sürekli tehdit eden, ulusal kurtuluş savaşı veren halklara ya da ulusal bağımsızlıklarını elde etmiş üçüncü dünya ülkelerine karşı dolaylı dolaysız tehditler yönelten, halkların bağımsızlık ve demokrasi taleplerine karşı gerici rejimlere destek olan, böyle bir askeri örgüte üye olmakta Türkiye'nin hiç bir ulusal çıkarı yoktur ve böyle saldırgan bir örgüte üye olunarak, Seçim Bildirgesi'nin iddiasının tersine, 'Cihanda Barış' politikası güdülemez.» (45).

(45) (Kardam, a.g.e. s. 132, 133)

(46) (Kardam, a.g.e. s. 135)

Peki bu somut gerçeklik karşısında CHP'nin tutumu nedir?

«CHP Genel Başkanı Ecevit ve diğer parti yöneticileri, bütün bunlara rağmen, geniş halk yığınlarından ve parti tabanından gelen ve her geçen gün biraz daha güçlenen 'NATO'ya hayır!' istemine kulak asmamakta diretiyor, temelde NATO savunuculuğunu sürdürüyor.» (46)

O halde, «barışçı» CHP'nin Kıbrıs «uygulaması» da gözönünde tutulduğunda ve ayrıca Ecevit'in, Yunanistan'ın NATO'dan görüntü- te çekilmesiyle NATO'nun Güney Doğu kanadında meydana gelen «boşluğu» Türkiye'nin doldurmağa hazır olduğu şeklindeki «teminat»ı hatırlandığında, Türkiye'nin dünya ve bölge barışına gerçek bir katkıda bulunabilmesinin tek teminatının, gerektiğinde beyaz güvercinli barış meleği gerektiğinde ise çelik mihverli Kıbrıs Fatihi olabilen bir Ecevit ve onun sosyal demokrat partisinin değil, teşkilâtlı işçi sınıfımız ve emekçi kitleler olduğu bir kere daha bilince çıkartılır.

Türkiye işçi sınıfı sosyalistleri ve işçi sınıfımızla çalışan kitleler artık biliyorlar ki: «Türkiye'nin 'çatışımızda bağımsızlık savaşlarına öncülük etmiş olmanın şerefini ve itibarını dış ilişkilerinde gereğince değerlendirebilmesi' ve Orta-doğuda ve dünyada bir barış ülkesi olabilmesi, Türkiye'nin NATO'dan ve CIA-MİT-SAVAK işbirliği çerçevesinde 'yıkıcı faaliyetler' ile mücadele maskesi altında her türlü bağımsızlıkçı, demokratik, devrimci akımların her türlü yoldan bastırılmasının plânlarını yapan CEN-TO'dan çıkmasına, egemenliğine ve bağımsızlığına gölge düşüren i-

kili anlaşmaları ve yabancı askeri üsleri tasfiye etmesine, 'danışman' kisvesi altında devlet mekanizmasının en mahrem yerlerine kadar sızmış olan tüm asker ve sivil yabancı askeri birlikleri Türkiye'den uzaklaştırmasına bağlıdır» (47)

Bu kadarı, ilk adımdır, yerine getirilmesi gerekli ilk koşuldur. Ama, «Türkiye halkının 'geleceği ve güvenliği' Seçim Bildirgesi'nin iddia ettiği gibi her biri emperyalist bir ülke olan Batı Avrupa ülkeleri ile sıkı işbirliğine ve dayanışmasına değil, barış, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin en tutarlı müttefikleri olan sosyalist ülkelerle, Batı Avrupa da dahil olmak üzere, uluslararası işçi sınıfı hareketiyle ve ulusal ve bağımsızlık mücadeleleriyle sıkı işbirliğine ve dayanışmasına bağlıdır.» (48) gerçeği bilince çıkartılmadıkça, CHP'nin dünya ve bölge barışına katkısı «lâfzî», hadî diyelim ki sınırlı olmaktan öteye gitmeyecektir.

SONUÇ:

Atalarımız, «kişinin dediğine değil yaptığına bak» demişler. Doğru. Ama bir yerde, üslup ta kişiliğin aynası olduğuna göre, CHP Programını, Türkiye sosyal demokrasisinin aynası olmak bakımından incelemek, toplumumuzun geleceğine de ışık tutmuş olacaktı. Şimdiye kadar bu yapılmışa çalışıldı. Cumhuriyet Halk Partisi'nin ne dediği ve ne demediği açık bir şekilde ortaya konulduktan sonra, özellikle 7 aylık iktidar dönemini izleyen sürede CHP'nin neler yaptığına, daha doğrusu neler yapmadığına eğilmek gerekiyor. Ve bu «gerekliklik» yerine getirildiğinde görüldüğü ki CHP'nin iktidara gel-

me stratejisi, mevcut demokratik mevzilerin içtenlikle korunması ve yeni demokratik mevzilerin kazanılması için işçi sınıfımızın ve emekçi kitlelerin teşkilatlı demokrasi mücadelesine dayanan, bu mücadele ile dayanışma içinde olan, bu mücadeleden güç alan ve dönerek bu mücadeleyi örgütleyen bir strateji değildir. Gerçekten de, ör-örneğin Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve bu mahkemelere karşı yöneltilen mücadele konusunda, bir CHP Genel Sekreteri'nin, bir CHP'li İzmir Belediye Reisi'nin beyan ve tutumları gözönünde tutulacak, CHP'nin bu mücadeleye neredeyse «istemiyerek», «kendi iradesi dışında», işçi sınıfımızın «dürtmesi» ile sürüklendiği hatırlanacak olursa, tüm yüksek, öğrenim kurumları faşistlerin işgali ve yurtsever gençlikse emperyalizmin silâhlı uşaklarının saldırısı altında iken CHP'nin aktif bir mücadele-den ateşten kaçarak gibi kaçtığı dikkate alınırsa, günden güne etkinliği artan pahalılık ve işsizlik cehennemi karşısında Türkiye sosyal demokrasisinin kitlelere sabırdan başka hiç bir şey önermediği bilince çıkartılırsa, işçi sınıfının sosyal muhalefeti sonucunda yıkılıp gitmesine ramak kalmış bir Türk-İş'e, işçi sınıfımızın sınıfsal ve kitlesel örgütü DİSK karşısında Ecevit ve CHP aracılığı ile hâlâ itibar, hâlâ kredi kazandırıldığı, işçi sınıfının düşmanı Halil Tunç'un kendisini sık sık «ziyaret» eden Ecevit'le aralarında hiç bir fikir ayrılığı bulunmadığını defalarca beyan ettiği unutulmayacak olursa ve hepsinden önemlisi Türkiye işçi sınıfı sosyalistleri ile tüm yurtseverlerin ve demokrat unsurların kendi ör-

(47) (Kardam, a.g.e. s. 140, 141)

(48) (Kardam, a.g.e. s. 145)

gütleri olan DİSK, TÖB-DER gibi örgütler kanalıyla barış, bağımsızlık, özgürlük ve demokrasi konularında yaptıkları dayanışma çağrılarının CHP tarafından dolaylı ya da dolaysız şekilde reddedildiği gerçeği örtbas edilmek istenmezse, Türkiye sosyal demokrasisinin demokrasiden, demokrasi mücadelesinden neyi anladığı ve neyi anlamadığı çok daha iyi kavranılmış olur. Bütün şairane poz kesmelere, bütün «alçak gönüllü» tebensümlelere, bütün «çağdaşlık», «halkçılık» ve «demokratik solculuk» teranelerine rağmen Türkiye sosyal demokrasisi işçi sınıfımızın ve emekçi kitlelerin teşkilatlanarak bilinçlenmelerinden ve bilinçlenerek teşkilatlanmalarından, azrailiden korkar gibi korkuyor. Haklı da. Çünkü gerçekten de, işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin bilinçli teşkilatlanması, ergeç, tüm sömürü biçimlerine son vererek, genel ve özel anlamda, sömürünün, «azrail»i olmuştur mu?

Bugün açıktır ki CHP'nin iktidara geliş sürecinin kanlı ve azaplı faturasını işçilerimiz, topraksız ve az topraklı köylülerimiz, aydınlarımız, yurtsever memurlarla gençliğimiz ödüyor. Uluslararası ve yerli tekellerin egemenliğine karşı tüm çalışan kesimler, çok kereler, CHP ile birlikte değil, hatta CHP'ye rağmen, CHP'nin koyduğu sübjektif ve objektif engelleri aşarak, yığıtçe mücadele ediyorlar ve CHP bu kitleleri hemen her zaman çok ama çok arkalardan o da, nerdeyse istemiyerek izliyor. Somutta, «siz, benim için, sosyal demokrasi için, halkın «umudu» Ecevit için mücadele edin. Yalnız hapse de girseniz, işkenceye de uğrasanız, açta kalsanız, bir deprem de tüm allenizi de yitirseniz, hatta mücadelede kendi hayatınızı da verse-

niz, sakın ileri gitmeyin. Çünkü umut yılına, ışık yılına giriyoruz 1977'yle. Seçim yılıdır çünkü bu yıl» diyor.

Böylece MC iktidarına karşı, kitleleri aktif mücadeleye sokmaya-rak bu iktidarın ömrünü uzatan; bırakın kitlesel mücadeleyi, parlamentonun sağladığı olanaklardan bile yeterince yararlanmayı redderek MC'nin 1977 seçimlerine kadar daha da yıpranmasını bekleyen ve dolayısıyla «keskinleşecek» toplumsal çelişkilerin parsasını toplamayı umutlayan, daha doğrusu amaçlayan CHP, özünde, objektif olarak «goşizm» yaparken, yıkabileceği bir iktidarın can çekişmesini uzatmakla, yine objektif olarak bu iktidarın ve onun yaptıklarının yanında yer alıyor, onu desteklemiş, ona kan ve can vermiş oluyor. Oysa tarih ve kitleler politik eğilimlerden ve bu eğilimleri temsil edenlerden, sadece yaptıkları ve yapmadıkları için değil, ama daha çok yapmadıkları için de hesap sorarlar ergeç. İşçi sınıfımız, emekçi kitleler, yurtsever aydın, memur ve gençler CHP'nin kendi omuzlarına, kendi ekmeklerine, kendi kanlarına basarak iktidara yürüdüğünü bugün bütünüyle göremiyorlarsa yarın mutlaka görecekler ve işte gerçek bilinçlenmenin o tarihsel dönüm noktasında, barış, özgürlük, bağımsızlık ve demokrasi için yığıtçe mücadele etmiş olanlar sosyal demokrasiye toplumsal muhalefetin gerçek faturasını sunacaklar.

Elbette cinayetler, açlık, baskı, terör ve işkence karşısında, çok kereler susmayı ve böyle bir ortam içinde «umutsuzluğun» umudu olmayı bekleyen, diğer bir deyişle «ben iktidara gelmezsem açlık var, cinayet var, işkence var, faşizm var» diyerek, somut anlamda işçi

sınıfımıza, emekçi kitlelere ve tüm yurtseverlere «şantaj» yapan CHP'nin ne olduğunu ortaya koymak, sosyal demokrasinin maskesini düşürmek, onu ideolojik olarak mahkûm etmek bir şeydir; faşizme karşı, baskı ve teröre karşı sosyal demokrasiye dayanışmanın en içten elini uzatmaksa başka bir şey. Hayatın bu diyalektiği karşısında, mızıldayıp duran, fare deliğine saklanan, «ben sana küstüm» diyen sosyal-demokrasiyi ortak hedefler etrafında barış ve demokrasi mücadelesine çekmek görevi, elbetteki işçi sınıfı sosyalistlerine ve onların örgütlerine düşüyor. CHP'ye ve onun tavan ve tabanına, bu ortak hedeflerin, başlıcalarının neler olduğunu bir kere, bir kere daha duyurmamız, bir kere daha açıklamamız gerekiyor:

- Tüm ikili anlaşmalara, NATO, CENTO ve Ortak Pazar üyeliğine son.
- Düşünce ve örgütlenme konusundaki tüm anti - demokratik yasa ve uygulamalara son. Somutça 141 ve 142 ye son.
- İşçi sınıfına referandum hakkı. Lokavta son.
- Kamu kesiminde çalışanlara grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklar.
- Doğudaki şoven baskılarına son.
- Dış ticaretin, bankaların, sigorta şirketlerinin ve tüm tekelleri kuruluşların millileştirilmesi. Tekelci sermayenin egemenliğine son.
- Gerçek bir toprak reformu. Ağa baskısına, aracı, tefeci sömürüsüne son.

Burjuvazinin «azami» programı karşısında, işçi sınıfı sosyalistlerinin «asgari» taleplerinin bir kısmı bunlar olabilir ancak ve bu «asgari» taleplerden dönüş söz konusu olamaz.

Öte yandan, Türkiye'nin barış, demokrasi, özgürlük ve bağımsızlık içinde yaşamasına «özlem» duyan tüm sosyal demokratlar şu gerçekleri bilmelidir ki, Türkiye'de gericiğin saldırıları karşısında, CHP'nin Programını gerçekleştirmek için bile, Türkiye işçi sınıfının ve diğer çalışan kitlelerin aktif desteğini almak zorunluluğunu inkâr edenler ergeç hüsrana uğrayacaklardır. Diğer bir deyişle, kitleleri sadece «oy davarı» gibi görmek, onun teşkilatlanma ve bilinçlenme yolunda attığı somut adımları ve başarılarını görmezlikten gelerek, demokrasiyi bir «sandık» sorunu sanmak, sınıf ve tabakaları teşkilatları ile değil de tek tek görmeğe ve göstermeğe çalışmak, Türkiye için de, Türkiye sosyal demokrasisi için de çıkmaz yoldur. Kendi azami programlarında yeralan öneri ve görüşlerin sosyal demokrasinin «özlem» lerinden değil de, dünya işçi sınıfının ve Türkiye işçilerinin varmış olduğu aşama ve oluşturdukları taleplerin bir ürünü, bir türevi olduğunu görmeyerek, Türkiye'de işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin en güçlü, en bilinçli ve en kararlı örgütleri olan DİSK, TÖB-DER gibi örgütlerle dayanışmayı reddetmek, horlatılmağa çalışılan faşizm karşısında sosyal demokrasiyi de güçsüz, iradesiz ve yalnız bırakır. ABD emperyalizminin de, ülkemizdeki işbirlikçilerinin de gerici tekelleri sermaye çevrelerinin de ve onların silâhlı uşaklarının da istedikleri budur temelde.»

Herşeyi açıkça konuşmaktan korkmuyoruz. Türkiye işçi sınıfı sosyalistleri, bugün olayların objektif gelişimini ve bu gelişimin kendi iradeleri dışında, işçi sınıfımıza, emekçi kitlelere ve yurtsever gençliğimize nasıl etkiğini somut olarak görüyorlar. Bununla bera-

ber, olayların gelişmesini görmek ve izlemek, olayların sosyal determinizminin dışına bütünüyle çıkmak değildir elbette. Günümüzde Türkiye'de teknik ve özellikle insan üretici güçlerinin gelişim düzeyine ve bu düzeyi etkileyen uluslararası koşullara bağlı ve bağımlı olarak varılan dönüm noktasında, toplumumuzu olduğu yerde tutmağa, hatta geriye çekmeğe çalışan, tarihsel anlamda «mürteci» güçlerle, Türkiye'yi gerçekten barıştan yana, demokrat ve bağımsız bir toplum haline getirmek için mücadele veren toplumsal sınıf ve tabakalar arasındaki savaş, CHP'nin konumuna, söz yerindeyse, «stratejik» bir önem kazandırmış bulunuyor. Sosyal demokrasinin tüm hastalıkları ve zaafı ile malûl, bununla beraber gene de faşizmin karşısında olmağa çalışan CHP'nin ne olduğunu ve ne olmadığını bilince çıkartarak, sosyal demokrasiye faşizm, gericiilik, militarizm ve tekeller egemenliğine karşı verilen mücadelede el uzatan Türkiye sosyalistleri açıkça biliyorlar ki: «Hedef elbette işçi sınıfının ve diğer emekçi yığınların sorunlarına hiç bir köklü çözüm getiremeyecek olan bir CHP Hükümeti değildir. Burjuvazinin bir kesimi, kendi başına, burjuva demokratik nitelikte ve dolayısıyla kendi yararına hiç bir köklü dönüşüm yapacak durumda değildir. Bu dönüşümleri gerçekleştirmek, dün olduğu gibi, bugünde işçi sınıfının omuzlarındadır. Bir CHP hükümeti döneminden geçilse de, geçilmesede, hedef, burjuvazinin işçi sınıfından korkarak terk ettiği burjuva demokratik dönüşümleri gerçekleştirmek, ama bununla sınırlı kalmayıp, geri dönüşün kapılarını kapa-

mak, yani geniş devletleştirmelerle, köklü ve demokratik bir toprak reformuyla yabancı sermaye desteğindeki işbirlikçi burjuvazinin, büyük toprak mülkiyetinin ekonomik ve siyasi güçlerini kırmak, yarının sömürsüz 'akgünler'ini kurmanın temel koşulu olan halk iktidarını, ileri demokratik düzeni kurmaaktır. Ve bunun için de, işçi sınıfının, köylülüğün ve orta tabakaların temsilcilerinden oluşacak bir hükümeti işbaşına getirmektir. 'Akgünler'in şafağı ancak böyle bir hükümet olabilir.»⁽⁴⁹⁾

Elbette ki gökten zembille inmeyecek böyle bir hükümet. Özellikle Türkiye'de «çiçeklenen» sosyal demokrasinin, tüm dayanışma çağrılarına kulak tıkayan olumsuz tutum ve davranışlarına rağmen, Türkiye işçi sınıfı sosyalistleri gerçekten «halkın iktidarı»na giden yolda, faşizme, emperyalizme, uluslararası-yerli tekeller egemenliğine karşı verilen barış, demokrasi, özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinde sosyal demokratlara el uzatmağa hazırdırlar ve uzatıyorlar da. Ama ne sosyal demokrasinin kuyruğuna takılmak, ne de Marksçileninci ilkeleri inkâr ederek «antikomünizm», ve anti-sovyetizm soyusuzluğuna düşmek ve düşürülmek anlamına gelmiyor bu el uzatma.

Günlük ve kısa süreli hedefler açısından bakıldığında bütün burjuva politika ve eğilimleri gibi, sosyal demokrasi de, (ama ancak bu çerçeve içerisinde), «gerçekçi»dir. İşte bu gerçekçilik, sosyal demokrasiyi, hele işçi sınıfı sosyalizminin yeterince gelişmediği ülkelerde, daha da dar ufuklu, daha da «pragmatik» daha da katı ve uzlaşmaz kılar çok kereler. Ve tarihin ve toplumun gelişimi içerisinde, bir yer-

(49) (Kardam. a.g.e. s. 176, 177)

de kendi pratik eylemlerinden bağımsız olarak, objektif anlamda ortaya çıkan bir iktidar olasılığı, sosyal demokrasiyi, işçi sınıfı sosyalistlerini «ciddi»ye almamak sarhoşluğuna ve körlüğüne düşürülebilir. İşte bugün Türkiye'de olan da budur bir bakıma. Türkiye «Demokratik Sol»u, Türkiye işçi sınıfı sosyalizmini «etin ne budun ne?» diyerek dikkate almak istemiyor. Oysa Türkiye işçi sınıfının 60 yıllık mücadelesinin yanında, dünya sosyalist sisteminden, uluslararası işçi sınıfı mücadelesinden de somut destek ve güç alan işçi sınıfı sosyalizmi, sosyal demokrasinin tek ölçütü olan nicelikle «oy sayısı» ile, sandık politikası ile ne değerlendirilebilir ne de kavranılabilir. İşçi sınıfı sosyalizmi temelde teşkilât, bilim ve bilinç demektir ve işte bu teşkilatlılık, bilim ve bilinçtir ki kitlelere er-geç, «kurtuluş» un ve «umud»un, sosyal demokrasi de değerli yüce sosyalizmde olduğunu gösterir kaçınılmaz olarak.

Ne kendimizi ne de başkalarını kandırmağa ihtiyacımız yok. Gelecek kesinlikle bizimdir. Ama geleceği, bugünden hazırlayabilmek için şimdiden neler yapabiliriz ve yapmalıyız? Sosyal demokrat partilerin uzlaşmaz tutumları karşısında benimsenecek yol ne olmalıdır? Gerçekleri gözden yitirmeden ve ülkemizin kendine özgü koşullarını hiç bir zaman unutmadan, birbirleriyle diyalektik bir bütün oluşturan sekterizme ve kuyrukçuluğa düşmemek için izlenilecek ittifaklar politikası hangi hedefler etrafında somutlaştırılabilir? Bu konuda SBKP MK Genel Sekreteri Leonid Brejnev'in şu sözlerinin işçi sınıfı sosyalistlerine ve gerçeğe ışık tutabileceğini ileri sürmek, maddi temelden yoksun bir iyimserlik değildir kanımızca: «Sosyal demok-

rat parti önderlerinin büyük bir çoğunluğu, özellikle de Sosyalist Enternasyonal'de seçkin olanlar, komünizmle savaşmayı, sosyalist ülkelerle savaşmayı asıl görevleri sayıyorlar hâlâ. Bu önderlerden bazıları kendi reformcu politikalarının çöküşünü, ötekiler de sosyalist amaçların yerini alan tekelci - devlet kapitalizmini gizlemek için, anti-komünizmi bir maske olarak kullanmaktadırlar; biz bunun bilincindeyiz....

«Bu yüzden, dünyanın bu tehlikeli anında, sosyal demokrat önderlere şunu bir kere daha anımsatmak için bu forumdan yararlanacağız: Günümüz işçi sınıfı, emperyalizme verdiği savaşta elindeki olanakları sizin yüzünüzden tam olarak kullanamıyor; siz ve anti-komünizminiz, bunun gerçek sorumlularısınız... «Sosyal demokrasi karşısındaki tutumumuz bundan açık olamaz. Sosyal demokrat hareket saflarında yeralan ve ilkeleşmiş Marksçı-Leninci fikirler yönünden ideolojik ve siyasal karşıtlarımız olan kişilerle savaşıyoruz ve savaşıyoruz. Aynı zamanda, barış uğruna, emekçi halkın çıkarları uğruna ve emperyalizme karşı savaşılmaya gerçekten hazır olanlarla işbirliği yapmayı ve ortaklaşa eylem yürütmeyi kabul ediyoruz. Ülkelere, politikasından sorumlu olan işçi partileri de dahil, tüm işçi - sınıfı partilerinin birleşik eylem yürütmelerine duyulan ihtiyaç bugün özellikle günceldir; bu konu, hayati önemdeki sorunları, her şeyden çok da; yeni bir dünya savaşının engellenmesine, bir Avrupa güvenlik sistemi kurulmasına ve faşizm tehdidiyle savaşılmaya ilişkin sorunları kapsar.» (50)

Hedefler böyle duru bir şekilde konulunca, «Akgünler»in şafağına

giden yolda, Türkiye işçi sınıfı sosyalistlerinin, sosyal demokrasiye karşı, ilkelere den hiç ödün vermeden, sonsuzca esnek davranabilen

bir kararlılık, bilinç ve teşkilatlılık içinde olmaları gerektiğini artık bilince çıkartmaları gerekmiyor mu?

(⁵⁰) (Uluslararası Komünist Partiler ve İşçi Partileri Toplantısı, Moskova 1969. Prague, 1969, s. 164-165. 'Ernst Henry.' Solun Güçbirliği. Konuk Yayınları'ndan naklen. s. 201)

Zulme ve Sömürüye Karşı Kitle Eylemleri Yükseliyor

Gün geçtikçe daha korkunç bir hal alan hayat pahalılığı ve işsizlik kitlelerin MC iktidarına, onun da ötesinde soygun düzeninin kendisine nefreti, ve tepkileri artırıyor. Tam bir açmaza düşen iktidar ortakları birbirlerini görülmemiş bir şekilde suçluyor, birbirlerinin başına çorap örmeye çalışıyor, diğer yandan da sanki bir yapışkanla birbirlerine tutturulmuş, ya da şeytanın lanetine uğramış gibi bağlarını koparamıyor, ortaklıklarını bir türlü feshedemiyorlar. Ve bu çıkmaz içinde onlar, eski iki paslı silahı kullanmaya hız vermişler: Bir yandan halkı yalan ve demagojiyle uyutma, diğer yandan zulümle sindirme.

Bütçe görüşmeleri sırasında yalan ve demagojiyi görülmemiş boyutlara vardurdılar. «Böyyük Türkiye» diyorlar, «Lider Türkiye» diyorlar, «Türkiye'yi dünyadaki ileri on devlet arasına sokacağız ve onları da geçeceğiz» diyorlar. «Ağır sanayi, mutluluk, refah!..» diye haykırıyorlar. Hani adamlar nerdeyse cenneti alayı ayağımıza kadar getirecekler.. İnsan kendisini bir tiyatrodan sanıyor.. Bazan tepesi atıyor insanın, bazan sirk soytarılarını seyrederek gibi kahkahalarla gülüyor.. Bu adamlar kitleleri bu mavallarla uyutabilecek kadar enayi mi sanıyorlar?. Kitleler Türkiye'nin ne durumda olduğunu bizzat kendi yaşantılarından bilmiyorlar mı? İki bin lira maaş alıp bin liraya kiralık ev bulamayan kişiye bütün bu tıraşlar ne anlatır ki.. Evine, et yumurta, süt, peynir alamayan, delinmiş ayakkabısını değiştiremeyen milyonlar bu palavraları yutarlar mı?. Yutmadıklarını onların televizyon kameralarına yönelmiş küfürlerinden, sömürüye ve zulme karşı alanlarda yükselen yumruklarından anlıyoruz. Ve gerçekler böyle olduğu içindir ki «Ortaklar» aynı zamanda öteki silahlarını işletiyorlar, kitleler üzerindeki terörü, zulmü habire artırıyorlar.

Türkiye'nin görünümü bugün özetle şudur: Halk kitleleri iliklerine kadar soyulmakta, sömürü yoğunlaştıkça yoğunlaşmakta ve bir mutlu azınlık semirdikçe semirmektedir. Evet, ülkemizde gerçekten giderek «böyyüyenler», gelişenler, «mutlu» olanlar var. Var ama, halk değil, bir avuç kapitalist ve büyük toprak sahibi. Buna karşılık halk çoğunluğu ise hızlı bir yoksullaşma içinde. Bu çelişki gözlerden saklanacak gibi değil, Sömürülen kitleler tepkilerini giderek artan bir biçimde yüze vuruyorlar, örgütleniyorlar, mücadele ediyorlar. Mutlu azınlık, onların iktidari ise bu tepkilere zulümle karşılık veriyor.

Sermayenin en gerici temsilcileri AP, CGP ve MHP kitlelerin artan nefreti ve tepkileri karşısında şaşkına dönmüşlerdir. İktidarı yitirmek onları feci şekilde ürkütüyor. Sınırlı da olsa bir demokratik açılmanın kitlelerin mücadelesine büyük bir güç kazandıracağını biliyorlar. Olağanüstü dönemlerle, sıkıyönetimlerle ayakta kalmış CGP yeni bir seçimle silinip gitmekten ürküyor. Sıkıyönetimlerle güç kazanmış, faşist milis örgütleri kurmuş MHP bugünkü durumunu, adeta son bir şans gibi değerlendirmeye, anarşi ortamında iktidar olmaya hevesleniyor. MC ortaklığı çöker, seçimler yapılır ve demokratik bir açılma sağlanabilirse faşist beslemeler için işlerin iyi gitmeyeceğini biliyor. İşte bu nedenle ortaklar kan akıtmağa devam ediyorlar, sıkıyönetim peşinde koşuyorlar.

Ancak MC'nin terörü ve zoraki anarşi yaratma çabaları kitleleri sindirmeye yetmiyor. Yeni yılda demokratik kitle örgütlerinin çeşitli illerde koydukları miting ve yürüyüşlere gösterilen ilgi bunun kanıtıdır. TÖB-DER, TÜM-DER ve TÜTED'in düzenlediği bu toplantılara geniş kitleler katıldı. 22 Ocak günü Denizli, Mersin ve Giresun'da, 29 Ocak'ta Diyarbakır, Bursa ve Zonguldak'ta, 5 Şubatta da Ankara'da yapılan mitingler ve yürüyüşler, tüm baskı ve engellemelere rağmen başarıyla sonuçlandı. Bu illerin her birinde mitinglere katılanların sayısı 30-40 bini aştı. Ankara'da ise yüz bini buldu. Öğretmenler, memurlar, teknik elemanlar, işçi ve köylüler, çalışan halk yığınları faşist baskıları, sömürüyü, hayat pahalılığını, işsizliği protesto ettiler, ekonomik haklar talep ettiler, özgür ve insanca bir yaşam uğrundaki istek ve özlerylerini dile getirdiler.

Üç demokratik kitle örgütünün düzenlediği bu gösterilerin başarısı, demokratik örgütler güçbirliği yaptıkları, kitlelerle iyi diyalog kurdukları, yeri ve zamanı iyi seçtikleri zaman konan demokratik eylemlerin başarıyla sonuçlanacağını gösteriyor. Yine bu, aceleye getirilmiş, iyi hesaplanmamış hareketlerin başarısızlıkla sonuçlanmasını da açığa kavuşturuyor. Gerici güçler bu toplantılara saldırma,

onları faşist militanları vasıtasıyla provake etme imkânını bulamadılar. Ama bu kez de onların görevini maocu bozguncular üstlendi.

Maocu Bozguncular rollerini oynuyor

Maocular bu toplantılara katılıp yönünü saptırmaya çalıştılar. Kitleler faşist baskılara, sömürgeciliğe, emperyalizme ve gericillığe karşı seslerini yükseltirken, onlar her zamanki karşı devrimci, anti sosyalist slogan ve pankartlarıyla ortalığı bulandırmayı, hedef şaşırtmayı denediler. Özellikle taşrada Sayıları üçyüz-beşyüzü aşmayan bu gruplar, kendilerine fırsat verilmeyince kitlelerin üzerine ateş açacak kadar azgınlıklarını ileri götürdüler. Denizli’de, Diyarbakır’da ve Ankara’da maocuların giriştiği bu saldırılar onbinlerin gözü önünde cereyan etti. Ama yine de onlar, yayın organlarında «revizyonistler halka ateş açtı» demekten geri kalmadılar. Bunun, devrimci güçlere saldıran, cinayet işleyen, sonra da cinayetleri ve anarşiyi sol’un üstüne yıkmaya çalışan faşist beslemelerin tutumundan ne farkı var. Aslında maocuların bugün sadece karşı-devrimci bir rol oynadıklarına aklı başında hiç kimsenin kuşkuşu kalmamıştır. Nitekim bu eylemler sırasında MC iktidarının, komando bozuntularının yapamadığını onlar yaptılar. Objektif olarak emperyalizme, onun yerli uşaklarına, kapitalistlere hizmet eden maocuların bu marifetlerinin yararı şu ki artık kitleler önünde maskeleri düşüyor; heyecanlı «devrimci» görünme numaraları iflas ediyor. Son eylemler sırasında bu durum somut olarak görüldü. Maocu gruplar demokratik kitle hareketinin dışına atıldılar, tecrit oldular.

Maocu kurmayların niyetleri üstünde herkes daha ciddi şekilde düşünmelidir. Bu bayların devrimcilik adına ne yaptıkları artık ortada. Maocu hareket ajanlar, provakatörler için son derece uygun bir alan.

Kendi milisleriyle bu toplantıları engelliyemiyen, provoke edemiyen MC iktidarının imdadına maocular yetişti. Ankara valisi Durmuş Yalçın, Ankara mitingindeki olayları bahane ederek her üç demokratik örgütü kapattı. Gericiler, «maocular ve leninciler birbirleriyle savaşıyor» diyerek kamuoyunu yanıltmak için uygun fırsatlar ele geçirdiler.

MC İktidarı Demokratik Güçleri Susturamaz

Ankara Valisi Durmuş Yalçın daha önce de yasaları çiğneyerek TÖB-DER’i kapatmış ve bu yasa dışı işlem Danıştayca durdurulmuştu. Bu haksız eylem öğretmen kitlesinin kendi örgütlerine daha da

güçlü biçimde sahip çıkmalarına yolaçmıştı. Ama MC iktidarının hırslı dizginlenemiyor. O, ne pahasına olursa olsun, demokratik örgütleri kapatmak, en küçük demokratik hakkı bile işlemez hale getirmek istiyor. MC iktidarını yasaları bu derece çığnemeye iten şey onun iflah olmaz çöküntüsüdür. Nitekim üç demokratik örgüt hakkındaki bu işlem de Danıştayca durdurulmuştur.

Egemen ve gerici güçler ne yapsalar boşunadır. Onları ne iktidar gücü, ne faşist milisler, baskı ve terör, ne de yalan demagoji kurtaramıyacaktır. Ülkemizde emperyalizme, sömürgeciliğe, faşizme ve her türlü gericiliğe karşı kitlelerin demokrasi ve sosyalizm uğrundaki mücadeleleri gelişiyor ve gelişecektir.

TÖB-DER Genel Sekreteri Mustafa Düzgün'ün Diyarbakır Mitinginde Yaptığı Konuşma

Emekçiler, yurtseverler, devrimciler; selâm sizlere!

Daha dün Mersin'de, Denizli'de Giresun'da EKONOMİK ve DEMOKRATİK haklarımızı almak için onbinler yürüdü. Bugün Zonguldak'da, Bursa'da, Diyarbakır'da onbinler yürüyor. 5 Şubat'ta Ankara'da yüzbinler yürüyecek. Emperyalizmin, sömürgeciliğin, faşizmin, feodal gericiliğin baskı ve sömürü çarkını kırmak için, yoksulluk çemberini yarmak için, eğitim emekçileri, memurlar, yurtseverler, devrimciler elele, omuz omuza yürüyorlar.

Kardeşler,

Pahalılığın ve işsizliğin dayanılmaz bir hal aldığı; ilerici, demokrat, devrimci öğrencilerin, öğretmenlerin, işçilerin, köylülerin, memurların öldürüldüğü; halkımızın ilerici ve devrimci örgütlerine saldırı ve sabotajların yoğunlaştırıldığı günlerde yaşıyoruz.

Can güvenliğimizin tümden yokedilmeğe çalışıldığı; faşizmi yerleştirmek girişimlerinin gittikçe yoğunlaştırıldığı; okulların komando sürülerinin karargahı haline getirildiği; öğrenim özgürlüğünün artık kalmadığı; insanlarımızın işe ve aşa muhtaç bırakıldığı günlerde yaşıyoruz.

Emperyalizm ve uluslararası gericilik, dünya devrimci sürecinin etkin gücü karşısında her geçen gün gerilemekte; ulusal ve toplumsal kurtuluş hareketleri emperyalizme ve sömürgeciliğe ağır darbeler indirmektedir. Sosyalist sistemin, dünya işçi sınıfının ve ulusal kurtuluş hareketlerinin enternasyonalist birliği ve dayanışması karşısında hırçınlaşan emperyalist ve sömürgeci güçler, dünyayı barut

ve kan vadisine çevirmek istemektedirler. Emperyalizmin tüm baskı ve zulmü, dünya devrimci güçlerinin hergün yeni zaferlerle sonuçlanan güçlü ve kararlı mücadelesi karşısında gerilemekte, emperyalizmin ve sömürgeciliğin tarihin karanlıklarına gömüleceği günler hızla yaklaşmaktadır.

Emperyalizmin ve sömürgeciliğin uluslararası plandaki bu geriyeışı, Türkiye'deki yandaşlarını daha derinden etkilemekte; emperyalizmin payandalığını yapan tüm sömürgeci ülkelerde olduğu gibi, Türkiye hakim sınıfları da bunalımları aşmanın, sömürüyü devam ettirebilmenin telaşı ve hırçınlığı içinde, özgürlük ve demokrasi mücadelesi veren halkımıza saldırmaktadırlar.

— Siirt'te, Bingöl'de, Beytüşşebap'da, Şırnak'da, Tunceli'de, en son Silopi'de; ve de ülkemizin dört bir yanında halkımıza silahlı saldırılar düzenlenmesi ve MC'nin insanlık dışı zulmü bundandır.

— Bölgemizin zenginlik kaynaklarını Batı burjuvazisine peşkeş çekmeleri; bizleri sanayiden, işten, ekmekten mahrum bırakıp metropol kentlere göçe zorlamaları bundandır.

— Faşist baskı ve terörü şiddetlendirmeleri bundandır.

— DGM'leri yasalastırmak istemeleri bundandır.

— TÖB-DER'i kapatmaları, DİSK'e saldırmaları bundandır.

— Onbinlerce eğitim emekçisini, memuru, işçiyi kıymaları; açlığa ve sefaletle sürüklemeleri bundandır.

— Okulları faşist komando sürülerinin karargahı haline getirmek istemeleri bundandır.

— İlerici, demokrat ve devrimci gençlerin, öğretmenlerin, işçilerin memurları, köylülerin öldürülmeleri bundandır.

— Baştan beri süregelen, özellikle son zamanlarda daha da yoğunlaştırılan ırkçı-şoven ve asimilasyoncu uygulamalar, soykırımları bundandır.

— Yüzyılımızda etkisizleştirilebilen depremleri adeta yardıma çağırmaları, onbinlerin ölümünü kendi yararlarına nüfus planlaması saymaları, sağ kalanları göçe zorlamaları bundandır.

Kardeşler,

Rüşvetin, dolandırıcılığın, karaborsacılığın, sahtekarlığın alıp yürüdüğü; emekçilerin işe ve aş a muhtaç edildiği; fiyatların ücretleri çoktan aştığı bir dönemde egemen sınıfların ve onların siyasi temsilcisi MC'nin sözcüleri halkımızın gözüne baka baka kalkınmadan, refahtan, ucuzluktan sözdebilmektedirler.

1970'den bu yana fiyatlar yüzde 400 arttığı halde, aynı dönem içinde ücretler yüzde 25 kadar arttırıldı. Emekçiler her geçen gün yoksulluğa, açlığa itilirken; insanlarımız açlıkla bulaşıcı hastalıkla pençeleşirken Türkiye burjuvazisi; milyarlarına milyarlar katmaktadır.

Öte yandan egemen güçler, yayınladıkları kararnamelerle 400.000 işçiyi memurlaştırarak, az sayıda memuru da grevsiz işçi yaparak çalışanların birliğini daha da bozmak için düzenbazlıklarını devam ettirmektedirler.

Uzunca bir geçmişe sahip olan demokratik öğretmen hareketi, her aşamada kendisini yenileyerek gelişmiş, günümüzde TÖB-DER'le daha ileri boyutlara ulaşmış bulunuyor. Egemen güçlerin tüm baskı, kıyım ve zulmüne rağmen şube sayımız 630'u aşmış, üye sayımız 140.000'e ulaşmıştır. Örgütsüz öğretmenler kitle halinde saflarımıza katılıyorlar. Türkiye eğitim emekçileri bir yandan özlük ve meslek sorunlarının savaşını verirken; bir yandan da bağımsızlık, demokrasi, barış ve özgürlük mücadelesinde etkin görevler yüklenmektedir.

Türkiye eğitim emekçileri toplumsal köken yönünden dargelirli kesimlerden geldikleri için; üretimde bulunan kalifiye eleman yetiştirmekle dolaylı da olsa üretim faaliyetine katıldıkları için; egemen güçlerin tarih boyunca cahil bırakmakta yarar gördükleri geniş halk kitlelerine kurtuluşun ve bilmin ışığını taşıdıkları için, egemen güçlerin boyhedefi durumuna yükselmişlerdir. Bu yükselişten üzüntü değil, kıvanç duyuyoruz.

Biz eğitim emekçilerinin toplumsal konumu, yaptığımız işin niteliği açıkça gösteriyor ki, biz İŞÇİYİZ. Türkiye'nin de içinde bulunduğu 8 ülke hariç, tüm dünyada öğretmenler grevli ve toplu sözleşmeli sendika hakkını çoktan elde etmişlerdir. Türkiye, memurların sendika kurma hakkını garanti altına alan ve kendisinin de altına imza koyduğu uluslararası sözleşmeleri çiğnemektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde dile getirilen tüm çalışanların sendika kurma hakkının üzerinden 30 yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ hayata geçirilmemiş olması bir insanlık suçudur.

Biz eğitim emekçileri, tüm çalışanlarla elele, omuz omuza, toplu sözleşmeli ve grevli sendika hakkımızı alarak işçi sınıfımızla aynı çatı altında buluşmak istiyoruz. Bu hakkı elde ettiğimiz gün ekonomik ve demokratik sorunlarımızın çözümünü sağlayacak güçlü bir silaha kavuşmuş olacağız. 15 milyon eğitim emekçisini içinde barındıran FİSE'ye katılmakla mücadelemize evrensel boyutlar kazandırmış olacağız.

Egemen güçlerin, Türkiye eğitim emekçilerinin ve memurların sendikal haklarını gasbetmesi, bizim, halkımızın bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinde etkin görevler yapmamızı önlemek içindir. Bizleri halkımızla birlikte özgürlük ve demokrasi mücadelesi vermekten hiç bir güç alıkoyamaz.

Arkadaşlar,

—Yıllardan beri süregelen bu gerici eğitim düzenini, ırkçı-şoven ve asimilasyoncu doğrultuda daha da koyulaştırarak eğitim yoluyla faşizme kitle tabanı oluşturmak isteyen egemen güçlere karşı;

— Onbinlerce eğitim emekçisini, binlerce işçiye, memuru, teknik elemanı, ilerici öğrencileri kıyan faşist güçlere karşı;

— Emekçi halkımızı okulsuz ve alfabetik bırakarak eğitimin biçimde ulusal, özde emekçi halktan yana bir içeriğe kavuşturulmasını engellemek isteyenlere karşı;

— İşçi ve emekçi halkımızın demokratik iktidarını kurma mücadelesini kanla zulümle bastırmak isteyenlere karşı;

— Emekçi halkımızı ve bizi açlık ve sefaletle boğmak isteyenlere karşı;

Saflarımızı sıklaştıralım, tek ses, tek yürek olalım.

Kardeşler,

Şurasını iyi biliyoruz ki, ekonomik ve demokratik sorunlarımızın tümünden çözümü halkımızın demokratik iktidarıyla mümkün olacaktır. Bu uzun vadeli bir mücadeleyi gerektirir. Kısa erimli ekonomik-demokratik haklar mücadelemizi, uzun vadeli mücadele ile bütünlük içinde düşünerek diyoruz ki;

- Maaş tablosundaki 15, 14, 13. dereceler kaldırılmalıdır.
- Katsayı hayat pahalılığını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmeli, en az 14 olmalıdır.
- Çocuk zamları en az 250 liraya çıkarılmalıdır.
- MEYAK soygunu durdurulmalı, kesilen paralarımız faizleriyle birlikte geri verilmelidir.
- Yakacak zammı verilmelidir.
- Aile ödeneği verilmelidir.
- Konut sorununuz çözülmelidir.
- Yan ödemeler ulufe şeklinde değil, tüm memurlara eşit ölçüler içinde verilmelidir.

- Yolluk 6245 sayılı Yasada gösterilen biçimde hesaplanmalıdır.
- Mahrumiyet ödenekleri ödenmelidir.
- Fazla mesai, ek ders ücreti v.b. gibi ödenekler ödenmelidir.
- Memur kıyımına son verilmeli, anti-demokratik 76. madde kaldırılmalıdır.
- İşçi-memur ayırımının kaldırılarak tüm çalışanlara grevli toplu sözleşmeli sendika kurma hakkı tanınmalıdır.

Arkadaşlar,

Kısa ve uzun erimli ekonomik ve demokratik taleplerimizin hayata geçirilebilmesi için, grevli toplu sözleşmeli sendika hakkımızın alınması ileri bir aşama olacaktır.

Emperyalizme, sömürgeciliğe, faşizme ve gericiliğe karşı; bağımsızlık, demokrasi, barış ve özgürlük bayrağını daha yücelere dikmek için demokratik halk güçlerinin birliğini gerçekleştirelim. Ekonomik-demokratik haklarımızı almak için 5 Şubat'ta Ankara'da 100 binler yürüelim.

KAHROLSUN EMPERYALİZM FAŞİZM VE FEODAL GERİCİLİK!

YAŞASIN HALKIMIZIN SOSYALİZME GİDEN YOLDA GELİŞEN ULUSAL DEMOKRATİK MÜCADELESİ!

YAŞASIN TÜM ÇALIŞANLARIN BİRLİĞİ!

Ûsif Axayê Bî Namus

B. HAVİN

Ûsif Axa, novedarê apartmanê ku hin nuh çêdibû, çay avête çaydanê û vegerî, hat lî cîyê xwe rûnişt. Cîyê wî jî kaxîzên çimentoyê û telîsên kewn çê bûbû. Sîpera şewqeyê xwe yê qîlêr û bê pine paşt da û cixarek vêxist.

Ev tax, yek jî taxên bajêr ên hêjatir bû. Apartmanên rengin û bîlind lî dora rêyên asfalt, bî dû hev dirêj dibûn. Kûçe û zuqaqên vê derê bî trampêlên rengin, her yek bî toreki û şikleki; bî xort û keçên dewlemend yên ku jî hev û du ra Îngilîzî deng dîkî û pê kêfê derdixî; bî jinên xemilandi û delal kû lî ba Ûsif Axa ew wek mehlûqên dunêyek din bûn, tîjî bû.

Roj zû va çûbû avan û lambe vêketibûn. Ba tunebû û pelên daran ne dilivî. Ezman çixsai bu. Tenê lî alî rojava du glock ewr bî tirêjên rojê ên paşîn sor dîkîrîn. Jî jêr va galegalê bajêr bîlind dibû û heta wir dahat.

Lî ser Ûsif Axa jî cawê erzan kincek û êlegek reş hebû. Kinc di enîşkan da hatibû pinekîrîn. Û disa jî pineyê enîşka rastê dirîbû, jî vê derê enîşka wî qîlêr û weki pembe xuya dîkîr. Elegê wî jî bî pineyûn hêşîn, mor û yên din ewqas hatibû pinekîrîn ku mirov nikare jê ra bîbê reş. Wek êlegek bî mozaik bû. Pantolê Ûsif Axa jî, helbet, wek pantolên hemû xebatkaran bû. Tîştê ku bî pine bû tenê şewqeyê wî bû û wî sîpera şewqeyê xwe paş da davêt.

Rûyê wî şewitî bû, rîhê wî dirêj bûbû. Henî û dor çavan gelek qurmîçî bû. Çav bûbûn piçûk, ber bî paş kîşandi bûn û di bin brûyên stûr û gijîk da wînda bûbûn. Navçebejn û xûzîk bû. Dordorê pênçî salî bû.

Lê disa jî, digel ewqas tîştî, jî wî ra digotin Ûsif Axa. Ûsif Axayê xweş, Ûsif Axayê îşaaetê. Jî karkeran bigîr heya mîhendîz Orhan Begê, hemûyan jî wî ra usa digot. Patron Niyazî Beg jî her hatîna

xwe da, dibêje «mereba Ûsîf Axa,» û hal û hatîrê wi dîpirse. Lê ji bo dizîna çîmentoyê gelek enîrî bû, însaf lê ne mabû. Gotibû: «Ma me bona çî ew kar daye te, kersele!» «Kersele!..» Jî wan karkeran yekî an jî cîranek wi lî gund jê ra qîsekî han bigotana wî dizanibû çawa dîke.. Ew caran dî bin qîseyê han da dîma?. Çîbke ku Nîyazî Beg ra tîşteke nayê gotin. Ev Nîyazî Beg e, mîrovê mezîn e. Gîregîr, bî hurek bêtar, bî şewqeyê lenger, bî trampêl û xwedî çend apartmanên wek vî. Mîrovek usa gîregîr.. Xeberên mîrovên mezîn le guhê mîrovan Xweş tê, got Ûsîf Axa. Lî leşkeriyê da jî mîrovan ra na bêjî «ker bav!» Jî bona wê yekê Ûsîf Axa jî vê qîseyê ra ne enîrî. Got: «Tu rast dibêjî, begê mîn.» Lê çêmento jî kîjan segbavî dizîbû tu dibê?. Carê ew dî dest xwe xîstana dizanibû pê çî dîkîr.. Got, nuha şunda gere ez bêtir ba xwe bîdîmê

Gava ev ketîbû nav van xeyelan mîrovek qebetkar jî rê veqetî, ber bî wî hat sîlav lê kîr:

«Meraba Ûsîf Axa, usa çî dîkî?»

«Ho, meraba Husên. Jî kar nuh vererîyî? Keremke rûne.»

«Dereng mam,» got Husên, «Nuha zaro lî benda mîn in.»

Ûsîf Axa nig da ser:

«Pîr rû na nî lo, keremke çeyekî vexwe, çay hazîr e.»

Husên usa dudîlî sekînî, paşê dîlê Ûsîf Axa ne frand û hat lî ser telîsekî rûnîşt.

«Şolê te çawa ne?» Ûsîf Axa gotê.

«Walle ne baş in. Ku waha bîçe lî erebecîtiyê kar ne maye»

Ûsîf Axa serê xwe hejand:

«Ça dîkî Husên. Hemû şol usa ne. Ger mîrov dîyax bîke. Îro jî patronê me hat, gelek gotin kîr û jî mîn enîrî.»

«Bo çî?»

«Sê rojan berê du tur çîmento hatîbû dizîn..»

«Eê.. Lê we dît?»

«Jî ku bîbînî? Yê ku bîrîye, bîrîye. Hoo, mî carê bîdîyana... Patron jî gelek gotin kîr.»

«Hema jî patron ra gotîne?»

«Bî navê Kerîm Hostakî Laz heye, çer patron hatiye, dest da go-tiye.»

Husên serê xwe ber bî apartmanê rakîr:

«Çî dîbe, gîdî,» got, «patronê te mîrovek dewlemend e, bîla du tûr çîmento jî ne be..»

«Mîrovek dewlemend e lê usa na bêje. Dîbêje «ma tu darê hîşkî, me tu daniyî vê derê..» Çî dest tê? Ger mîrov dîyağ bîke. Lê çîqas ne be, mîrovê mezîn e jî..»

«Lê belê, dewlemend hin bêtir çıkusin,» got Husên.

Ûsîf Axa rabû, ber bî hundir çû. Pîr ne bori, bî du iskanan û va vegerî. Husên disa lî Apartmanê nihêrt:

«Andêre, apartmaneki mirovan usa hebe kû..» got.

«Înşala rojeki dibe,» got, Ûsîf Axa.

Husên bî dengê bilind kenî. «Ma lî ku, Axa, çaran apartmanên mirovên wek me dibe?»

«Usa me bêje Husên, kes nîzane. Ku lî dilê xwedê xweş bê, deh partmanê usa dide.»

Husên qatên wê ejmart; got:

«Bûye pênc qat.»

«Ev ê hin sê qat bê derketin,» got Ûsîf Axa.

«Xelk ewqas pere jî ku dibine ku?»

«Dayîna xwedê.»

«Helbet..»

«Ew apartmanê hember, a hêşin jî ê Niyazî Beg e.»

«Na lo!»

«Yek jî lî Maltepê heye. Şeş qat.»

«Me bê lî!»

«Lî Ûlus'ê jî xanek wî hebû ye.»

«Hella hella! De bibê va Niyazî Beg mirovek mina hukumat e da. Jî turek, du tur çimento çî derdikeve êdî..»

«Keçek wî heye, navê xwe nîzam Gulseren e, Gülveren e, tîşteki usa; Lî Îngiliz dixwîne. Kurek wî heye, ew jî lî Eleman. Ew ê mihendîz derkeve.»

«Helbet derdikeve,» got Husên.

Ûsîf Axa, destmala xwe vekir, jî nav somiyek nan û hînek pêñir derxist. Jî Husên ra got: «De keremke.»

Husên:

«Axa tu keremke, ez tenê çayeki vexwim û biçim.»

Ûsîf axa nîg da ser:

«Şerm me ke lo Husên. Ku kêmbê ezê hin bigirim, beqqal nêzik e.»

«Spas dikim Axa, tu keremke. Nuha zaroyên min lî benda min in. Ez ê çayeki vexwim û biçim.»

Jî apartmanê hember mêrek û du jîn derketin, lî mersedesa ber dêrî suwar bûn û ajotin. Xort û keçûn ku hênikahiya êvare de derketibûn digeriyan bî ken û kêf bûn û dengê wan dahat. Mal, çarmedor nav ronakiyê da bûn û zuqaq bî dengê wan tîşî bû. Jî çardağa malek nêzik çaçakê jî dest pê kir; jî hemû dangan bilindtir, pêl da, dirêj bû.

«Ji van mozigan ji nizam ku çî famdîkîn,» got Ûsîf Axa. «Tîm guh dîdîne van qeydên gawîran.»

«Helbet, tîştêkî famdîkîn,» got Husên.

«Usa ye,» got Ûsîf Axa, keserek kîşand. «Jiyîna van bî toreki dîn e..»

Husên çayê xwe vexwar û rabû. Got:

«Edî ez ê biçim, zaro lî benda mîn in.»

«Te çayek dîn vexwara û usa biçûya,» got Ûsîf Axa.

«Xwedê zêdeke Axa. De xatîrê te.»

«Lî ser çavan,» got Ûsîf Axa, bî dû Husên: «Carcara were, gava ha derbas bûyi..»

Bî dû çûyîna Husên, Ûsîf Axa vaxtekî rûnişt. Guh da e «mozîgên gawîran». Lî dora însaatê geriya. Bî dergavanê apartmanekî nêzik sohbet kîr. Lî xelkê zuqaqan nihêrî.

Wi, xelkê vî semtî, hema hema giş nasdikir. Lî malên nêzik da kî rûdînin, kî zevicî ye, kî azew e, kî lî kîjan saetê tê mal û kî hişyar, kî serxoş tê, çûyî gelek kêmbê. Piştî dengê zuqaqan û malan tê birin û bêdengîyek mezîn dest pê dike.

Piştî vê dîziya han, Ûsîf Axa niyet kiribû ku êdî xewda ne çê, Ger tîştêk dîn bê dîzin, êdî îmkan tune, Niyazî Beg, wî rojêkî zêde lî ser kar nahêle. Lê ew diz kî bû tu dibê, gelek meraq dikir. Dibe ku jî wan geqondiyên nêzîkî paş wî pozî hatibûn.

Saet lî ber bî dudoyan, gava xewê lê zor kîr, ber bî odeka qatê jêrîn çê. Lî pençîra vê odê çend texte mixkîribûn, û lî dêrî da jî, derîyek usa mixnet danibûn. Hinek hevcar û tîşt lî wê derê mîhafaze dikirin. Ûsîf Axa carcaran, qederî saetek-du saetan lî vir da xew da diçû.

Jî koşê muşembek girt û lî erdê raxist. Lî ser dirêjbû, sakoyê xwe yê kewn jî kîşande xwe. Xewê lê zorkiribû, lê disa jî cat dikir ku ranezê. Lê ku diz disa hat.. Ax, ew diz carê dî dest wî ketana, carê pê pêsirê bigirtana û derxistana ber Niyazî Beg.. Dibe ku jî wî şîphe kîrin, gotin wî çimento bî xwe frotiye.. Na gîdî! Herkes jî dizane ku ew miravek çawa bî namûs e. «Mirovek bî namûs..» digot hemûyan jî bo wî.

Tîştên dîn jî dahatîn bîra wî. Gundê wî û zaroyên wî. Par, kurê xwe yê mezîn zevicandî bû û jî wî bî xilas bûbû. Piçûkê wî nuha lî dudoyê lîsê da ye. Ku lîsê biqadîne êdî ew jî xwe xilas dike. Fat jî mezîn bûye, hatiye çaxê zewacê. Bo wê jî xortek usa paqîş û jêhati rast bîhatana..

Hin nuh xewda çûbû kû bî dengêki hîşyar bû. Rind guh dayê. Bêdengiyê dî guhê wî da çîneçîn kir. Jî dûr dengê motorekê hat. Aha, xuşexuşek dîn hat û dengê madenî û nîzm.. Deng, jî çiyê ku çimento danibûn jî wir dahat.

Hêdikan jî çiyê xwe rastbû. Bî diqet ku lî tiştêki ne keve, û deng dernexîne, ber bî dêrî meşîya. Jî dor textan serê xwe dirêjkir û guh da. Weki tiştêki lî viya.. Lî deriyê oda hember tiştêki usa xuya kir û dî tariyê da wînda bû.

Lî wê demê, hindik ma ku, xwe weke brûskê bavêje ber bî wê darê. Dîlê wî dixwast ku biqire jî. Piştî xwe paş da kişand, lî dora xwe nihêrî û bêrak bî dest ket. Jî derî bêdeng derbas bû, heta derê oda hember hat. Serê xwe dirêjkir lî hundir nihêrî. Jî hundir xîşînî dahat û yekî turekî çimentoyê davête ser piştî xwe. Ûsîf Axa, bî hîşkî pê duxê bêrê girt, gavek dîn avêt. Tuh, nale lê here! Lingê wî lî textêki ket û deng da. Tur jî piştî mirov ket û piştî demekî kurt wî firsend dît û bazda. Ûsîf Axa qirîya:

«Merev lo bê namûs!»

Dengê wî dî tariyê da bîlînd û bî xof derket. Gava mirov jî ber wî rawirt, bî piyê hesîn bêr raşand. Bêrê, dengê usa derxist weki ew lî darekî ket û mirov, «uy dayê!» got, bî gazîn, du gav avêt, hîşê xwe ne girt, ket erdê. Ûsîf Axa, wek pîlîngekî xwe avêt ser nêçîra xwe. Îcar bî pê duxê bêrê her lêxist. Bereki va lêdixist, û bereki va bî qirdî-got: «Ox, bê namûs. Tu tê diziyê.. Ox beraz!»

Lê hella hella.. Mirov, bo rabûn û revînê qe ne dîlîviya. Wê gavê sekîni, bî tîrs nêzîkî bû; mirov ne dîlîviya. Tîrsî. Bî duxê bêrê kutayê, «hey, rawe da!», got. Mirov nelîvî. Xuşînîk hat. Wek xuşînîya awê.. Lî ser xarbû, bî destê xwe lê gerîya û xof ket. Jî serê mirov wek lehiyê xwîn davêt. Nişkava jî tîrsan lerîzî. Got: «Er, me çî gû xwar lo!», hîşê wî jî serê wî çû û xwe avête der.

«Hêy, ew çîye, kî qirîya usa?»

Yê ku lê deng dîkir bekçîyek şevê bû. Ûsîf Axa, metelmayî lî çiyê xwe hîşk bûbû mabû.

«Ew çîye?» got, cardîn bekçî, lambeya xwe lî rûyê Ûsîf Axa gerand. «Ewî ku qirîya tu yî?»

«Erê» got, Ûsîf Axa, bî dengêki zirav. «Lê disa diz ketîbû inşae-tê..»

«Revî?» got bekçî. «Kîjan alî da çû?»

«Ne revî» got, Ûsîf Axa, «Lî hundir da radîzê..»

Bekçî, metelmayî:

«Lî hundir da radîzê? Çawa?»

«Mı lêxist,» got Ûsif Axa. «Were bînêr, radizê..»

Bekçi usa metelmayi:

«Te lêxist? Na lo!»

Herd» hevra çûn hundır. Bekçi, dı destê wi yê rastê da şêşara wi, bı desti çepê lambê xwe gerand. Ûsif Axa:

«Aha ev e,» got.

Bekçi ber bı morov xarbû, pîştire xwe bı tîrs paşda kışand:

«Te çikiriye malxîraw, te kurê mirov belakiriye!» got bı qiri. «Lê hin ne mîriye. Em bı lez nexaşxanê ra tellefonkîn.» Ber bı dêri du-sê gav avêt, vegeri Ûsif Axayê ku lu ciyê xwe hışk bûye maye, got: «De hadê, ber bı qereqol!»

Herd hevra çûn hundır. Bekçi, dı destê wi yê rastê da şêşara Axa wê şevê bı curmê kuştinê hat girtin. Mîri dordor sih salî bû. Jı geceqondiyên paş wi pozî hatîbû. Jı bo geceqondiyê xwe ku hin nuh çêdikır, xwastîbû ku hînek çimento bîdize.

Niyazi Beg got:

«Rebenî Ûsif Axa! bekçiyek bı namûs bû.» Pîştire bekçiyê nuh gîrte hember xwe û jê ra got:

«Dixwazim tu jî wek Ûsif Axa bı namûs bî. Caran jî rêya rastiyê me live. Hîşyare malê mîn be, mîna malê xwe!»

Namuslu Yusuf Ağa

B. HAVİN

İnşaat halindeki apartmanın bekçisi Yusuf Ağa, çaydanlığa çay atıp döndü, çimento kağıtları ve telis parçalarından yapılmış her zamanki dinlenme yerine kuruldu. Yamasız, yağlı kasketinin siperini geriye itti, bir de cigara yaktı.

Kentin en iyi semtlerinden biriydi burası. Birbirinden alımlı apartmanlar asfalt yollar boyunca dizilmişti. Çeşitli renklerde, biçimlerde son model arabalar, birbirlerine İngilizce seslenip caka yapan zengin çocukları ve Yusuf Ağa'ya, bir başka dünyanın yaratıkları gibi görünen, süslü, güzel kadınlarla dolup taşıyordu sokaklar.

Güneş batmalı epey olmuş, ışıklar yanmıştı. Hava esintisizdi. Batı ufkunda, son gün ışıklarıyla pembeye kesmiş iki bulut topağından başka gökyüzü apaçık, lekesizdi. Aşağılardan yükselen ağır bir gürültü buralara kadar geliyordu.

Yusuf Ağa'nın sırtında adı basmadan bir gömlek, kara bir yelek vardı. Gömleğin dirsekleri yamanmıştı. Ama sağ dirseğin yaması patlamış, oradan kirli, pembeye benzer dirseği görünüyordu. Yeleğe gelince, lacivert, kahverengi, mor ve daha başka renklerde o kadar çok yamayla yamanmıştı ki pek kara renkli bile sayılamazdı. Bir çeşit mozaikli yelekti bu. Yusuf Ağa'nın pantolonu da, elbette, bütün inşaat işçilerinin pantolonu gibiydi. Yamasız olan tek giysisi şapkasıydı ve Yusuf Ağa şapkasının siperini geriye doğru iterdi.

Yüzü kararmış, sakalı uzamıştı. Alın derisi, göz yanları kırış kırıştı. Gözleri küçülmüş, gerilere doğru çekilmiş, kalın ve darmadağın kaşlarının altında yitip gitmişti. Orta boyluydu, az kamburcaydı. Elli yaşlarında kadardı.

Bütün bunlara rağmen ona Yusuf Ağa derlerdi işte. İnşaatın o sevimli Yusuf Ağa'sı... İşçilerden tut da mühendis Orhan Bey'e kadar herkes ona böyle derdi. Patron Niyazi Bey de her uğrayışında,

«merhaba Yusuf Ağa,» der, hal hatır sorardı. Ama şu çimentoların çalınmasına fena bozulmuş, insafı kurumuştı. «Ülan biz seni kazık diye mi buraya diktik, be herif!» demişti. «Be herif!..» Bu lafı şu işçilerden ya da köydeki komşularından biri dese Yusuf Ağa bilirdi yapacağını.. O böyle lafları yutacak adam mıydı?. Ama Niyazi Bey'e birşey denemezdi ki. O, koskoca bir Niyazi Bey'di, büyük adamdı. İriyarı, koca göbekli, fotör şapkalı, otomobilli ve bunun gibi daha birçok apartmanları olan bir büyük adam.. Büyük adamın küfrü kulağa hoş gelir diye düşünürdü Yusuf Ağa. Askerde de subaylar «eşşoğlu eşek,» demez miydi.. Bu yüzden gülüp geçmişti Yusuf Ağa o söze, «doğrusun begim,» demişti. Şu çimentoları hangi köpoğlu çalmıştı acaba?. Onu bir yakalasa anasından emdiğini burnundan getirirdi. Bundan sonraki geceler dikkatli olmalıyım, diye düşündü.

Dalmış gitmişti ki yoldan ayrılıp kendisine yaklaşan işçi kılıklı birinin selamıyla kendine geldi:

«Merhaba Yusuf Ağa, nörüyon öyle?»

«O, merhaba Hüsen. İştten yeni mi dönüyon? Buyur birez otur.»

«Geç kaldım,» dedi Hüseyin, «çocuklar beklerler.»

Yusuf Ağa ısrarla:

«Fazla oturmazsın, gel bi çay iç te öyle git, çay hazır.»

Hüseyin biraz düşündü, sonra Yusuf Ağa'nın ısrarına dayanamıyarak geldi, bir telis parçasının üstüne çöktü.

«Senin işler nasıl gidiyor?» dedi, Yusuf Ağa.

«Valla işler kötü. Bu gidişle arabacılıkta iş yok.»

Yusuf Ağa başını sallayarak:

«Ne yapacan Hüsen,» dedi, «bütün işler öyle. Katlanmak ilazım. Bugün de bizim patrın geldi, bi sürü gızdı mızdı bize.»

«Niye ki?»

«Üç gün öncesi iki turba çimento çalınmıştı da..»

«Ee, buldunuz mu bari?»

«Nerden bulacan. Alan almış götürmüş. Bi bulsam biliyom ne yapacağımı emme... Patrın bi sürü gızdı mızdı bize.»

«Patrona söylemişler mi hemen?»

«Kerim adında bi laz usta var, gelir gelmez hemen iletmiş.»

Hüseyin apartmana doğru başını kaldırarak:

«Nolacak canım,» dedi, «senin patrın zengin adam, iki torba çimento da olmayıversin.»

«Zengin adam emme öyle düşünmüyo. Biz seni kazık diye mi buraya diktik, diyo. Ne yapacan, katlanma ilazım. Sonra ne de olsa büyük adam..»

«Öyle ya, zenginler daha cimri oluyor,» dedi Hüseyin.

Yusuf Ağa kalktı, iç kısma doğru yürüdü. Az sonra iki çay bardağıyla ve küçük bir çıkınla döndü. Hüseyin yine apartmanı süzerek:

«Böyle bir apartmanın olacak ki..» dedi.

«İnşallah birgün olur,» dedi Yusuf Ağa.

Hüseyin bir kahkaha attı: «Nerde be Ağa, bizim gibilerin apartmanı olur mu?»

«Öyle deme be Hüsen, belli olmaz. Tanrının göynü hoş olsun yeter ki, onun kimi on dene verir.»

Hüseyin katları saydı:

«Beş kat olmuş,» dedi.

«Üç kat daha çıkılacak,» dedi Yusuf Ağa.

«Bu kadar parayı eloğlu nerden buluyor ki?»

«Allah vergisi.»

«Helbet..»

«Şu garşıda gördüğün yeşil aparduman da Niyazi Begindir.»

«Yok canım.»

«Bi dene de Maltepe'de var. Altı katlı.»

«Deme yahu!»

«Ulus'ta da bir işhanı varımış.»

«Allah allah! Desene bu senin Niyazi Bey hükümet gibi adam. Bir-iki torba çimentoya ha..»

«Bi gızı var, adı Gülseren mi, Gülveren mi, öyle bişiy; İngiliz'de oğuyo. Bi oğlu var, o da Alaman'da. Mühendiz çıkacağımış.»

«Helbet çıkar,» dedi hüseyin.

Yusuf Ağa çıkını açıp içinden bir somun ve bir parça beyaz peynir çıkardı. Hüseyin'i buyur etti. Hüseyin:

«Ağa sen buyur, ben yalnız bir çay içecem,» dedi.

Yusuf Ağa ısrar etti:

«Çekinme Hüsen be. Bakkal yakın, yetmezse daha alırım.»

«Yok, sağol Ağa, sen buyur. Bizim çocuklar beklerler şimdi. Ben bi çay içip gideyim.»

Karşı aptmandan çıkan bir erkek iki kadın kapı önündeki merdesese binip uzaklaştılar. Akşam serinliğinde gezmeye çıkmış genç oğlanlarla kızların gülüşmeleri geliyordu. Işıklar içindeki evlerden sesler dökülüyordu sokağa. Yakındaki bir balkondan gelen bir çaça hepsini bastırdı, dalga dalga yayıldı.

«Bu mözükten de ne anlıyolar acaba?» dedi Yusuf Ağa. «Hep bu gavur havalarını çalar dururlar.»

«Helbet birşey anlıyorlardır,» dedi Hüseyin.

«Doğru,» dedi Yusuf Ağa, içini çekti. «Bunnarın heyatı bambaşka..»

Hüseyin çayını bitirerek kalktı.

«Ben gideyim gayrı, çocuklar beklerler,» dedi.

«Bi çay daha içey de öyle gideydin» dedi Yusuf Ağa.

«Allah ziyade etsin Ağa. Haydi eyvallah.»

«Başım üstüne,» dedi Yusuf Ağa, Hüseyin'in arkasından: «Ara-sıra uğra, şöyle geçerken..»

Hüseyin gittikten sonra Yusuf Ağa bir süre oturdu. O anlamadığı gavur müziklerini dinledi. İnşaatın çevresinde dolaştı. Az ötede-ki apartmanın kapıcısıyla iki laf etti. Gelen geçenleri seyretti.

Bu semtte oturanları az çok tanımişti. Yakın evlerde kimlerin oturduğunu, kimin evli, kimin bekâr olduğunu, kimin hengi saatlerde döndüğünü ve yine kimin ayık, kimin sarhoş olarak döneceğini artık biliyordu. Saat birden sonra gelip geçen pek seyrek olurdu. Daha sonra sokakların ve evlerin gürültüsü kesilir, büyük bir sessizlik başlardı.

Şu hırsızlık olayından sonra, Yusuf Ağa artık yatmamağa niyetlenmişti. Birşey daha çalınırsa Niyazi Bey, artık imkânı yok, kendisini tutmazdı. Şu hırsızın kim olduğunu da pek merak ediyordu. Herhalde yakındaki tepenin arkasındaki gecekondu-lardan gelmişlerdi.

Saat ikiye doğru uyku iyice bastırınca inşaatın alt katındaki odalardan birine doğru yürüdü. O odanın penceresine birkaç tahta çakılmış, kapıya benzer birşeyler de yapılmıştı. Bir kısım aletler ve malzeme orada muhafaza ediliyordu. Yusuf Ağa da bazen, bir-iki saat için burada kestirirdi.

Köşedeki muşambayı alarak yere serdi. Üzerine uzandı ve eski paltosuyla örtündü. Gözlerinden uyku akıyordu ama, uyumamak için elinden geleni yapıyordu. Ya hırsız bir daha geliverirse.. Ah şu hırsız bir yakalasaydı, yakasından tutup Niyazi Bey'in karşısına bir çıkarsaydı.. Belki de kendisinden kuşkulandılar, çimentoları o sattı dediler.. Ama yok canım! Herkes bilirdi onun ne namuslu adam olduğunu. «Namuslu adam..» derlerdi hep onun için.

Başka şeyler de düşünüyordu. Köyünü, çocuklarını hatırlıyordu. Büyük oğlanı geçen yıl evermişti de o yükten kurtulmuştu. Onun küçüğü şimdi lisenin ikisindeydi. Liseyi bir bitirince artık kendi yağıyla kavrulurdu o da. Fatma da gelinlik kız olmuştu. Şöyle bir eli yüzü temiz, eli iş tutar bir taliplisi çıksa...

Tam dalmıştı ki birden bir çıtırtıyla silkindi. İyice kulak kesildi. Sessizlik kulağında çın çın uğuldadı. Uzaktan bir motor gürültüsü geldi. Evet, bir çıtırtı daha ve bir madenin çıkardığı hafif ses.. Sesler çimentoların bulunduğu yerden geliyordu.

Sessizce yerinden doğruldu. Herhangi bir şeye çarpıp gürültü çıkarmamak için dikkatlice kapıya yöneldi. Tahtaların kenarından başını uzattı ve dinledi. Bir tıptırtı duydu. Karşısındaki odanın kapısından bir karaltının belirip kaybolduğunu görür gibi oldu.

Bir an, karaltının görüldüğü yere doğru yıldırım hızıyla atılmak istediğini duydu. Canı bağırarak ta istiyordu. Sonra birden geriye dönüp çevresini aradı. Eline bir kürek geçmişti. Kapıdan sessizce süzülür, karşıdaki odanın kapısına kadar geldi. Kapının kenarından içeriye süzdü. İçerden hafif hisirtılar geliyor ve bir adam çimento torbasını yüklenmeye çalışıyordu. Yusuf Ağa küreği iyice kavradı, bir adım daha attı. Ama tüh! Ayağı bir tahta parçasına çarpmış, ses çıkarmıştı. Adamın sırtındaki torba yere düştü ve adam bir anlık durgunluktan sonra fırladı.

«Kaçma Ulan Namussuz!» diye haykırdı Yusuf Ağa.

Sesi gecenin karanlığında korkunç şekilde patladı. Adam önünden geçerken küreğin keskin tarafını savurdu. Kürek, bir tahtaya çarpmış gibi, küt diye bir ses çıkardı ve adam, «uy anam!» diye inleyerek sendeledi, bir —iki adım attıktan sonra düştü. Yusuf Ağa, avının üstüne bir kaplan gibi atıldı; bu kez küreğin sap kısmıyla vurmağa devam etti. Bir yandan da «Oh, namussuz; Hırsızlığa geldin emi.. Oh domuz!» diye bağıırıyordu.

Ama garip şey, adam kalkıp kaçmak için çırpınmıyordu. O zaman durdu, kuşkuyla yaklaştı; adam kımıldamıyordu bile. Ürktü. Küreğin sapıyla adamı dürttü, «hey, kalksana!» dedi. Adam kımıldamadı. Bir hisirtı duydu. Su hisirtısı gibi... Üstüne eğildi, eliyle başını yokladı ve ürperdi. Adamın başından oluk gibi kan akıyordu. Birden içi korkuyla doldu. «Vay anasını, ne poğ yidik yav!..» diye söylendi ve adeta farkında olmadan dışarı koştu.

«Heyy, noluyor orda, bağırın kimdi?»

Seslenen bir bekçiydi. Yusuf Ağa olduğu yerde şaşırıp kalmıştı.

«Noluyor?» diye tekrarlardı bekçi, lambasını Yusuf Ağa'nın yüzünde gezdirdi. «Sen miydin bağırın?»

«Evet,» dedi Yusuf Ağa, bitkin bir sesle. «İnşaata yine hırsız girdi de..»

«Kaçtı mı.» dedi bekçi, heyecanla. «Ne yana kaçtı?»

«Kaçmadı» dedi Yusuf Ağa, «içerde yatıyor..»

Bekçi hayretle:

«İçerde mi yatıyor? O nasıl iş?..»

«Vurdum,» dedi Yusuf Ağa. «Gel bak, yatıyor..»

Bekçi şaşkın:

«Vurdun mu? Yok be!»

İkisi birlikte içeri girdiler. Bekçi sağ eline tabancasını almıştı. Sol eliyle fenerini dolaştırdı. Yusuf Ağa:

«İşte bu,» dedi.

Bekçi adamın üstüne eğildi, sonra korkuyla fırlayarak:

«Ne yapmışsın yahu, bunun kafası parçalanmış,» diye haykırdı. «Ama ölmemiş daha. Çabuk hastaneye telefon edelim. «Kapıya doğru bir-iki adım attı, sonra orada öylece şaşkın, dikilip duran Yusuf Ağa'ya dönerek: «Hadi bakalım, sen de karakola!»

Sağlık ekipleri gelinceye kadar adam can vermişti. Yusuf Ağa o gece adam öldürmekten tevkif edildi. Ölen otuz yaşlarında bir adamdı. Tepenin arkasındaki gecekondulu mahallesinden gelmişti. Yapmakta olduğu gecekondusu için biraz çimento aşırarak istemişti.

Niyazi Bey:

«Yazık oldu Yusuf Ağa'ya» dedi, «namuslu bir bekçiydi.» Sonra yeni alınan bekçiye karşısına aldı:

«Senin de Yusuf Ağa gibi namuslu olmanı isterim,» dedi. «Dürüstlük yolundan hiçbir zaman ayrılma. Burdaki malı kendi malın gibi koru!»

olaylar ~ yorumlar

İrkçı-Şöven Baskılar Halkımızın Özgürlük Mücadelesini Durduramaz

Faşist terörün azgınlaştığı günümüzde, kitlelere yönelik provakasyon girişimleri önemli boyutlara erişmiş, emekçi halk, kadın çocuk ayırımı gözetilmeksizin toplu halde işkenceye uğratılmakta, evlerinden alınıp karakollarda günlerce bekletilmekte akılalmaz hakaretlere uğratılmaktadır.

MC'nin ırkçı - şövenist politikasına uygun hareket etmekte itina gösteren resmi görevlilerin alıkan-başkesen tutumları ise bu baskıları daha da amansızlaştırmaktadır. Bunlardan Silopi jandarma üstteğmeni Ahmet Cansever yörede zulmün simgesi olmuştur. Daha birkaç gün önce zevkine üç kişiyi yaralayan bu faşist görevli şimdi de kasaba ve köy yollarını kesmekte halka rastgele ateş açmakta ve işkencelerine devam etmektedir.

Faşist terör'ün sınır tanımazlığının örneğini Silopinin dışında çok yerler yaşamaktadır.

18.1.1977 tarihinde Mardin'in Cevzat (Cevizli) köyüne ve daha birçok köylere baskınlar düzenlendi. Operasyonlar Mardin Merkez Jandarma komutanlığı, Mardin'e gönderilen özel TİM'ler ve Diyarbakır Narkotik ekiplerince ortaklaşa yürütülüyor. Uyuşturucu mad-

de arama gerekçesiyle köye giren ekipler, ellerinde arama emri olmadığı halde Abdal Abdal adında birisini aradıklarını söyleyerek Abdullah Kanat'ın evine zorla girmişler. Oysa Cevzat köyünde Abdal Abdal isiminde birisi bulunmamaktadır. Daha sonra Abdullah Kanat'ın evi aranmış, yatakları arasında bulunan 5 bin lira değerinde altını çalınmış, kışlık zahiresine «fare zehiri» dökülmüştür. Daha önce yapılan baskınlarda köylülere yedirilen tuz, bu kez pekmizin içine dökülerek köylüler bu suretle aç bırakılmak istenmiştir. Arama taramanın yaygınlaştırılmasıyla Abdullah Kanat'ın ailesine ve misafirlerine kar üzerinde çıplak ayakla talim yaptırılmıştır. Abdullah Kanat'ın «Biz insan değil miyiz?» demesine hiddetlenen başçavuş Demiralp; «Siz insan değilsiniz, siz kürtsünüz ve gavurdan betersiniz» demiş ve köylüleri dipçiklemeye başlamıştır.

Ancak Demiralp'nın bu küstahlığı köy halkını çileden çıkarmıştır. Tüm köy halkının sert tepkisi üzerine işkenceci ve diğerleri köyden uzaklaşmak zorunda kalmışlardır.

Cevzat köylüleri bu gasp ve zulüm olaylarını dilekçelerle Mardin Cumhuriyet Savcılığına bildirmiş-

lerdir. Köylülerin bu kararlılığını sindiremeyen Demiralp, hergün yeni baskınlar düzenliyerek köylülere «Mahkemeden vazgeçin, size altınlarınızı ve paralarınızı vereyim. Eğer vazgeçmezseniz burada olduğum müddetçe başınıza belayım,» demektedir. Köylüler ise işkence edildiklerine dair raporların C. Savcılığına verildiğini, tanıkların ifadelerinin alındığını, sorunun artık mahkemede çözümleneceğini belirterek İşkenceci Demiralp'ı cevaplandırmışlardır.

Demiralp, Akres köylülerine yapılan zulüm ve işkenceden de sorumlu olan kişidir. Cevzat köyüne yapılan operasyonun bir benzeri de Akres köyüne yapılmış, Abdulkadir Ak adındaki genç'e bir hafta karakolda işkence edilmiş, kolu kırılmıştır. Süleyman Aygün, Hüseyin

Ak ve oğlu Fahri Ak dokuz gün süreye karakolda işkence altında tutulmuştur.

Durmak bilmeyen zulüm Siirt'in Cintepe köyünde de esmiş, Jandarma Üstğ. Daniş Hasbey köylülere, karakolda ve köy meydanında insanlık dışı işkenceler yapmıştır.

TÖB-DER Eruh şubesi yayınladığı bildiriyle halkımız üzerindeki faşist şöven baskıları kınamış, halkı tezgahlanan oyunlar karşısında uyarmıştır.

Tüm bu baskı ve zulmü halkımıza dayatan MC, iktidarı halkımızın yükselen özgürlük mücadelesini boğmak girişimindedir. Ancak halkımızın zulme başegmeyen kararlılığı ırkçılığın - şövenizmin ve her türlü baskının son bulmasının en büyük güvencesidir.

DOĞUDAKİ ZULÜMLE İLGİLİ OLARAK DEMİREL VE ASİLTÜRK HAKKINDA MECLİS SORUŞTURMASI İSTENDİ

Hakkari Milletvekili Mikail İlçin 26.1.1977 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanlığına verdiği önergede şöyle diyor: Doğu ve Güneydoğunun genellikle hudut boylarında bulunan köylerinde yarım asırdan beri, jandarmanın süregelen yasa ve insanlık dışı ve tamamen anti-demokratik tutum ve davranışları gün geçtikçe artmakta ve bugüne kadar görülmemiş yeni ve düşüncelerin'de ötesinde tahrik edici uygulamalara tanık olmaktadır.

Örneğin: 17-18-19.12.1976 tarihlerinde ilimiz Yüksekova ilçesi kaza Jandarma komutanı, komutası altında bulunan müfreze ile birlikte ilçenin (Doski) aşirete mensup Karlı, Kamışlı, Gördere ve Beşpınar köylerini basmış, köylüye (Aldığım ihbara göre, Irak'tan köylerinize iki kadın kaçıp sığınmış

bunları teslim etmediğiniz takdirde, kadınlarınızı kaza merkezine götüreceğim) demiştir. Köylülerin, «Bunun aslı yoktur, Irak'tan hiçbir kimse sığınmak maksadı ile köylerimize gelmemiştir», yanıtlarına karşı Jandarma komutanı birliğine emir vermiş evlerdeki kadınları teker teker köy meydanında toplatmış, sonra araba ile ve jandarma gözetiminde ilçeye göndermiştir. Olay ilçe merkezinde de büyük tepkiler yaratmış 250-300 civarında bir grup genç olayı protesto amacı ile önce Kaymakamın evine oradan da hükümet konağına doğru sessiz yürüyüş yapmışlardır. Bunu gören kaymakam derhal olay mahaline doğru hareket etmiş, ilçeye doğru getirilen kadınları köylerine geri çevirerek keyfi operasyonu durdurmuştur.

Bu güne kadar, yörede jandar-

manın her türlü rezaletini müşahade etmiş bir insanım. 1965 tarihinden beri bunun mücadelesini yapmaktayım. Köy kadınlarının köy meydanlarında içtima edildiğini, arabalara bindirilip kocalarının, kardeşlerinin gözleri önünde, başka yerlere sevk edildiğini ilk kez duyuyorum. Hükümetin bu çok üzücü olaylar karşısında seyirci kalmasının nedenlerini öğrenmek cidden güçtür.

Yukarıda açıkladığım son olayda kitle halinde vatandaşların özgürlükleri kısıtlanmış toplu aramalara girişilerek, kapalı kapılar kırılarak

miş, konut dokunulmazlıkları ihlal edilmiş ve böylece anayasanın 14 ve 16. maddeleri çiğnenmiştir. Zira olaydan önce ve sonra, yetkili hiç bir makamın emir veya kararı alınmamıştır. Bu olay karşısında da suskunluklarını sürdüren ve etkin önlemlere girişmeyen hükümet başkanı Süleyman Demirel ile İçişleri bakanı Oğuzhan Asiltürk hakkında TCK. nun 240. maddesi uyarınca cezalandırılmalarını sağlamak amacıyla, TBMM. birleşik toplantısı içtüzüğünün 12. anayasanın 90. maddelerine tevfi kanun meclis soruşturması açılmasını rica ederim.

AĞRI'DA BASKI VE İŞKENCELER DEVAM EDİYOR

AĞRI'da devrimcilere yönelik baskı ve işkenceler uzun bir dönemdir devam etmektedir. Bu insanlık dışı baskılar karşısında halk tepki duymakta ilerici kuruluşlar işkencelerin son bulması için her türlü yasal yolu denemektedirler. Tüm demokratik kuruluşların bu faşist tehditler karşısında sessiz kalmamasını sağlamak için AĞRI TÖB-DER yetkilileri AĞRI Baro başkanlığına başvurarak, bu hukuk dışı uygulamaların son bulması için harekete geçmesi gerektiğini bildirmişlerdir. AĞRI TÖB-DER yetkililerinin Baro başkanlığına başvurularında, işkenceler ve baskıları şöyle sıralanmaktadır:

BARO BAŞKANLIĞINA AĞRI

Uzun süredir ilimizdeki baskı ve işkenceler son günlerde daha da katmerleştirilmiştir. Bir avuç halk düşmanı kimselerin isteğine dayanılarak yurtsever gençlere emniyette akıl almaz işkenceler yapılmakta, yasalar ayaklar altına alınarak

sadizmin açık örnekleri verilmektedir. 1976 tarihinde başlatılıp 1977 yılında yoğunlaştırılan işkencelerin başlıcaları aşağıda gösterilmiştir:

1976 Mayıs ayında AĞRI Kültür Derneği üyesi Erdal Kutlay komiser Sabri..... tarafından karakola götürülerek kendisine en ağır işkenceler yapılmıştır. Erdal Kutlay rapor aldığı halde işkence yapan polisler hakkında hiçbir işlem yapılmamıştır.

15 Mayıs 1976 tarihinde Aziz Kocak yine komiser Sabri tarafından karakola götürülerek kendisine iki gün aralıksız işkence yapılmıştır. Aynı tarihlerde İsmet İpek ve Ahmet Kaya adındaki öğretmen okulu öğrencileri geceleyin otele uyunurken polisler tarafından kaldırılıp karakola götürülüp kendilerine aralıksız üç gün işkence yapılmıştır. Aynı tarihte Salih Baybarsu adındaki öğrenci karakolda jop dayatmadan geçirilmiştir.

21.11.1976 tarihinde öğretmen okulundan Fuat Türkmen Naci

Gökçe Lisesi öğrencilerinden Ahmet Tosun, Hasan Gönültaş, Mehmet Turan ve Süleyman Aksoy akıl almaz işkencelere maruz bırakılmışlar. Bu öğrencilerden Süleyman Aksoy'a 20.1.1977 tarihinden itibaren aralıksız beş gün işkence yapılmıştır. Savcılık karakoldan adı geçen öğrencinin mahkemeye getirilmesini istediği halde öğrenci mahkemeye götürülmemekle üç gün daha işkenceye devam edilmiştir. Yapılan işkence süresince Süleyman Aksoy'un feryatlarından ötürül civardaki mahalle sakinleri karakolun etrafında toplanarak işkenceleri protesto etmişlerdir. Buna rağmen işkenceye devam edilmiştir. Komiser Kazım tarafından yapılan ve yaptırılan bu işkenceler sonucu Süleyman Aksoy, 10 gün rapor almıştır. Her tarafı yara bere içinde olmasına rağmen cezaevine gönderilmiştir. Cezaevinden hastaneye

sevk edilen Süleyman Aksoy'a Baştabip Turgut Sarpay «ben hastaneye mahkumları yatırmam» diyerek yatırmamıştır. Ağrı valisinin direktif verdiği söylenen baştabibi nefretle kınarız. Esasen emniyetteki işkencelerin valinin buyruğuyla yapıldığı söylenmektedir.

Yukarıda adı geçen gençlerin tümünün suçsuz olduğu mahkemece saptanarak beraat etmişlerdir. Süleyman Aksoy'un soruşturması devam etmektedir.

Hukuk ilkeleri hiçe sayılarak yapılan bu insanlık dışı uygulamaları pretosto ettiğimizi ayrıca basına ve kamuoyuna yansıtacağız. Ağrı barosunun üzerine ciddiyetle eğileceği inancındayız.»

TÖB-DER Bölge Temsilcisi
Kenan Aras

TÖB-DER Ağrı Şubesi
Yönetim Kurulu Üyesi
Aydın Bozdağ

İMRANLI'DA FAŞİST TERÖR

Devrimci muhalefetin yükseldiği kesimleri sindirmeyi, kendilerine programlaştıran faşistler, çeşitli provokasyonlarla emekçi kitleleri karşı karşıya getirme çabalarını gittikçe yoğunlaştırıyorlar.

İrkçılık ve şövenizm duyguları kabaran faşistler, Kürt ve Türk emekçilerini birbirine düşürme oyunlarına son zamanlarda hız vermişler, güvenlik kuvvetlerinin himayesi kendilerinden esirgenmeyince de daha da azıtmışlardır.

Sivas'ın İmranlı ilçesindeki gelişmeler, faşistlerin kimlerden cesaret aldıklarının örneği olmakla birlikte, halk kitlelerimizin bu olayların bilincinde olduğunun da kanıtıdır.

Bu konuda İmranlı devrimcilerin yayınlamış oldukları bildiriye

yayınlayorduz.

«İmranlı da halkımızın gelişen Demokrasi - Bağımsızlık - Özgürlük mücadelesinden ürken hâkim sınıflar, ırkçılar ve onların kiralık katilleri olan faşist beslemeler yeni yeni oyunlar tezgahlayarak, kitlelerin mücadelesini kırmağa, onları sindirmeye çalışıyorlar.

Nitekim 10.1.1977 günü AP ve MSP binalarında toplanan 70-80 kişilik bir grup saat 19 sıralarında «Başbuğ Türkeş», «Komünistlere Ölüm», «Vurun Kürtlere», diyerek halka saldırdılar. Bu tür saldırılara boyun eğmeyen halk saldırganları püskürttü. Daha sonra halka ateş açıldı. Ateş sırasında bir kişi vuruldu. Faşistler vurulan kişiyi «Kürtler vurdu» diyerek bağırma-ya başladılar. Olay yerine gelen

güvenlik kuvvetleri, ilericilerin oturdıkları kahvehaneleri bastı. Bu arada faşistler mahalle aralarında «Kürtler isyan etti», «Kürtler Sınanı vurdu» şeklinde sloganlarla halkı ırkçı-söven amaçlarına alet etmeye çalıştılar. Faşistler güvenlik kuvvetlerinden de himaye görerek Kürtlere ait işyerlerine, TÖB-DER ve TÖM-DER binalarına saldırdılar. Saldırıların ilericilerin oturdıkları evlere kadar götürdüler. Bu arada ilçe hakimine ait olan eczaneyi «Hâkim kürttür» diyerek taşattular, içeri girerek eczaneyi olduğu gibi tahrip ve yağma ettiler.

Bütün bu olanlardan sonra güvenlik kuvvetleri, faşistlerin gösterdikleri ilericileri yakalayarak karakola götürdü. 90 kişi 48 saat aç susuz bırakılarak kendilerine «Kürt müsünüz, dinsiz misiniz,

dindersi okuyor musunuz?» şeklinde sorular sorularak, «Kürdüm» cevabı alınınca işkenceye devam edilmektedir.

İkinci gün askeri komandolar ve polisin baskısı devam etmiş, yakalanan ilericilerden 6'sı tutuklanarak Sivas'a gönderilmiştir.

Tüm bu baskıların bizi yıldırma-
mayacağını bildirir, İmranlı faşist çömezlere, ırkçılara, turancılara terketmeyeceğimizi ve onların oyunlarını bozacağımızı tüm ilericilere ve devrimcilere duyururuz.

Kahrolsun ırkçılık, turancılık ve sövenizm

Kahrolsun halkımıza zulm edenler

Yaşasın Kürt ve Türk emekçilerinin Birliği.

İMRANLI DEVRİMCİLER

FAŞİST ÇETELER CİNAYETLERİNE DEVAM EDİYOR

Faşist tırmanışın, emekçi halkın gelişen mücadelesini boğma girişimleri gün geçtikçe yoğunlaşmakta, yeni yeni yöntemlerle devrimcilere saldırılmakta, kahpece cinayetler işlenmektedir.

Ocak ayı ortalarında faşistler tarafından yaralanıp Erzurum Numune hastahanesinde tedavi altına alınan Mustafa Çakır'ı ziyaret eden arkadaşlarından Ahmet Söker, Celal Binici ve Özgün Çağdaş hastahane koridorunda faşistler tarafından kurşunlandılar. Ahmet Söker olay yerinde öldü. Celal Binici ağır şekilde yaralandı.

Ahmet Söker'in cenazesi memleketi olan Viranşehir'e götürülürken, Tunceli'de halk tarafından karşılandı. Ancak güvenlik kuvvetlerince halka ateş açıldı. Güvenlik kuvvetlerinin saldırısı sonucunda

Cafer Erdem adında bir genç öldürüldü, çok sayıda kişi yaralandı. Bununlada kalınmayarak çok sayıda kişi tutuklanarak göz altına alındı. Tunceli'de günlerce terör estirildi.

Ahmet Sökerin öldürülmesinden birkaç gün sonra faşist çeteler, İstanbul'da Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrenci iki gençce Laleli'de ateş açarak öldürdüler. Hüseyin Yavuz ve Baki Ünlü'nün cenazele-ri binlerce kişinin katıldığı bir törenle memleketlerine gönderildi.

**ZEKİ ERGİN BAY
İŞKENCE EDİLEREK
ÖLDÜRÜLDÜ**

Faşist cinayet çetelerinin saldırıları tüm yurttaki devam ederken İstanbul'da İnşaat mühendisleri

yayın organı Teknik Güç dergisinin yazı işleri müdürü Zeki Erginbay «esrarengiz» bir şekilde ortada kayboldu. Erginbay'ın kayboluşunun ilk günlerinde ailesi tarafından yetkili mercilere başvurulmuş, arkadaşlarının aramaları sonuç vermemiş ve Zeki Erginbay kaçırılışından 12 gün sonra İstanbul yakınlarında bir ormanlıkta ölü olarak bulunmuştu.

Yapılan otopsi sonucunda Erginbay'ın cesedi üzerinde, elektrik, sigara, bıçak ve zencir yaralarının ağır izleri görüldü. Otopside tespit edilen işkenceler resimlerle basında yayınlandı.

Erginbay'ın kaçırılarak öldürüşü, 12 Mart döneminin Kontr-gerrilla, Mit, Komando işbirliğinin örneklerini hatırlatıyor. Bu alçakça cinayetlerin işlenişinin halkımıza yönelik faşist tehditlerin de boyutlarını göstermektedir. Halklarımızın demokrasi, özgürlük ve sosyalizm mücadelesine yönelik, bu faşist cinayetleri yok etme, ve faşist güçlerin egemenliklerine son vermenin şartı Anti-faşist cephenin güçlenmesi ve doğru devrimci bir siyasetin izlenmesine bağlı olduğunu unutmayalım.

DEPREM YOLSUZLUKLARI BÜTÇE GÖRÜŞMELERİNDE TARTIŞILDI

Deprem yolsuzlukları Bütçe görüşmelerinde tartışıldı.

Van ve çevresinde meydana gelen depremin yol açtığı kayıp ve yolsuzlukların yankısı devam ediyor.

Deprem sonrası MC'nin tutumu ve yapılan yolsuzluklar geçtiğimiz ay yapılan bütçe görüşmelerinde CHP Senatörü Selahattin Babüroğlu tarafından eleştirildi. Babüroğlu'nun konuşmasının kısa bir özeti veriyoruz.

«Türkiyede doğal afet, özellikle deprem afeti sürpriz değildir. Sürpriz olan önceden bilinen bu felaketlere karşı hükümetlerin hâlâ yeterince tedbir almamaktaki ısrarı ve sağırılığıdır. Bu bir bakıma iktidara egemen olan siyasal felsefe ile de ilgilidir.

6 yada 7 şiddetinde bir depremde Bingöldeki konutların % 90'ı yıkılıyor. Başımızı döndürüyoruz Van'ın sarsılan yerlerini dümdüz olmuş görüyoruz. Bu şiddetteki depremlerde uygar ülkelerde hiç zayıt olmuyorken, Türkiye'nin doğusunda kat kat fazla, batısında yine onla-

rıncından fazla zarar görüyor. Bu dengesizliği ne zaman, nasıl hangi kafa ile gidereceğiz sorun bu...

Geçen yıl Lice'de ve 24.11.1976 günü saat 14,20 de Van yöremizde vuku bulan 7,6 şiddetindeki depremlerde 1966 yılında Varto-Hınıs yöresinde olan depremin bir çok yönden talihsiz benzerlikleri vardır.

Uygulamalar, şikayetler, yöre halkı ve iktidar iki depremede aynıdır.

Van yöresi depremi, felaket sözcüğünü taşıyan bir vahametle en kötü koşullarda ortaya çıktı. Bir başka felakette;

Çok sesli, çok başlı, iş yapmaktan çok yaygara ve şamataya hevesli üyelerin oluşturduğu karma cephe hükümetinin iktidarda olmasıdır.

Vana, depremin anında üç arkadaşla CHP adına görevli olarak gitmiştim.

Afetler konusunda, Türkiye'de büyük deneyler birikimi olmasına karşın, hükümetin uyguladığı sakar ve dağınık personel politikası

tüm deney birikimi, becerikli ve bilgili görevlileri devre dışında bırakmıştı.

Vanda yerel yönetime hükümetin telaş ve şaşkınlığı sızramış, yöneticiler kimden emir alacağını bilemez durumda, Van'da tam bir karmaşıklık her şeye egemendi.

Normal zamanda bulunması gereken akaryakıt, yakacak, yiyecek yetince yoktu.

Yollar, arsalar gereç, araç ve yardıma gelen kuvvetlerle doluyor ama bunlara görev verecekler ortada görünmüyorlar. Yardıma gelen ünitelerin yöneticileri birer ateş etrafında ısınıyorlar verilecek görevi bekliyorlar.

Hemen yanbaşılarında, analar, ablalar, babalar yıkılan evlerinin enkazını can hırsı ağılama sesleri çıkararak elleriyle temizlemeye çalışıyorlardı. Vilayet 150 kürek 150 kazma yardımını radyolarda tekrar ettiriyordu. Bunca deneye karşın İmar ve İskan Bakanlığı ancak 4 gün sonra merkezden hasar saptama komisyonlarını gönderebilmişti.

Hükümet üyeleri radyolar ve TV de halkın ızdırabı üzerinden siyasi istismarın sadistleri edasıyla demecilerle görevlileri şaşkına çeviriyorlardı.

Hükümet içindeki uyumsuzluk ve disipsinsizlik halka yansımış her siyasi partinin yerel örgütü bir başka havada.

Kimi orduyu seferber ettik, uçaklar bizim seçim seçim bizim... Kimi, Valiler bir yana, müftüler başkanlığında gerçek görev yapan bizim komitelerimizdir seçim bizim.

Sağ kalan büyükler; küçük çocukları depremin ikinci hatta üçüncü gününde bile samanlara gömülerek donmaktan korunmaya çalışırken. Bir doğa olayı cereyan ediyor. Anasız, babasız sahipsiz kalmış 5-9 yaşlarındaki yavrucaklar

elele doğaya ve egoistleşmiş olan bazı büyüklere karşı yaşam kavgası veriyorlar.

İhtiyaç şiddetli olunca demek 5, 8, 9, yaşlı yavrucaklarda bu kadar güçlü olabiliyorlar ve birbirlerini destekleyebiliyorlarmış.

Çetin günlerdi, çok ağır koşullarda çalışıldı doğru... Ama affedilmesi pek zor akılsızlıklar, becerisizlikler de sergilendi.

Bu tür olaylar için organize ve deneyler hazinesi Kızılayımızın devre dışı bırakılması teşekkürleri oldu. O kızılai ki tüm görevleri sanda iç yiyerek günlerini geçirirken yerel yönetim çok değerli saniyelerini, dakikalarını yöreye peş peşe gelen bakanları karşılamak ağırlamakta harcıyordu.

Hava meydanında bir Alman Albay hakimiyeti ele almış emirler veriyor. Bazı firmalar getirdikleri «müflen»siz çadırların ilerideki ticareti için reklamını yapmakla meşgul.

Özel olarak koca Türkiye yardımını Van'da rezil ediliyor. Önceden bilinen ve hazır olması gereken bilgili görevliler MC Hükümetince başka görevlere savruldukları için bu boşluğu yabancılar dolduruyor.

Sorumlu yöneticiler ve siyasiler umursamazlık ve kendilerine ilişkin konularda büyük bir hoşgörü hastalığı ile öğrenmekten utanmaya vakit bulamıyorlar.

Kuşkusuz bu felaketlerin üstesinden gelinememesinin baş sorumlusu bu düzendir. Halktan, yoksulluktan, az gelişmişlikten, yana olmayan bunlara tepeden bakmayı alışkanlık (itiat) haine getirmiş olan siyasal iktidarlardır.

1966 yılı Varto-Hınıs deprem uygulamalarının ders almamış anlayışı Lice ve Van yörelerinde hortlamıştır denilebilir.»

DEPREM YOLSUZLUKLARI AVRUPA BASININDA GÜNÜN KONUSU OLDU

Van zelzelesinden sonra tesbit edilen yolsuzluklar, Türkiye basınında olduğu gibi Avrupa basınında da geniş yankı yaratmıştır. Zelzeleyi izleyen günlerde olayı bütün dramıyla yansıtarak Avrupa'lıları her türlü yardıma çağıran gazeteler, bu yardımların kullanılışındaki yolsuzlukları da en sert şekilde eleştirmektedirler.

Örneğin, 4 Aralık 1976 tarihli Daily Express, bu konuda şunları yazmıştır:

«Yolsuzluklar karşısında genç bir Tıp öğrencisi bana şunları söylemekten kendini alamadı: 'Kendi yurttaşlarımın bu davranışından iğreniyorum.' Bir çevirmen aracılığıyla konuştuğum öğrenci, zelzele kurbanlarının fotoğraflarını çekmemi istedi. Anası zelzelede ölmüş altı aylık bir kız çocuğu, kafası yara bere içindeydi. Üstelik zatüre olmuştu. Sargı bezleri, şiringalar oraya buraya saçılmıştı. Bir kaç metre ötede ise, hava köprüsü ile getirilmiş 50 kadar ısıtmalı çadır duruyordu. Fakat otomatik silahlı askerler, bu çadırları kendileri kullanmak için kıskançlıkla saklıyorlardı.»

«Dağıtım yerinde yorgunluktan bitmiş, soğuktan donacak hale gelmiş, elbiseleri sırlıslıkla, çamur içinde yüzlerce kişi, ailelerine yiyecek ve sığınak kapabilmek için birbirleriyle boğuşuyordu. Askerler bir çember yapmışlar, onları yardım malzemesinin bulunduğu yere yaklaştırmıyorlardı. Öte yanda iyi giyimli kişiler, yerlere saçılmış tonlarca patatesi ezip geçerek kamyonlarını sürüyorlardı. Askerler kamyonlarını doldurmalari için bunlara yardım ediyor, bunlar da yüklerini aldıktan sonra gecenin

karanlığında kayboluyorlardı.

4 Aralık 1976 tarihli The Guardian Gazetesi de şunları yazıyor:

«Geçen haftanın felaketzadeleri için hava köprüsü ile Doğu Anadolu ya sevk edilen iki portatif sahra hastanesinin akıbeti, yardım malzemelerinin nasıl değerlendirildiğini yeteri kadar gösteriyordu. Hastanelerden biri, Van'daki büyük hastanenin giriş kapısında ambalajlarına dahi dokunulmamış, bekliyordu. Nöbetçi doktora, niçin portatif hastanenin felaket sahasına iletilmediğini sordum. Verdiği cevap akıl alır gibi değildi. 'Başka sarsıntı ihtimaline karşı yedekte tutuyoruz.' Bir mil ötede, yine Van'dan çıkartılıp felaket sahasına götürülmesine izin verilmeyen bir başka sahra hastanesine rastladım. 100 yataklı bir hastaneydi. Geçen hafta sonu 25 nakliye uçağıyla Almanya'dan getirilmişti. Bir Alman albayının komutasında 11 doktor, çok sayıda hasta bakıcı, şöför ve diğer yardımcı personeli, ambulans ve çeşitli taşıtları vardı. Alman albayı buraya vardığında, bölgenin Türk askeri komutanının Van'da daimi askeri hastanenin yanında kalmasını emrettiğini dehşetle öğrenmişti. 'Anlayamadım,' dedi bana Alman subayı, 'bu portatif bir hastanedir ve felaketzadelerin bulunduğu yere götürmek için yapılmıştır. 100 yatağı olduğu halde burada bize sadece 21 yaralı ulaştırıldı. Türk generalinin ve sivil hastane yetkililerinin bu iki portatif hastaneyi kullandırmama gerekçelerini anlamak gerçekten çok zor.'

«Bir başka gerçek daha: Evsiz kalanların hepsini değilse bile büyük bir kısmını içine alabilecek

miktarda, 10.000 çadır uçaklarla getirilmiş. Fakat zelzenenin en büyük hasarı yaptığı Muradiye'ye gittiğinde, bu çadırların hiç birinde felaketzadelerin oturmadığını gördüm. Oysa çadırların çoğu da kurulmuştu, fakat ya askeri kordon altında bomboş tutuluyordu veya bölgeye çok sayıda sevk edilmiş olan, fakat pek de bir işe yaramayan askerler içine yerleştirilmişti!

«Yardım gönüllüleri, doktorlar ve başka kişiler, çadırlardan çoğunun istifçilerin ve fırsatçıların ellerine geçtiğini söylediler. Bunun doğru olup olmadığını kontrol etmeme zaman bakımından olanak yoktu ama Muradiye eteklerinde bir yardım dağıtım merkezinde olup biteni kendi gözlerimle gördüm.

«Yardım malzemesinin istiflendiği yerin girişinde birikmiş perişan ve yoksul bir kalabalık, yiyecek çadır istiyordu. Askerler bunları geriye püskürtüyor, bir subay da felaketzadelere, sabırlı olmalarını, taleplerinin köy köy dolaşarak karşılanacağını söylüyordu. Fakat yardım malzemesi yığınının öte yanında iyi giyimli üç kişi, askerlerin gözleri önünde dilediklerince malzeme yüklenip gidiyorlardı.»

«Ya battaniye ve uyku tulumları nereye gitmişti? sorduğum mahalli doktorların, gönüllü yardımcılardan ve başkalarının cevabı hep aynıydı: Bir omuz silktikten sonra, 'Olani zenginler aldı, yoksullar ise hava aldı,' diyorlardı.»

«Bırakın ölsünler alt tarafı Kürt değiller mi?»

Öte yandan, 10 Aralık 1976 tarihli The Times Gazetesi, Türkiye'den sınırdışı edilen Alman gazetecisi Jürgen Roth'a atfen şu haberi vermiştir:

«Bırakın ölsünler alt tarafı Kürt

değiller mi?' Bu sözler, zelzeleden iki gün sonra, 26 Kasım günü Diyarbakır Askeri Komutanı tarafından Muradiye zelzele kurbanları için söylenmiştir.

«Türkçeyi bilen Alman gazetecisi Jürgen Roth, bu sözleri bizzat kendi kulaklarıyla duyduğunu The Times'e bildirmiştir. Herr Roth, zelzele bölgesindeki kürtlerle politik konularda bir röportaj yaptığı için tutuklanmış ve sınır dışı edilmiştir.

«Felaket bölge ahalisinin çoğunluğunun Kürt olduğu gerçeği, basın haberlerinin çoğunda söz konusu edilmemiştir. Resmi Türk ideolojisi bu gerçeği yok saymayı tercih etmektedir. 1924'ten beri Kürtçe herhangi bir şey yayınlamak veya okullarda Kürtçe okutmak bir suç sayılmaktadır. Kürt ulusal adetleri yasaklanmıştır ve 1964 tarihli Siyasal Partiler Kanunu'na göre Türkiye'de farklı ırkların ve dillerin varlığından bahsedilmeside yasaktır.

«Zelzele felaketzadelerinin kendi köylerini terkedip 'Ege ve Akdeniz'in sıcak bölgelerinde yeni meskenlere taşınmaları' önerisi, geçen yıl Irak'ta Kürt hareketinin yenilgisinden sonra Kürtlerin dağlık kuzey bölgelerinden yarı-çöl güney bölgelerine zorla nakledilmelerini hatırlatmaktadır. Türkiye'den gelen haberler, felaketzadelerin çoğunun yerlerini bırakmayı kabul etmediklerini göstermektedir.»

Öte yandan, 6 Aralık tarihli Time Dergisi de, THY uçaklarının hemen hepsinin Hacı seferlerine tahsis edilmesi nedeniyle, zelzeleyi izleyen günlerde felaketzadelerine yardım ulaştıracak uçak bulunmadığını yazmaktadır.

BASINA AÇIKLAMA

Irak'ta gerici-ırkçı Baas yönetimi Kürt Halkı ve diğer Arap devrimcileri üzerindeki baskılarını yoğunlaştırıyor. Son olarak, Irak'taki Kürt ve Arap devrimcilerinin önderliğindeki Irak İlerici Yurtsever Cephe, Kürtlerin yaşadığı Kuzey Irak bölgesinde 24. Şubat 1977 günü büyük kitlesel eylem düzenlediler. Onbinlerce kişinin katıldığı bu mitingde ırkçı Baas'ın Kürt Halkı üzerinde uyguladığı JENOSİD ve diğer Arap ilericileri üzerinde de sürdürdüğü gerici-faşist baskılar gür haykırışlarla protesto edildi.

Kürt Halkının ve Arap devrimcilerinin kanını emerek saltanatını sürdürmeğe çalışan bu gözü dönmüş katliamcılar yönetimi, kana süsamişti ve kitlelerin demokratik eylemlerini kanla-ateşle bastırıyordu. Ve nihayet 24. Şubat. 1977 günü Kürt ve Arap devrimcilerinin düzenlediği mitinge de saldırdılar. Bu arada gözaltına aldıkları ilk 255 (ikiyüzellibeş) kişiyi göz kırpmadan kurşuna dizdiler. Bu eylemden dolayı daha birçok kişi gözaltına alınmış, katledilmeleri için darağaçları kuruluyor.

İnsan haklarına rağmen, Uluslararası antlaşmalara rağmen bu toplu katliamları sürdüren ve tüm dünyanın gözü önünde insanlık suçu işleyen ırkçı-gerici Irak Baas yönetimini şiddetle protesto ediyoruz.

Bağımsızlık Demokrasi Barış ve Özgürlükten yana tüm ilerici-yurtsever güçler; Irak'ta Kürt ve Arap Halkları üzerinde uygulanan toplu katliamlara karşı sessiz kalmayalım...

—KAHROLSUN IRKÇI BAAS YÖNETİMİNİN KÜRT VE ARAP DEVRİMCİLERİ ÜZERİNDE UYGULADIĞI JENOSİD!

—YAŞASIN IRAK KÜRT VE ARAP HALKLARININ DEVRİMCİ BİRLİĞİ!

—YAŞASIN DÜNYA HALKLARININ EMPERYALİZME FAŞİZME VE SÖMÜRGEÇİLİĞE KARŞI ULUSAL DEMOKRATİK DEVRİMCİ MÜCADELESİ !

D.H.D.K.

**Devrimci Halk Kültür Derneği a.
Hazım Kılıç**

özgürlük
yolu yayınları

Bazil Nikitin

KÜRTLER

**Sosyolojik ve Tarihi
İnceleme**

**CİLT 1
ÇIKTI**

25 LİRA

C. ALADAĞ

**MİLLİ
MESELE**
ve
doğu'da
feodalizm - aşiret

özgürlük
yolu
yayınları

Kemal Burkey
Sosyal Emperyalizm
Sorunu
ve Türkiye'de
Maocu Akım

2. Baskı Yeni Çıktı

12.5 Lira

özgürlük

yolu

aylık siyasi dergi

10 Lira